МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Факультет історії, політології та міжнародних відносин
кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ НАТО В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконав:
студент 6 курсу, 603 групи
Остафійчук Олександр Васильович
Керівник:
кандидат філософських наук,
доцент **Струтинський В. Є**.
Рецензент:
_____

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол №____від _____ 2023 р.
Зав. кафедрою _____ проф. Макар В.Ю.

Чернівці – 2023

Анотація

У кваліфікаційній роботі розкривається становлення національної безпеки молодої держави Україна, формування відносин незалежної України із військово-політичним блоком НАТО. Аналізується занепад та зростання національної безпеки України та особливості співпраці Української держави із Північноатлантичним альянсом, а також досліджуються характер партнерства України із НАТО. Визначено значення цільових фондів та програм НАТО на модернізацію національної безпеки України. Розкрито місце НАТО у російсько-українській війні, зокрема, реакція НАТО на вторгнення РФ на територію України та вплив Альянсу на хід військових дій в Україні.

Ключові слова: національна безпека, Україна, НАТО, партнерство, модернізація, цільові фонди, військове втручання, російсько-українська війна.

Summary

The qualifying work reveals the formation of national security of the young state of Ukraine, the formation of relations between independent Ukraine and the NATO military-political bloc. The decline and growth of Ukraine's national security and the peculiarities of the Ukrainian state's cooperation with the North Atlantic Alliance are analyzed, as well as the nature of Ukraine's partnership with NATO. The value of NATO's target funds and programs for the modernization of Ukraine's national security has been determined. The role of the North Atlantic Alliance in the Russian-Ukrainian war is revealed, in particular, NATO's reaction to the invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine and the influence of the Alliance on the course of military operations in Ukraine.

Keywords: national security, Ukraine, NATO, partnership, modernization, trust funds, military intervention, Russian-Ukrainian war.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ О. В. Остафійчук

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП..... 4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ 9
1.1. Новітні наукові підходи до вивчення питань національної безпеки України 9
1.2. Формування відносин між НАТО та незалежною Україною: історіографія проблеми..... 23
Висновки до І розділу 38
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА НАТО: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ 40
2.1. Характер партнерства Україна – НАТО, як наслідок перезавантаження національної безпеки України..... 40
2.2. Діяльність НАТО в Україні через цільові фонди та їх дієвість у модернізації національної безпеки України..... 58
2.3. Програми НАТО на підтримку України: функції задля безпеки 72
Висновки до ІІ розділу..... 85
РОЗДІЛ 3 МІСЦЕ НАТО В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ 87
3.1. Реакція НАТО на військове вторгнення РФ на територію України 87
3.2. Вплив НАТО на хід російсько-української війни 93
Висновки до ІІІ розділу..... 99
ВИСНОВКИ..... 100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 106
SUMMARY..... 126

ВСТУП

Сьогодні країна, яка є однією з найбільших країн сучасного європейського континенту, потребує постійної підтримки від своїх партнерів задля збереження безпеки не лише своїх громадян, а й сусідніх держав Європейського Союзу. Насамперед, це стосується захисту суверенітету та національної безпеки України. Зараз, це питання як ніколи важливе для збереження мільйонів українських життів та для світлого майбутнього незалежної та демократичної України.

Актуальність дослідження теми полягає в тому, що на даний момент, питання національної безпеки України займає перші місця у світі. Після проголошення незалежності, молода українська держава почала формувати свої внутрішні інститути влади та зовнішньополітичну стратегію. Реалізація вказаного була надзвичайно складною з огляду на минулий досвід нашої держави в складі СРСР. Великою проблемою було те, що до влади прийшли ті, хто поділяв цінності комуністичного а не демократичного суспільства, а, відтак, і реформи були не дієвими, не своєчасними та не вирішували нагальних проблем, які потребували швидких та ефективних рішень. На початку 90-х років XX ст. на порядок денний українські керівні кола поставили не національну безпеку, а почали боротися за владу. Як наслідок, Україна переживала гостру внутрішньополітичну та внутрішньо-економічну кризу, а на міжнародній арені нашу державу, хоч і визнали країни світу, але продовжували сприймати, як частину Російської Федерації. І хоча українська влада прийняла значну частину законодавчих документів, які стосувалися національної безпеки, але зі сторони політичної еліти було допущено значну кількість грубих промахів, які зробили нашу державу вразливою та беззахисною перед потенційним агресором. Найбільшою помилкою можна вважати відмову від ядерної зброї. Зараз, питання співробітництва України з Північноатлантичним альянсом посідає одне з провідних місць у реалізації її зовнішньополітичного курсу.

В 90-х рр. XX ст. та впродовж двох десятиліть XXI ст. приймалося чимало різноманітних законодавчих документів щодо національної безпеки, формувалися стратегії, але дієвих практичних кроків до 2014 року не робилося. Про вказане можна стверджувати хоча б тому, що на початку російсько-української війни в нашій державі не було ані сучасної зброї, ані підготовлених у повній мірі Збройних Сил України, які змогли б відбити наступ росіян на східні регіони України та не допустити анексії Кримського півострова. У 2022 році українська армія вже була більш підготовленою, але, як відомо, вона була не озброєна і лише завдяки європейським та американським партнерам Україна змогла не лише вистояти перед російським широкомасштабним вторгненням 24 лютого 2022 року, але і дати гідну відсіч, яка триває по цей день.

Наразі головним завданням України є не лише перемога у війні, а і інтеграція в європейські та євроатлантичні структури, які можуть стати гарантом миру в майбутньому. Понад три десятиліття питання співробітництва України з Північноатлантичним альянсом посідає одне з провідних місць у реалізації її зовнішньополітичного курсу. Весь цей час відносини України з НАТО є предметом гучних дискусій, що загострюються перед черговими виборами чи політичними кризами як серед політиків, так і в суспільстві. А сьогодні зазначена тема стала особливо актуальною у зв’язку із повномасштабним вторгненням Росії на територію України.

Євроатлантична інтеграція виступає важливим стимулюючим чинником для проведення внутрішніх політичних й соціально-економічних реформ усіх галузей суспільного життя, удосконалення законодавства згідно правових норм й демократичних принципів держав-членів НАТО, пришвидшення трансформації Збройних Сил України, налагодження цивільного демократичного контролю над оборонним й безпековим секторами нашої держави. Національним інтересам нашої країни відповідає взаємодія з державами-членами Альянсу у боротьбі проти розповсюдження зброї масового знищення, міжнародного тероризму, нелегального обігу наркотиків,

торгівлі людьми, в питаннях захисту навколишнього середовища, становлення громадянського суспільства, і що головне членство в Альянсі може надати нашій державі такі бажані гарантії національної безпеки в майбутньому.

Сьогодні в умовах повномасштабної російсько-української війни стратегічною метою нашої країни є повернення окупованих територій, збереження територіальної цілісності, а також гарантування національної безпеки. Саме розвиток конструктивної співпраці з НАТО сприяє досягненню цієї цілі. Партнерство з Альянсом може допомогти підвищити нашій державі обороноздатність й майстерність військовослужбовців, що безсумнівно позначиться на спроможності України гарантувати власну національну безпеку. Оскільки національна безпека, виступаючи станом відсутності загроз чи спроможності нейтралізувати їх, надає змогу повноцінного розвитку української державності.

Все вище окреслене доводить актуальність теми «Національна безпека України у контексті політики НАТО в умовах російсько-української війни» та обумовлює потребу у її подальшому дослідженні.

Метою магістерської роботи є проведення комплексного наукового дослідження впливу Північноатлантичного альянсу на національну безпеку України в умовах російсько-української війни.

Актуальність обраної теми та поставлена мета роботи передбачає виконання наступних **завдань:**

- розкрити наукові підходи у вивченні питань національної безпеки України;
- прослідкувати історіографію проблеми формування відносин України та Північноатлантичного альянсу;
- з’ясувати характер партнерства Україна – НАТО, як наслідок перезавантаження національної безпеки України;
- охарактеризувати діяльність НАТО в Україні через цільові фонди та визначити значення програм НАТО які діють на підтримку України у контексті їх дієвості у модернізації національної безпеки України;

- проаналізувати реакцію НАТО на військове вторгнення РФ на територію України;
- дослідити вплив НАТО на хід російсько-української війни.

Об'єктом дослідження є національна безпека України в контексті співпраці з НАТО.

Предметом дослідження є національна безпека України у контексті політики НАТО в умовах російсько-української війни.

Хронологічні рамки дослідження. Дана магістерська робота охоплює 1991 – 2023 роки. Нижня хронологічна межа бере початок з проголошення Україною незалежності, початком активної фази пошуку нових союзників та встановлення відносин між Україною та Північноатлантичним альянсом. Верхня хронологічна межа характеризується подіями які відбувалися до грудня 2023 року, зокрема це початок російсько-української війни, активні бойові дії та місце НАТО у військовому конфлікті.

Методи дослідження. При дослідженні питання національної безпеки України в контексті політики НАТО в умовах російсько-української війни було використано принцип історизму, який дав можливість у відповідній хронології проаналізувати розвиток подій. Принцип системності надав можливість побудувати дослідження за чітким планом, що зумовило цілісний характер роботи та взаємопов'язаність усіх його частин. Метод аналізу мав істотне значення для розуміння форм, напрямів, головних тенденцій двостороннього співробітництва України та НАТО, а також виявлення проблемних моментів, які гальмували даний процес та його розвиток. Використання історико-хронологічного методу дало змогу розглянути події у хронологічній послідовності, динаміці їх розвитку та з'ясувати їх сутність і особливості основних етапів формування двостороннього правового співробітництва. Таким чином, глибоке та всебічне дослідження правових проблем інтеграції України до НАТО, динаміки становлення двосторонніх відносин та розвитку можливе лише за умови використання відповідного теоретичного та

методологічного інструментарію. Дослідження здійснювалося на територіях Західної Європи, Східної Європи, Північної Америки, країн Балтії.

Практичне значення роботи полягає в тому, що робота містить матеріали, що можуть слугувати практичною підготовкою нових та доопрацювання і удосконалення дійсних законопроєктів, внесення змін і доповнень до чинного законодавства України в питанні національної безпеки та оборони; підготовкою відповідних підрозділів підручників, навчальних посібників та методичної літератури. Створення у свідомості українських громадян почуття довіри до НАТО, розуміння того, що для збереження цілісності держави та життя українців позаблоковий статус є неефективним і, навпаки, членство в Альянсі буде гарантією безпеки України в майбутньому. Адже, як відомо, жодна з країн НАТО не є жертвою агресії ні Росії, ні якоїсь іншої країни-терориста.

Структура магістерської роботи підпорядковується меті дослідницьких завдань. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків та списку використаних джерел, який налічує 195 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 130 сторінок, з яких основного тексту – 105 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Новітні наукові підходи до вивчення питань національної безпеки України

Національна безпека кожної країни є головним пріоритетом для владних структур. Не менш важливою вона є і для громадян держави. Безпека – це найперша потреба людини, основа міцної держави та стабільного суспільства.

Війни, які відбувалися в світі і особливо Друга світова показали, що ні політика, ні економіка, а саме оборона є показником впевненої та захищеної держави. Ні Велика Британія, яка вважалася королевою морів, ні сильна та самовпевнена Франція, ні жодна інша країна не змогли вберегтися свого часу від агресивних країн – Німеччини, Італії, Японії. Не підготувався до агресії і сам СРСР, який на початку війни був союзником нацистської Німеччини та безжально нападав і захоплював сусідні території. Особливо трагічною стала війна СРСР для Фінляндії. Але вже через два роки сам СРСР став жертвою нацистської агресії. Як так сталося, що могутня імперія, яка складалася з 15-ти держав не зуміла відбити нападу однієї Німеччини та зазнала серйозних втрат під час німецького бліцкригу? Існують різні думки з приводу того, що не спрацювало: розвідка, здоровий глузд тощо. Але імовірним є те, що найбільші невдачі полягали саме в питанні національної безпеки держави. Війна принесла жахливі руйнування та жертви практично для всього світу.

Після Другої світової війни орієнтири змінилися, головним для лідируючих держав світу стало забезпечити мир та порядок. Одна за одною почали створюватися регіональні та міжнародні організації, які пропагували вирішувати конфлікти виключно дипломатичним шляхом. Проте, не встигла війна закінчитися, як розпочалася гонка озброєнь між СРСР та США. Ще під час ведення бойових дій проти Німеччини та її союзників було зрозуміло, що після підписання миру у світі буде два лідери – Сполучені Штати та

Радянський Союз, при цьому, ні одна, ні інша країна не збиралася поступатися своїми лідируючими позиціями. Саме тому, кожна сторона ще у ході бойових дій намагалася зробити залежними країни, які потопали у вирі війни. США, маючи значний фінансовий потенціал, надавали матеріальну допомогу потерпілим державам, а Радянський Союз, звільнивши свої території від загарбників, не шкодуючи сил рушив, як вони люблять казати, звільняти країни Центральної та Східної Європи і паралельно встановлював в них радянські режими.

Холодна війна, яка розпочалася одразу після Другої світової, тримала країни світу в постійному напруженні та очікуванні. Національна безпека не стала другорядною, вона з новою силою набула ще більшої актуальності. Але всі добре розуміли, що загроза від ядерної зброї значно більша, аніж від тієї, яку використовували в традиційних війнах.

Після розпаду СРСР світ і справді «видихнув», залізна завіса нарешті спала і потреба бути напоготові до ядерної війни та до раптового вторгнення зникла сама по собі. Але, на жаль, на різних континентах час від часу продовжували відбуватися спалахи воєнних конфліктів, особливо на Близькому Сході.

Важливо зауважити, що під час Холодної війни були створені такі організації, як Організація Об’єднаних Націй (ООН), Північноатлантичний альянс (НАТО) та Організація Варшавського договору (ОВД). ООН замінила Лігу Націй та довгий час сприймалася як реально діюча організація, проте після початку повномасштабного російського вторгнення в Україну, світ побачив стриману і часто бездіяльну участь організації у конфлікті. НАТО створювалося з метою стримування радянського експансіонізму, запобігання відродженню націоналістичного мілітаризму в Європі, а також заохочення європейської політичної інтеграції [89, с. 9]. ОВД мала схожі цілі, які спрямовувалися проти НАТО. Як відомо, ОВД припинила свою діяльність у 1991 році, після розпаду СРСР.

При цьому, розпад СРСР призвів до того, що НАТО змінило свою мету і до сьогодні вона полягає в захисті свободи і безпеки усіх членів Альянсу політичними і військовими засобами.

Міжнародні відносини у XXI столітті почали бути особливо вагомими та актуальними. Міжнародні відносини – це невід'ємна складова сучасного світу. Повністю ізольованих держав сьогодні не існує, а це говорить про те, що співпраця між державами приносить значно більше переваг, аніж політика ізоляціонізму.

Країни, які вступають в міжнародні відносини зобов'язані дотримуватися міжнародних правил, нормативно-правових актів тощо. Міжнародні відносини передбачають встановлення двосторонніх або багатосторонніх зв'язків, які закріплюються певними актами, угодами, договорами тощо.

Надзвичайно важливими у міжнародній політиці є національні інтереси. Кожна держава намагається на міжнародній арені забезпечити своїй країні найбільш сприятливі умови у різних сферах та галузях і особливо в питанні безпеки. До вагомих факторів забезпечення національної безпеки, які визначають статус країни на міжнародній арені й упевненість позицій, належать військово-оборонний потенціал, технологічний й науково-технічний рівень; до не менш вагомих ресурсів відносяться: темпи і структура національної економіки, розміри і особливості території, фінансова потужність, людські й природні ресурси, рівень етнічної та соціальної солідарності суспільства, рівень культурної ідентичності та управлінська ефективність політичної еліти. У взаємодії й застосування перелічених ресурсів урядами проявляється зв'язок внутрішньої й міжнародної політики [38, с. 92]

Міжнародна безпека після Другої світової війни набула особливої значущості, але не менш важливою у її контексті лишається саме національна безпека держав. Особливої актуальності поняття «національна безпека» набуває тоді, коли держава опиняється в стані військової загрози чи реальної

небезпеки, або у випадку якщо країна уже стала об'єктом агресії. Для України національна безпека до 2014 року була не на першому місці. Проголосивши незалежність, українські владні кола робили усе можливе, щоб продемонструвати світові свої мирні наміри. Як відомо, Україна відмовилася від ядерної зброї, добровільно здавала в оренду свій Чорноморський флот, а політична еліта, замість того, щоб розбудовувати країну, заводила її в глухий кут.

Проте, українська влада не врахувала той факт, що не всі країни хотіли миру з нашою державою. Були і такі, як Російська Федерація, яка ще з 90-х років XX століття проводила антиукраїнську пропаганду і готувалася до відкритої агресії. Україна стала не першою жертвою Російської Федерації. У 2008 році Росія скоїла грубий військовий наступ на Грузію, яка, як і Україна, не отримала ПДЧ в Бухаресті. Але наступ на Грузію не став для української влади сигналом для термінового озброєння та формування сильних важелів національної безпеки. Не було зроблено реальних дій для захисту країни.

Революція Гідності 2013 року виступила переломним моментом для України. З одного боку, громадяни країни проявили самосвідомість та стали на захист своєї честі та гідності, а з іншого – внутрішня криза ослабила і без того слабку та залежну державу і спровокувала російське вторгнення та початок російсько-української війни.

Безперечним є той факт, що війна була неминучою. Російська Федерація готувала її задовго до наступу. Удар було нанесено тоді, коли Україна його не чекала, не була готовою гідно відбити агресію. Тодішній президент України В. Янукович зробив усе можливе, щоб в України не було ані сильної армії, ані достатньої багато та якісної зброї. У той час національна безпека держави була не дієвою. І лише з моменту російського вторгнення на схід держави, національна безпека стала винятково важливою, актуальною та першочерговою, якою залишається і сьогодні.

Розпочате на початку 90-х років минулого століття вивчення сутності безпеки особистості, суспільства та держави зумовило подальші наукові

дослідження у цій сфері. Тоді у наукових працях представляли різні позиції про національну безпеку та її елементи (національні інтереси, погрози та ін.). З огляду на зазначене хочеться звернути увагу на деякі дискусійні аспекти, які мають значення для подальших наукових досліджень у сфері національної безпеки. По-перше, результативність вивчення сутності національної безпеки обумовлюється коректністю визначення предмета дослідження, з одного боку, доступного для вивчення, а з іншого, що має прикладну значущість. Виділяючи три рівні теоретичного та методологічного пізнання безпеки – філософію безпеки, спеціальну теорію безпеки та загальну теорію національної безпеки зупинимося на останній теорії, що нас цікавить найбільше. Саме загальна теорія національної безпеки інтегрує прикладні аспекти політичних, соціальних, економічних, технічних, гуманітарних та інших наук. Головні орієнтири теорії знаходяться в соціології, політології, юридичній науці, що дозволяє адекватно реагувати на соціально-політичні та економічні зміни, що відбуваються в країні, підтримуючи необхідний рівень забезпечення національної безпеки. По-друге, з метою унеможливлення розмивання предметної галузі необхідно в міру можливості відмежувати забезпечення національної безпеки як «знаряддя політики» від досліджуваної соціальної функції держави. По-третє, незважаючи на науковий консенсус, що сформувався в цілому, про зміст забезпечення національної безпеки, домінують два основні підходи, які однаково створюють методологічні труднощі. Перший підхід необмежено розширює сферу національної безпеки з включенням у цю сферу всієї проблематики діяльності сучасного суспільства, внаслідок чого виділяються нескінченні види національної безпеки – правоохоронна безпека, правова безпека і т. д., стираючи тим самим кордони між державним управлінням та забезпеченням національної безпеки. Другий «відомчий» підхід навпаки спрямований на вирішення питань, що конкретно з’являються у певні терміни без підстав і кваліфікації сфери забезпечення національної безпеки, що призводить до вирішення лише короткострокових завдань без урахування перспективи виникнення певних небезпек та загроз

національної безпеки. Також необхідно звернути особливу увагу на основний принцип забезпечення національної безпеки – принцип законності, без суворого дотримання якого механізм держави не здатний ефективно здійснювати поставлені перед ним завдання. Зміцненню законності сприяє тісний органічний зв'язок системи забезпечення національної безпеки із системою національних цінностей та інтересів. Включенням відповідних норм до законодавчих актів держава здійснює правове закріплення панівних у суспільстві цінностей, тобто система національних цінностей набуває правового статусу, гарантованого захистом сили держави [192].

З огляду на таку важливість й актуальність вивчення питань національної безпеки в нинішніх умовах, у науковій доктрині почали формуватися новітні наукові підходи. Окреслимо основні наукові підходи в розумінні сутності національної безпеки, які ми можемо співвіднести з національною безпекою саме України.

У межах першого наукового підходу в розумінні сутності національної безпеки, представниками якого є А. Волферс, Д. Гадді, Г. Даєм, Дж. Джонсон, Д. Кауфман, Р. Коен, М. Міхалка та ін., основна увага направлена на захист цінностей суспільства. З-поміж найбільш головних цінностей такого суспільства виокремлюють економічний добробут, політичну незалежність, справедливість, розвиток тощо [128, с. 63]. При цьому, національна безпека визначається не тільки у вигляді захищеності національних цінностей, а й у вигляді безперешкодного розповсюдження останніх [15, с. 116]. Розглядаючи зазначений підхід більш детально можна зазначити, що доречною в даному випадку є позиція українського науковця у сфері національної безпеки та антитерористичної діяльності О. Бодрук, який зазначає, що вищенаведене положення базується на усталених процесах розвитку західного суспільства, зокрема ринковій економіці, розвинутій демократії, індивідуалізмі, у зв'язку з чим не завжди відповідають сучасним реаліям. Так, перший науковий підхід в розумінні сутності національної безпеки відповідає Стратегії національної

безпеки Сполучених Штатів Америки, у якій інші держави розглядаються в контексті відношення останніх до демократичних цінностей [39, с. 43].

Представники наступного наукового підходу в розумінні сутності національної безпеки, наголошують на взаємозв'язку національних цінностей й інтересів, потребі взяття до уваги взаємообумовленості останніх в дослідженні проблем національної безпеки. З-поміж останніх можна назвати А. Величка, І. Волощука, В. Горбуліна, Б. Демидова, А. Качинського, В. Ліпкана, Г. Ситника та ін. [128, с. 63]. З огляду на суть другого наукового підходу в розумінні сутності національної безпеки, останній можна сприймати як мінливий і непостійний, направлений на постійні трансформації, які знаходяться в залежності від викликів сьогоднішніх реалій [15, с. 116]. З одного боку, такий підхід є правильним, оскільки навіщо озброюватися країні, що мирно співіснує з іншими державами, проте у відповідності практичної точки зору підхід є ненадійним, так як ніхто не може забезпечити безпеку, і якщо сьогодні війни немає, то немає гарантій, що її не буде завтра.

Ще одним науковим підходом є розгляд національної безпеки з точки зору генералізованого підходу, за яким національна безпека визначається як такий стан захищеності особистості, а також суспільства та держави від явищ внутрішньої та зовнішньої загрози, за якого зберігається високий рівень реалізації конституційних прав і свобод громадян. Яскравим представником цього підходу є Б. Тейлор. До характерних компонентів національної безпеки виходячи з генералізованого підходу слід віднести: оборона країни; всі види безпеки, передбачені Конституцією та законодавством, зокрема: державна, громадська, інформаційна, екологічна, економічна, транспортна, енергетична, особистісна [171].

Конституційній підхід до визначення явища національної безпеки представлений сукупністю офіційно затверджених поглядів на цілепокладання, а також специфіку реалізації державної стратегії. Вони дозволяють створити умови для підтримки безпеки окремої особи, суспільства, а також держави в політичному, економічному, соціальному,

військовому, техногенному, екологічному, інформаційному та будь-якому іншому аспектах, залежно від наявності адекватних для даного процесу ресурсів, а також можливостей [183]. Основним критичним зауваженням тут є те, що у випадку, якщо ті чи інші умови не закріплені на офіційному рівні, то відповідні заходи державою не робляться для охорони національних інтересів. Разом з тим, відбувається постійний розвиток інтересів та потреб держави, а вимога наявності офіційного затвердження всього комплексу даних компонентів не надає можливості для розвитку системи забезпечення національної безпеки країни, відповідно до врахування динаміки наукового, культурного, суспільного, інформаційно-технічного та будь-якого іншого аспектів.

Підхід з точки зору потреб до визначення поняття національної безпеки спрямовано розгляд потреб, як ключових викликів до створення умов підтримки національної безпеки. Національна безпека виступає, як здатність нації знаходити ресурси для задоволення потреб, необхідних для її самозбереження, відтворення, вдосконалення, враховуючи мінімальні ризики для заподіяння шкоди та втрати базових цінностей, що характеризують поточний стан нації. Цей підхід підтримують М. Сасекс, М. Кларк та Р. Медкалф [191]. Основною суперечністю, яка закладена в даному підході, є те, що як центральне положення для організації процесу національної безпеки виступають поточні потреби суспільства. Багато таких потреб може бути не закріплено на офіційному та нормативному рівнях: при цьому, дослідження останніх, внесення змін до структури і специфіки забезпечення національної безпеки є дуже довготривалим процесом, що вимагає організації комплексного вивчення суспільства на всіх його рівнях, що автоматично робить систему забезпечення національної безпеки недосконалою та відірваною від дійсності.

Також є «західницький» підхід в розумінні сутності національної безпеки. Останній поділяється, як українськими науковцями, так і, закордонними соціальними філософами й політологами. Основу зазначеного підходу складає постановка проблем цінності свободи й безпеки особистості.

Як вважають прихильники зазначеного підходу (до яких відносяться О. Бєлова, Г. Грачова, І. Джохадзе, В. Міхеєва О. Соболя, В. Тураєва тощо), національна безпека держави й суспільства виступає не самоціллю, а тільки функцією забезпечення свободи й безпеки певного конкретного індивіда. Проте, підтримуємо думку, що сприйняття зазначеного підходу в чистому вигляді може призвести суспільство сучасності до крайнощів, що можуть обумовити негативні наслідки. З однієї сторони, активне насадження цінностей західної цивілізації спричинити відторгнення останніх, деформованого сприйняття, з іншої сторони – за деяких умов воно спроможне серйозно загальмувати розвиток національної самосвідомості громадян й представляє загрозу безпеці держави й суспільства [90, с. 78].

Зміст ще одного підходу криється у висуванні безпеки держави і суспільства на перший план. Тут нормативна концепція криється у прийнятті тієї відправної тези, що сильна держава забезпечує безпеку суспільства та особистості. Вказаний підхід підтримує В. Ю. Богданович [12]. Проте, такий підхід ризикований етатизмом, коли безпека суспільства й держави буде досягатися за рахунок безпеки особистості. При цьому, доцільним вважається розуміти, що лише збалансоване, гармонійне сполучення безпеки особистості, суспільства й держави спроможне забезпечити національну безпеку [90, с. 78]. Варто зазначити, що у Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV саме так розгорнуто й трактувалось дослідження поняття: «Національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров’я, охорони дітей, освіти та науки, науково-технічної й інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, кібербезпеки й кіберзахисту, соціальної політики та пенсійного забезпечення,

житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі і підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості і сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики й енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних і водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам» [115]. Даний закон втратив чинність, але з вище вказаного можна зробити висновок, що національна безпека розглядалася, як необхідність захищати усі важливі сфери життя та діяльності людини, суспільства та держави. В надто розгорнутому визначенні втрачався наголос на реальні об'єкти, які потребували законодавчого захисту.

Ще один науковий підхід розуміння сутності національної безпеки криється в дослідженні національної безпеки в контексті захисту національних інтересів. До представників зазначеного напряму відноситься ряд вітчизняних й західних науковців, зокрема: А. Бетлер, В. Богданович, О. Бодрук, С. Браун, О. Данільян, О. Дзьобань, М. Каплан, Г. Моргентау, М. Панов, С. Хоффман тощо. Доцільно також звернути увагу на розширення змісту поняття «національна безпека»: тоді раніше забезпечення національної безпеки розглядалось у контексті захисту інтересів держави першочергово, то в нинішніх дослідженнях увага звертається на захист інтересів особи (громадянина) й суспільства загалом [39, с. 44].

При цьому, А. Альван виділяє наступні наукові підходи до розуміння сутності національної безпеки:

- перший – термінологічний, який базується на теоретико-правовому значенні. Проте, недоліком зазначеного підходу є певна неточність;

- другий – визначення національної безпеки у контексті стану захищеності життєво важливих інтересів особистості суспільства й держави від різноманітних загроз. Проте, недоліками зазначеного підходу виступають важкість віднесення певного явища до життєво вагомих інтересів, а також відсутність визначеності існування чи відсутності загроз, характер останніх;
- третій – визначення національної безпеки з призми її видів, зокрема, фінансової, економічної, екологічної, соціальної, кадрової тощо. У цьому підході відображається їх соціально-політична природа, прослідковується єдність особистої, суспільної і державної безпеки, які розвиваються, політичні й інші процеси. Проте, у ході розгляду національної безпеки як багатогранного, системного явища, доволі важко виділити деяку сферу інтересів й віддати останній явний пріоритет;
- четвертий підхід пов'язаний з коректністю застосування поняття «національна безпека» й можливістю заміни останнього. За цього підходу проводиться дослідження співвідношення національної, державної, громадської, міжнародної безпеки;
- п'ятий підхід – за ним національна безпека розуміється у контексті співвідношення проблем «безпека» та «загроза». Тобто, тільки під час конфлікту можна побудувати адекватну систему захисту, в якій до уваги будуть братись всі умови й фактори, які здійснюють вплив на систему національної безпеки [3, с. 75].

Отож, як видно з наведеного вище аналізу, існуючі підходи однаковою мірою розглядають ті чи інші аспекти національної безпеки. Проте, який би підхід ми не розглядали, важливо акцентувати увагу на тому, що для кожної держави один підхід не можна застосовувати, адже кожна країна має свої особливості, своїх «друзів» та своїх «ворогів».

Дослідження поняття національної безпеки неможливе без застосування комплексного інтегрального підходу до синтезу аналізу основних компонентів, що формують це явище в науці. Використання міждисциплінарного підходу до визначення сутності та структуроутворюючих компонентів явища

національної безпеки в Україні дозволить розширити знання про об'єкт дослідження, пройти шлях від абстрагування даного поняття до конкретних характеристик зазначеного явища. Міждисциплінарне дослідження феномену національної безпеки здійснюється у формі синтезуючого аналізу теоретичних та емпіричних результатів дослідження, що походить від приватного до загального, від окремих аспектів життєдіяльності людини, долаючи діалектику взаємозв'язку цих галузей. Комплексне вивчення поняття національної безпеки дозволить охарактеризувати найбільш значущі соціальні закономірності, і навіть виділити ті тенденції розвитку, які є найбільш актуальними для національної безпеки України у структурі сучасних умов.

У питаннях, у яких дослідження природи національної безпеки торкається безпосередньо визначення ключових компонентів, у вигляді критерію першої важливості виступає побудова цільної системи коректних, а також науково обґрунтованих прогностичних методів вивчення, оцінки стану, виділення подальших темпів розвитку національної безпеки на підставі світових процесів глобалізації, зміни ідейно-культурних та суспільних парадигм держав, а також тих специфічних вимог до показниками збереження національної безпеки, які будуть адекватними до існуючих загроз національним цінностям, інтересам та цілям. Вироблення найбільш оптимального підходу до характеристики специфіки національної безпеки тієї чи іншої держави дозволить зрештою зняти явища соціальної та економічної напруженості, запобігти ймовірності настання великомасштабних, деструктивних, руйнівних подій у світі, а також між окремими державами, всередині окремої держави, які можуть виникнути на економічному, політичному, військовому, екологічному рівнях.

Творення національної безпеки виступає явищем, що є новим у суспільно-політичному житті Української держави, але є частково присутнім у суспільній психології, свідомості та ментальності. Складову національної безпеки державотворчого процесу в нашій державі доцільно поділити на імітаційний етап, що тривав з 1991 року до 2014 року (національна безпека

здебільшого проголошувалась державними органами), а також сутнісний етап, який розпочався після 2014 року (національна безпека виборювалась спільними зусиллями громадянського суспільства й держави, а відношення до останньої виступає маркером проукраїнської чи антиукраїнської позиції учасників політичного процесу). «Вузький» підхід до розуміння національної безпеки України у вигляді стану захищеності її національних інтересів, який був запропонований державою на початку 1990-х років, у 2013−2014 роках після Революції Гідності змінився на більш розширений: національна безпека почала бути станом захищеності національних інтересів й національних цінностей. До основного прорахунку нашої держави на імітаційному етапі розвитку національної безпеки можна віднести надмірний етатизм у визначенні її структурно-функціональних, інституційних, цільових, ресурсних тощо характеристик. Першочергово у центрі уваги правлячих сил знаходилась Воєнна організація держави, що чи дублювала радянські підходи з питань гарантування безпеки, чи ж виступала лінійним копіюванням досвіду пострадянських держав, які сформувались як авторитарні. Євроатлантичний курс нашої країни вимагав відмови від Воєнної організації держави на користь сектору безпеки й оборони, але державотворчі еліти зробили зазначене з істотним запізненням. Слабкість Української держави щодо питань забезпечення національної безпеки з усією очевидністю проявилася у 2014 році після того як Росія окупувала частини території України (зокрема АР Крим, м. Севастополь) й розв'язала воєнні дії на Сході України (йдеться про східні райони Донеччини та Луганщини) [130, с. 183-184]. Не зробила наша держава висновків навіть після подій 2014 року і виявилася не особливо підготовленою до широкомасштабного наступу російських військ у 2022 році. Суттєво державна слабкість була компенсована зусиллями громадянського суспільства (волонтерським рухом, добровольчими батальйонами, інформаційними мережами та ін.), а також допомогою демократичних країн Європи та Північної Америки. Провідну роль у «заморожуванні» російської територіальної експансії відіграла українська громада, що на ціннісному рівні

виступає прихильником поновлення територіальної цілісності демократичної України, а також входження нашої держави до європейської та євроатлантичної спільноти. Українська держава, будучи суб'єктом гарантування національної безпеки повинна здійснити потрібні трансформації у сфері національної безпеки, посилюючи власний статус основного суб'єкта діяльності національної безпеки, проте спираючись при цьому на безпеко-оборонні можливості небайдужої громади. У іншому випадку сумарна кількість небезпек, нав'язаних ззовні, почне бути критичною й спричинить ліквідацію української державності [130, с. 184]. Україна сьогодні немає вибору, вона повинна шукати шляхи для європейської та особливо для євроатлантичної інтеграції з метою захисту своїх кордонів та своїх громадян вже зараз і в майбутньому. Сьогодні загальноприйняте визначення поняття «національна безпека України» закріплене у Законі України «Про національну безпеку України», де подається у наступному формулюванні: «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [111].

Таким чином, нині існує багато новітніх наукових підходів до вивчення питань національної безпеки України, які однаковою мірою розглядають ті чи інші аспекти національної безпеки. Все ж, притримуюсь думки, що під національною безпекою України доцільно розуміти стан захищеності особистості, суспільства та держави від різного роду зовнішніх й внутрішніх загроз, за якого забезпечується реалізація конституційних прав і свобод громадян, якісний і гідний рівень їх життя, захищається територіальна цілісність, державний суверенітет, демократичний конституційний лад, а також інші національні інтереси й цінності України.

1.2. Формування відносин між НАТО та незалежною Україною: історіографія проблеми

Процес співробітництва між Україною та НАТО триває уже понад 30 років. Весь зазначений період Україна демонструвала своє бажання та жагу долучитися до євроатлантичної сім'ї. Далі буде зроблений детальний екскурс у взаємодії нашої країни з НАТО, аби детально з'ясувати шляхи оптимального виміру реалізації європейсько-атлантичного курсу України на поглиблення партнерства з Організацією Північноатлантичного договору, що виступає найбільш потужною системою колективної безпеки, збереження стабільності та миру.

З кінця XX століття співпраця була у формі знайомства та налагодження контактів, в цей час Україна долучалася до програм та ініціатив, які пропонував Альянс. Після Помаранчевої революції відносини значно пожвавилися і навіть намітилися євроатлантичні інтеграційні прояви, проте вони не реалізувались. Після приходу до влади В. Януковича, у відносинах з НАТО намітилося значне похолодання, яке проявлялося в обмежених контактах та відсутності ініціатив з української сторони. І знову ж таки, революція Гідності вкотре повернула зовнішньополітичні орієнтири України у бік Заходу. Звісно, такі часті зміни в українській політиці пояснювалися внутрішніми та зовнішніми аспектами, як, наприклад, зміна влади. Все окреслене ставало об'єктом наукового аналізу, який у своїх працях представляли українські та зарубіжні дослідники. Так, за три десятиліття наукова думка щодо особливостей формування відносин між НАТО та незалежною Україною особливо збагатилася, і що важливо – продовжує збагачуватися, адже актуальність теми з кожним роком все більше зростає, особливо в умовах повномасштабної війни.

Аналіз стану дослідження проблеми відносин між НАТО та незалежною Україною переконливо демонструє доволі високий рівень публікацій, присвячених євроатлантичній інтеграції нашої країни, еволюції партнерства з

Альянсом в історичному контексті. Внаслідок того, що в світі міжнародні відносини з кожним роком все більше загострюються, а російсько-українська війна, яка триває 9 років, стає ще більш загрозливою, питання відносин між Україною та НАТО спонукають науковців до наукового дискурсу вказаної проблеми та осмислення тенденцій й пріоритетів взаємодії нашої країни з НАТО, аби детально з'ясувати шляхи оптимального виміру реалізації європейсько-атлантичного курсу України на поглиблення партнерства з Організацією Північноатлантичного договору, що виступає найбільш потужною системою колективної безпеки, збереження стабільності та миру [2, с. 318].

Особливі наукові дослідження відносин між НАТО та незалежною Україною 1991–2023 років надають можливість прослідкувати тенденції та виявити специфічні прикмети розвитку останніх, встановити місце у контексті безпекової діяльності України в нинішніх умовах. Беручи до уваги динаміку й зміни змісту дослідження проблеми в рамках згаданого періоду, предметності й науковості теми, можна умовно виділити три етапи:

- перший етап – початок 1990-х – кінець 1990-х років;
- другий етап – початок 2000-х рр. – до повномасштабного вторгнення Росії;
- третій етап – з 24 лютого 2022 року – до сьогоднішніх днів.

Коротко узагальнимо, що саме досліджувалось на кожному з виокремлених етапів:

– щодо першого етапу, то більшість дослідників традиційно аналізували загальні проблеми зовнішньої політики України й міжнародні відносини у нових геополітичних умовах, до того ж, й здійснювали спроби неупереджено обґрунтувати євроатлантичну інтеграцію нашої держави. Саме так наукові роботи фахівців заклали науково-теоретичні фундаментальні основи для майбутнього предметного вивчення досліджуваного питання;

– другий етап розпочався з 2000-х років. Він безпосередньо ґрунтувався на дослідженні зародження й розвитку відносин України з НАТО,

трансформації останніх згідно умов в викликів, впливу НАТО на забезпечення обороноздатності України, зміцнення безпеки, а також збереження стабільності й миру у європейських країнах. Науковці вийшли на суттєво новий рівень критичного розуміння історичної співпраці України з Альянсом, тому більш різноманітними почали бути методи і підходи до наукового пізнання, більш об'єктивними почали бути оцінки, базуючись на теоретико-методологічних основах сучасності;

– також, можна говорити про третій етап, який розпочався з 24 лютого 2022 року внаслідок широкомасштабного російського вторгнення Російської Федерації в Україну та відважну боротьбу нашої держави проти ворога. Даний етап є найкоротшим, але водночас – найбільш дієвим і найпродуктивнішим. За півтора роки Україна зуміла налагодити тісні контакти з НАТО, наша держава активно інтегрується в лави євроатлантичної організації, що безперечно не може відбуватися без детального наукового погляду.

Отож, з того моменту як наша держава здобула незалежність, першочергово вчені бажали дослідити місце нової країни в геополітичному просторі, напрямки зовнішньополітичної діяльності в новій системі координат міжнародних відносин, її євроатлантичні прагнення, особливості партнерства з міжнародними структурами, стосунки з Росією тощо. Таких праць налічується дуже багато. З величезного масиву публікацій означеної проблематики виокремимо роботи таких вітчизняних учених, як: О. Івченко [68], С. Василенко [22], Л. Гайдуков [34], А. Гальчинський [36], С. Андрущенко [4], Ю. Щербак [163], А. Кудряченко, Ф. Рудич [78], В., І. Артьомов [5], І. Тодоров [142], С. Віднянський [25], Л. Чекаленко [157] та інших.

З-поміж більш загальних робіт, які присвячені змінам зовнішньої політики нашої країни у євроатлантичному контексті доцільно виокремити ті, які були написані В. Горбуліна [43], Д. Базіва [7], В. Зленка [62], О. Ковальової [72], Ю. Макара [82], Б. Гунського [47], С. Жильцова [59] тощо. І хоча кожен автор намагався надати власні пропозиції, висновки щодо початкового етапу

встановлення взаємовідносин між Україною та НАТО, але спільною рисою вказаних авторів стало те, що всі вони акцентували увагу на проголошенні незалежності України та обґрунтовували різні основи зовнішньої політики України у євроатлантичному контексті, а також об'єктивну потребу входження нашої країни до складу міжнародних організацій.

Наукові праці таких науковців як Л. Алексієвець, М. Алексієвця [1; 2], приурочені дослідженню місця й внеску нашої держави у формування нової системи міжнародних відносин, розумінню зовнішньополітичних завдань у контексті міжнародного виміру, визначенню пріоритетів історичного розвитку, визначенню зв'язків між зовнішнім й внутрішнім поступом України тощо. Вказані дослідники наводять свою думку стосовно євроатлантичного контексту історії України, фокусують на невід'ємності історії нашої країни від європейської історії, а, отже, й міжнародної, доводять, що становлення і розвиток України проходив у взаємодії зі всесвітньо-історичним процесом й набув безальтернативності у нинішню добу незалежності.

Особливу цікавість та увагу привертають праці А. Киридон [71], С. Віднянського [24], М. Алексієвця [167], О. Удода [147], Н. Левицької [79], С. Плохія [101], В. Галика [35], Я. Грицака [46] тощо. У цих роботах здійснюється глибокий аналіз геополітичних аспектів нашої країни у всесвітньо-історичному контексті, демонструються головні елементи історичного дискурсу євроатлантичної інтеграції України до міжнародних структур, а також бажання українців взаємодіяти зі світовою спільнотою. До ознаки, яка була притаманною для багатьох вітчизняних вчених відноситься обґрунтування потреби щодо інтеграції України до міжнародних структур. Наукові праці після проголошення незалежності нашої держави в більшості були збагачені дослідженнями загальних проблем національно-державного відродження з точки зору євроатлантичної інтеграції.

Дослідження історіографічного процесу зовнішньополітичного утвердження нашої держави виступає чітким свідченням закономірності та об'єктивності контенту входження останньої до міжнародної спільноти, у той

же час, внутрішні зміни в євроатлантичному контексті, а також напрямки зближення з НАТО демонстрували неістотне відображення у науковій доктрині. Для більшості наукових праць притаманним був український центризм. Саме вони сформували фундамент науково-концептуальних основ задля дослідження цього питання у подальшому.

Після того як Росія анексувала Крим та розпочала воєнні дії на Сході нашої держави, тема НАТО для України почала бути вкрай вагомою у контексті національної безпеки, захисту суверенітету і територіальної цілісності. З цього періоду активізується наукова діяльність у контексті дослідження безпосереднього зародження й розвитку відносин з НАТО, зміна останніх у відповідності до викликів тих часів, зміцнення колективної безпеки, збереження стабільності й миру в європейському регіоні. Історіографія досліджуваних відносин набуває позитивних трансформацій та здобутків, виходить на конкретно-прагматичний рівень вивчення різних аспектів становлення політичних контактів між нашою країною та Альянсом у напрямку євроатлантичної інтеграції. Збільшилась кількість дослідників, які займались аналізом практичних відносин Україна-НАТО, чому слугувало створення нових наукових центрів, проведення симпозіумів, конференцій та академій, розширення спектру тощо. У наукових журналах і збірниках активно розкривались актуальні проблеми та питання реалізації стратегічного курсу нашої країни у напрямку взаємодії з Альянсом. Вирішенню науково-дослідницьких завдань стосовно дослідження співпраці України з НАТО в історичній науці нашої держави присвячені матеріали науково-періодичних й науково-інформаційних видань, аналітичних публікацій, різних довідкових й енциклопедичних покажчиків, всеукраїнських й міжнародних конференцій, монографій і дисертації, навчально-методологічних рекомендацій тощо [2, с. 321].

У зв’язку з тим, що наша держава весною 2002 року проголосила курс на європейсько-атлантичну інтеграцію провідним вектором зовнішньої політики, а також через те, що РНБО України прийняло рішення щодо

необхідності вступу до Альянсу, українська історіографія почала бути присвячена парадигмі європейсько-атлантичної політики України, розширення співпраці з НАТО у економічній, військовій, політичній, науково-технічній, а також інших галузях. Вітчизняні вчені почали свої дослідження присвячувати науково-концептуальним основам співпраці двох сторін, практичному й теоретичному освяченню ролі Альянсу у безпеко-оборонній площині в умовах складної регіональної й міжнародної ситуації, особливо ескалації агресії Російської Федерації.

Роботи В. Горбуліна [43], Г. Перепелиці [96], С. Єременка [57], О. Зарубінського [60],О. Черноусенка [158], Я. Малика [83], О. Палія [93], М. Кордона [76] присвячені науково-теоретичному обґрунтуванню пріоритетності євроатлантичного напряму зовнішньої політики нашої держави, розвитку партнерства Україна-НАТО в інтересах національної безпеки, а також стабільності на євроатлантичному просторі.

Комплексний аналіз зовнішньополітичних аспектів нашої країни у системі європейсько-атлантичних координат, об'єктивності та прагматизму відносин з НАТО, ризиків та переваг інтеграції в європейсько-атлантичні структури, відношення українців до вступу в НАТО тощо представлений у колективній роботі вітчизняних вчених за редакцією О. Гончаренка, С. Віднянського, Л. Шангіна , В. Горбуліна [44].

Також з-поміж колективних робіт не можна не згадати ґрунтовну монографію за редакцією О. Соскіна «Партнерство заради безпеки: досвід країн НАТО та українська перспектива?» [132]. Тут представлені виступи й статті учасників круглих столів й інтерактивних семінарів, що їх організував і провів Інститут трансформації суспільства у різних регіонах України протягом 8 років (у період 2000–2007 років) за тематикою європейсько-атлантичної інтеграції України. Монографія містить вісім розділів, які чітко ознайомлюють читача з особливостями організації, її цілями та метою. Також, важливим є те, що в роботі проаналізовано переваги та перспективи партнерства України з НАТО – вказане питання детально розкривається в VI розділі. В роботі

окремим питанням винесено взаємини України з НАТО в контексті захисту національних інтересів та національної безпеки, що власне є темою нашої роботи [132]. Автор К. Шульга [37] в своїй роботі робить наголос на тому, що частинами загальної концепції національної безпеки України повинні бути військова доктрина, зовнішньополітична концепція, програма забезпечення національної екологічної, економічної, інформаційної безпеки. У зв'язку з зазначеним, формування ефективної системи національної безпеки є можливим, якщо рухатися 2 шляхами: по-перше, долучитися до колективної системи безпеки шляхом співробітництва з НАТО, ОБСЄ, ЄС, ЗЄС, РПАС, по-друге, розбудувати свої сили захисту, включаючи збройні. Україна має досить сприятливі перспективи в цьому напрямі, що зумовлено передусім закінченням конфронтації Схід-Захід, відкритістю європейських структур, участю в Програмі НАТО «Партнерство заради миру». Безперечно, автор у 2009 році був повністю правим, але нажаль, Україна не доклала зусиль для того, щоб зміцнити свою національну безпеку [37].

Ще однією важливою колективною роботою є науково-методологічне дослідження за редакцією О. Соскіна «Вступ до НАТО – стратегічний вибір України» [134]. Ця праця сприяє забезпеченню методологічного й науково-методичного підвищення свідомої підтримки суспільством, першочергово регіональною громадськістю, вступу нашої країни до НАТО шляхом інформування громадян стосовно питань європейсько-атлантичної інтеграції, вироблення засад створення й діяльності регіональних центрів євроатлантичної інтеграції в Україні з активним залученням органів місцевої влади, вищих та загальноосвітніх навчальних закладів, громадських організацій до роботи останніх. Робота включає 4 розділи: I розділ – Вступ до НАТО – гарантія національної безпеки та незалежності держави; II розділ – Переваги приєднання України до Північноатлантичного альянсу; III розділ – Система інформування громадян з питань євроатлантичної інтеграції України; IV розділ – Новий підхід до вивчення громадської думки з питань євроатлантичної інтеграції України на основі досвіду посткомуністичних країн

– членів НАТО. До авторів колективної монографії відносяться визначені вітчизняні й іноземні науковці, громадські й державні діячі, дипломати, викладачі. Досить цікавим є пункт про геополітичне майбутнє України. У даному питанні автор розмірковує, який вектор обирає Україна, і як її сприймає Росія та Західний світ. Автор зазначає, що геополітична стратегія Росії щодо України вибудовувалася доволі грамотний чином. Останній у суттєвій мірі підпорядковано українське ідеологічне та інформаційне середовище, а нині ставиться завдання захопити економічний простір і церковну сферу [2, с. 318].

Для вітчизняної історіографії відносин Україна-НАТО доволі значущою є колективна праця «Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства» за редакцією Г. Перепелиці [96]. У цій роботі описано низку проблем, які мають зв'язок з формуванням і реалізацією одного з провідних пріоритетів зовнішньої політики нашої країни – стратегічного курсу на європейсько-атлантичну інтеграцію. Також тут висвітлено новітню роль НАТО в умовах утворення пост біполярної системи міжнародних відносин, представлено концептуальні підходи до формування стратегії дій з набуття членства України в Альянсі. Робота виступила квінтесенцією теоретично-концептуальних узагальнень двох міжнародних конференцій: першої – «Євроатлантична інтеграція України: регіональний вимір», яка проходила 20-21 березня 2003 року у Львові й другої – «Євроатлантична інтеграція України: регіональна безпека та проблеми внутрішніх трансформацій», яка проходила 3–4 липня 2003 року в Одесі, які проводив Національний інститут стратегічних досліджень разом з Представництвом Фонду ім. Ф. Еберта в Україні [96].

З-поміж праць, які приурочені аналізу наукових проблем євроатлантичної інтеграції нашої країни доцільно виділити колективну роботу за редакцією О. Власюка «Україна — НАТО: сучасний стан відносин та перспектива розвитку» [30]. Праця містить матеріали проєкту Центру Разумкова стосовно підготовки нашої країни до вступу до Альянсу, перспективи якісних зрушень та провідні виступи учасників Круглого столу 1 липня 2003 року; проєкт Плану дій, що був розроблений експертами Центру

стосовно євроатлантичної інтеграції у контексті актуальних внутрішньополітичних процесів в Україні й тогочасного досвіду розширення НАТО на Схід. Було ґрунтовно проаналізовано тодішній етап й тенденцій зовнішньої політики нашої держави у ході системних змін відносин з Північноатлантичним договором, утворення новітньої парадигми регіональної і глобальної безпеки в умовах інтеграції України у вигляді одного з головних факторів зміцнення стабільності та національної безпеки.

З основоположних праць, присвячених налагодженню стосунків України з НАТО, усіх елементів трансформацій останніх у контексті євроатлантичного розвитку у нинішню епоху національного державотворення з взяттям до уваги геополітичних тенденцій, рядку викликів, які постають перед державою на шляху інтеграції до Альянсу доволі важливими виступають роботи П. Демчука [51], І. Тодорова [142], Л. Полякова [105], В. Хандогія [152], С. Джерджа [52], В. Горбуліна [44], М. Кордона [77], Л. Каденюка [70], О. Власюка, О. Бодрука, Б. Парахонського [29], В. Богдановича [13] та ін. У історіософському вимірі довершеним прикладом дослідження вказаного питання виступає робота Є. Марчука [85].

Після Помаранчевої революції, коли переміг В. Ющенко й було проголошено політику «відчинених дверей» НАТО щодо вступу нашої країни до блоку з акцентом на пришвидшенні динаміки політичного діалогу у напрямку практичної співпраці в боротьбі з тероризмом й збереженні стабільності й миру разом із силами реагування НАТО, увага широкої громадськості й науковців була сфокусована на проблемах відносин України з Альянсом. Деякі питання трансформації відносин між нашою державою та НАТО було розкрито у працях таких вітчизняних науковців як Л. Чаповська [156], Л. Гайдуков, С. Терешко [33], Т. Боєцький [14], О. Зуйко [67], О. Кокошинський [73], О. Палій [94], В. Собко [132], О. Соскіна [134], В. Джиджори [53], Н. Мельникова [87], С. Ліпкевича [81].

У історіографії досліджуваного питання вагому роль займають наукові роботи, у яких розкриваються різноманітні аспекти співпраці України та НАТО

у розрізі військово-технічної, військово-політичної галузей, обороні й безпеці, зокрема доцільно згадати напрацювання В. Смолянюка [131], В. Белашова [8], Л. Голопатюка [40], В. Шамка [160], В. Піскунова [100], В. Бадрака [6], В. Борохвостова [16], О. Шутова [162], Н. Стевенс [138], В. Фаніна [151], М. Павлюка [92],А. Соболєва [133] тощо.

У працях Т. Брежнєвої, О. Їжака, А. Шевцова [17], В. Богдановича [13], О. Полторацького [102], О. Манчинського, А. Соболєва [84] наведено детальний аналіз питання військово-технічної співпраці нашої країни й Альянсу. Науковцями було проаналізовано ключові напрями військової співпраці нашої держави та НАТО, участь у забезпеченні обороноздатності України в площині справжніх військових загроз й ескалації російської агресії на Сході України, участь у реформуванні Збройних сил України. Вказані науковці підкреслюють вагомість докорінного переходу партнерства України з НАТО до взаємної сумісності, базуючись на мобільності, багатофункціональності за стандартами НАТО, змінах управління Збройними силами України, покращенні технічного забезпечення та ін. У роботах проведено огляд нормативної бази співпраці на двосторонній основі, а також наведена ґрунтовна характеристика джерельної бази питання відносин України з Альянсом у військовій сфері.

Провідну роль у історіографії питання відносин між НАТО та незалежною Україною займають наукові роботи, в яких проводиться дослідження економічних відносин нашої країни та Альянсу. Серед робіт науковців України, у яких аналізуються різні питання економічної співпраці, доцільно виокремити монографії за редакцією О. Соскіна [134] й Б. Лессера [80], які визначили та провели аналіз специфіки співробітництва двох сторін в економіці, здійснили огляд головних напрямків, динаміки й форм партнерства, висловили конкретні рекомендації і пропозиції стосовно оптимізації в контексті інтеграції економіки України до НАТО й відповідності стратегічного партнерства між ними до запитів світової економіки. У працях А. Березного

[10], Н. Невідомої [91], В. Бадрака [6], В. Вагапова [21], тощо відображено політико-економічна складову відносин між нашою державою та НАТО.

З того часу як стосунки між нашою країною та Альянсом вийшли на новий рівень стратегічного партнерства , економічна співпраця активізувалась у деякій мірі, проте вчені відзначають у ній брак практичного наповнення, деяку неадекватність політичній складовій їх відносин. В економіці співпрацю між двома сторонами вчені вважають принципово вагомою для економічної безпеки України, формування сприятливих умов задля економічного розвитку нашої країни у вигляді невід'ємної складової європейсько-атлантичного економічного простору [2, с. 325].

У вітчизняній історіографії досліджуваного питання міститься ряд наукових робіт, у яких науковці здійснюють спроби визначити головні етапи трансформації відносин між нашою країною та Альянсом, зокрема це праці В. Хандогія [152], Л. Білоуса [11], та Л. Алексієвець, М. Алексієвець [1], Я. О. Бень [9], В. Знака [63]. Так, В. Хандогієм було виділено наступні етапи: перший етап – до того як було підписано Хартію про особливе партнерство у 1997 році; другий етап – на рубежі XX–XXI ст.; третій етап – активізація контактів у часи президенства В. Ющенка; четвертий етап – сучасний [152]. Л. Білоус виокремлює наступні три етапи: перший етап – 1992– 2004 роки; другий етап – 2005–2010 роки; третій етап – 2010 – до сьогодні [11]. Додержуючись методологічного підходу у вітчизняній історіографії, беручи до уваги динаміку подій, ускладнення форм партнерства згідно вимог часу, якісні й кількісні трансформації у взаємодії, певні обставини формування інституційно-правового забезпечення реалізації відносин між нашою країною та Альянсом, вітчизняні дослідники Л. Алексієвець й М. Алексієвець виділяють 5 етапів: перший етап (1991– 1997 роки), який називають «підготовчим-початковим»: розбудова інституційних й нормативно-правових осередків, консультації, візити стосовно теоретично-концептуальних основ, програмних завдань; другий етап (1998–2000 роки), у ході якого мало місце продовження політичного діалогу, здійснення пошуку нових шляхів й форм

співпраці нашої країни з Альянсом у різноманітних галузях сферах; третій етап (2001–2004 роки), під час якого відбувалась змінна інтенсивність військово-політичних контактів, прагматичність наповнення конкретним змістом у межах Хартії про особливе партнерство між Україною й Альянсом, динаміка за вихідним шляхом до середини 2004 року, коли поступ до Альянсу було згорнуто; четвертий етап (2004–2009 роки), який ознаменувався відносинами після Помаранчевої революції й за часів президенства В. Ющенка набули якісно нового формату, значної активізації посилення й пришвидшення інтеграції нашої держави до НАТО; п'ятий етап (2010–2019 роки), для якого характерним було послаблення політичного діалогу України з НАТО за часів президенства В. Януковича й істотне пожвавлення після обрання П. Порошенка президентом України у 2014 році, ключовими національними інтересами все більше починали бути творення й поглиблення відносин між нашою країною та Альянсом, посилення співпраці в обороні згідно стандартів НАТО, заходи щодо підтримки України у протистоянні російські агресії та «гібридній війні» [1]. Я. О. Бень більше деталізує етапи співробітництва України та НАТО, виокремлюючи шість: перший етап – 1992-1997 роки, у ході якого відбувалось формування основ партнерства України з НАТО; другий етап – 1997-2005 роки, під час якого мала місце інтенсифікація співробітництва; третій етап – 2005-2008 роки, за які відбувалась підготовка нашої країни до подання заявки на повноцінне членство в Альянсі; четвертий етап – 2008-2010 роки, коли відбулось продовження співробітництва нашої держави з НАТО з одночасним відтермінуванням вступу на невизначений строк; п'ятий етап – 2010-2014 роки, за якого відбувалось гальмування співробітництва країни з Альянсу згідно ініціативи України; шостий етап – 2014-2019 роки, коли відбулась повторна інтенсифікація співробітництва нашої держави з НАТО із закріпленням майбутнього членства в НАТО на законодавчому, тобто на конституційному рівні [9]. В. Знак також виділяє шість етапів співробітництва України та НАТО: перший етап – 1991–1997 роки, що ознаменувався початком конструктивного діалогу, дипломатичною розвідкою

стосовно поглядів відродженої держави; другий етап – 1998–2000 роки, коли мали місце семінари, консультації, робочі групи, а також й інші спільні програми, які відносились до питань безпеки, військових навчань й економіки; третій етап – 2001–2004 роки, коли змінювалась інтенсивність політичних контактів й динаміка партнерства між нашою державою та НАТО, проте Україна висловила власну мету – повноцінне членство в НАТО; четвертий етап – 2004–2009 роки – це час постреволюційних відносини нашої країни з НАТО, коли після Помаранчевої революції останні перестали набувати очевидної послідовності; п'ятий етап – 2010–2019 роки, коли відбулось послаблення відносин між Україною та Альянсом за часів президенства В. Януковича, а також пожвавлення після агресії Росії проти України, обрання П. Порошенка президентом України; шостий етап – 2019–2021 роки, коли перед українцями знову відчинялись декілька дверей з метою розвитку, а досвід інших країн й власний чітко вказував на те, що навіть якщо перед країною лежать кілька шляхів, сама нація чи цілісне суспільство не мають бути поділені, а повинні зберігати власну одностайність [63].

Прослідкувавши еволюцію співробітництва України та НАТО, вчені висловлюють різноманітні думки стосовно головних їх етапів, основним змістом яких, відповідно, виступає «активізація», «гальмування» і «пожвавлення» з виходом на рівень стратегічного партнерства, в особливості після того як було окуповано Крим й розпочались військові дії на Сході нашої держави. Підтримуємо думку науковців з приводу того, що зі здобуттям незалежності нашої країни, останні доволі виправдано пов'язують початок у відносинах України з НАТО. Починаючи з 2000 років кількість робіт, у яких розкриваються різноманітні аспекти відносин України з Альянсом, збільшується. Геополітичні трансформації на межі XX– XXI ст., Помаранчева Революція й Революція Гідності, нинішні загрози регіональній та світовій безпеці, окупація Криму й воєнні дії на Сході нашої держави, подолання останніх, зумовлюють на постійній основі глибоке вивчення відносин, партнерства й співпраці з НАТО, що лишається найбільш потужною світовою

системою колективної оборони у вигляді основи збереження миру та гарантування стабільності й безпеки у європейському регіоні, а відтак і в світі. З огляду на зазначене, інтерес до дослідження різних аспектів взаємодії України і НАТО в українській історичній науці, думається, що, хоч як би розгорталися події надалі, не буде вщухати, а навпаки, буде зростати [2, с. 326].

Міжнародна атмосфера, яка ставала все складнішою, а також російська загроза агресії у подальшому спонукають вітчизняних дослідників до системного наукового дискурсу вказаної проблеми, розуміння особливостей й пріоритетів співпраці нашої держави з Альянсом задля справжнього бачення шляхів оптимізації виміру євроатлантичного курсу нашої країни згідно новітніх реалій. З-поміж найбільш нових робіт, присвячених відносинам держави з Альянсом доцільно виокремити напрацювання Т. Брежнєвої [18], Л. Білоуса [11], С. Лепявко, О. Магомедова [80], Т. Возняка, О. Пограничного [32], І. Тодорова [141], В. Знака [64; 65; 66], Л. Алексієвець, М. Алексієвця [1], Т. Мелещенко, І. Волошина [86], В. Смілянця [129]. Науковці на обширній джерельній базі з взяттям до уваги новітніх теоретично-методологічних напрацювань проводять ґрунтовний аналіз шляху нашої держави до НАТО, визначають й висвітлюють головні проблеми й здобутки євроатлантичної інтеграції, а також й окреслюють перспективи й можливості в зазначеному напрямку у подальшому. Детально обґрунтовують додержання європейсько-атлантичного шляху у вигляді єдино можливого задля збереження незалежності нашої країни. Науковці підкреслюють, що відносини України з НАТО на сучасному етапі, базуючись на ухвалені інституційно-правових засади, пройшли суперечливий і нелегкий шлях оновлення висхідною траєкторією від більш простої форм співпраці до стратегічного партнерства, нагромадивши істотний досвід трансформації відносин до узаконення європейсько-атлантичного курсу в Конституції України [2, с. 327].

В умовах російсько-української війни військова євроінтеграційна складова окреслених відносин відчутно активізувалася. 24 лютого 2022 року Російська Федерація здійснила широкомасштабне вторгнення в Україну,

зазначена обставина призвела до кардинальних змін в політиці України та ролі національної безпеки. На сьогодні написано вже чимало наукових робіт, що стосуються цього періоду відносин України та НАТО.

Увагу привертає стаття українського історика О. Палія «Героїчна боротьба України проти повномасштабної агресії Росії» [93]. В статті автор описує сучасні події з призми історичного екскурсу, зазначає на причини війни та вказує на особливо значних злочинах, які здійснили російські військові в українських містах та селах. Значну роль О. Палій відводить іноземній допомозі, особливо НАТО.

Важливими є також дослідження А. В. Ждамарова та С. О. Білана [58], П. Стужук та М. І. Шпура [139], у яких висвітлюється як НАТО відреагувало на агресію Росії проти України, яку допомогу було надано та які кроки були зроблені та які є перспективи євроатлантичної інтеграції нашої країни. А. В. Шкеліберда та С. К. Асатуров [161] проаналізували те, як відбулось поглиблення й трансформація відносин між Україною та НАТО після повномасштабного вторгнення Росії.

Сьогодні наукової літератури щодо російсько-української війни і необхідності інтеграції України до НАТО є надзвичайно багато. Спільним у всіх авторів є те, що вони критикують непослідовність українських політиків у питанні євроінтеграційного та євроатлантичного курсу та наголошують на необхідності швидкого входження України до лав ЄС та НАТО. Нині відносини між нашою державою та Альянсом є різноплановими, активними, широкими, вони набувають більш ефективних та практичних ознак у військовій, економічній, екологічній та інших галузях. Усі вище розглянуті дослідники акцентують на особливій важливості відносин України – НАТО у вигляді надважливого елементу новітньої загальноєвропейської архітектури, що відіграє суттєву роль у реформуванні безпеки та оборони у відповідності до стандартів НАТО, демократичних реформах, збільшенні обороноздатності нашої держави, доводить власну життєздатність й об’єктивну обґрунтованість, а також історичну перспективу, яка сформувалася в багатоаспектний комплекс

практичної співпраці з метою миру та безпеки на Європейському просторі [2, с. 327]. Після широкомасштабного російського вторгнення, Україна нарешті визначилася зі своїми пріоритетами та зрозуміла, що безпека є можливою тільки у випадку євроатлантичної та європейської інтеграції нашої держави. Сьогодні Україну активно підтримує НАТО, лідери Альянсу запевняють, що підтримуватимуть нашу державу до перемоги. Все це безперечно вселяє надії, але головне завдання поки так і залишається не вирішеним – набуття членства в ЄС та НАТО.

Таким чином, детальне вивчення історіографії проблеми формування відносин між НАТО та незалежною Україною свідчить про те, що це питання займає вагоме місце у вітчизняній науковій думці. Окрім того, прослідковується тенденція до посилення уваги до дослідження зазначеного питання.

Висновки до І розділу

Характеризуючи поняття національної безпеки варто зазначити, що існуючі підходи до цього явища дуже великі і походять зі сфери таких наук, як соціологія, політологія, економіка, військова наука. Робляться спроби дати визначення феномену національної безпеки також із боку дослідників, які реалізують комплексне вивчення даного поняття, з прикладною метою для вирішення проблем удосконалення системи забезпечення національної безпеки України.

Сьогодні існує багато новітніх наукових підходів до вивчення питань національної безпеки України, які однаковою мірою розглядають ті чи інші аспекти національної безпеки. Проте, який би підхід ми не розглядали, важливо акцентувати увагу на тому, що для кожної держави один підхід не можна застосовувати, адже кожна країна має свої особливості, своїх «друзів» та своїх «ворогів». Дослідження поняття національної безпеки неможливе без

застосування комплексного інтегрального підходу до синтезу аналізу основних компонентів, що формують це явище в науці.

Використання міждисциплінарного підходу до визначення сутності та структуроутворюючих компонентів явища національної безпеки в Україні дозволить розширити знання про об'єкт дослідження, пройти шлях від абстрагування даного поняття до конкретних характеристик зазначеного явища. Міждисциплінарне дослідження феномену національної безпеки здійснюється у формі синтезуючого аналізу теоретичних та емпіричних результатів дослідження, що походить від приватного до загального, від окремих аспектів життєдіяльності людини, долаючи діалектику взаємозв'язку цих галузей. Комплексне вивчення поняття національної безпеки дозволить охарактеризувати найбільш значущі соціальні закономірності, і навіть виділити ті тенденції розвитку, які є найбільш актуальними для національної безпеки України у структурі сучасних умов.

Як на мене, національна безпека України це стан захищеності особистості, суспільства та держави від різного роду зовнішніх й внутрішніх загроз, за якого забезпечується реалізація конституційних прав і свобод громадян, якісний і гідний рівень їх життя, захищається територіальна цілісність, державний суверенітет, демократичний конституційний лад, а також інші національні інтереси й цінності України.

РОЗДІЛ 2
ОСОБЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА НАТО: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

2.1. Характер партнерства Україна – НАТО, як наслідок перезавантаження національної безпеки України

Задля того аби визначити характер партнерства Україна – НАТО в результаті перезавантаження національної безпеки України, для початку варто прослідувати як це партнерство зароджувалось.

Проголосивши незалежність, Україна стала самостійним творцем свого зовнішньополітичного курсу. Проте, країна не зуміла одразу розірвати зв'язки із минулим. Ідеологічна пропаганда комуністичної партії висвітлювала усе західне як вороже і ще від самого зародку знищувала усі європейські прояви, адже основна функція НАТО впродовж «холодної війни» полягала у стримуванні радянської загрози, протистоянні соціалістичному табору. Незалежна Україна швидко вийшла на рейки співпраці з європейськими країнами і стала членом багатьох міжнародних організацій. А вже у 1994 році Україна відмовилась від ядерного статусу, заявивши про себе, як про державу-миротворця, але одночасно стала незахищеною перед ворогами.

Виражаючи волю народу, Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року було ухвалено Декларацію «Про державний суверенітет України». У Розділі 9 «Зовнішня і внутрішня безпека» вказаної Декларації йшлось про те, що Українська РСР «урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї» [48]. Декларація відображала прагнення українського народу утвердження засад майбутньої державної незалежності України на національному законодавчому рівні.

Молода незалежна держава у динаміці здійснення пошуку шляхів забезпечення національної безпеки у нових геополітичних умовах не могла не скористатись можливістю мати надійну опору міжнародних структур. Найуспішнішою воєнно-політичною організацією як була, так і нині в сучасних умовах залишається НАТО [139, с. 118].

Становлення й розвиток співпраці й взаємодії України й НАТО можна охарактеризувати як довготривалий процес. Після того як у 1991 році відбулось проголошення незалежності, важливим виступило питання щодо обрання вектору подальшого розвитку. Не дивлячись на те, що євроатлантичний напрям і був задекларований Україною, проте протягом довгого періоду часу його характер був формальним з відсутністю чіткого визначення зовнішньополітичної стратегії.

Протягом довгого періоду часу наша країна була змушена маневрувати між Росією та Заходом задля того аби зміцнити незалежність, зберегти цілісність й віднайти можливості для налагодження співпраці із НАТО [86, с.106]. Позаблоковість й багатовекторність визначались законом «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року [114], в якому зазначалось, що країна прагне нейтралітету та угодою «Про створення Співдружності Незалежних Держав» від 8 грудня 1991 року [146]. 22-23 лютого 1992 року відбувся перший візит генерального секретаря НАТО М. Вернера до Києва, з цього періоду розпочався активний діалог між Україною та Альянсом. Так, можна вважати, що офіційні ж контакти з України з НАТО розпочались, коли у березні 1992 року наша країна вступила до Ради північноатлантичного співробітництва (РПАС). У липні 1992 року президент України Л. Кравчук відвідав штаб-квартиру НАТО у Брюсселі, а вже у вересні цього ж року у Брюсселі було відкрите посольство України, що стало контактною платформою [1, с. 130]. Загалом, доцільно зазначити, що у цей період було здійснено ряд візитів з метою визначення політико-правових основ взаємодії, вироблення принципів й програмних завдань державної політики у напрямку співпраці.

Протягом перших років незалежності України, національні політичні організації виступали за належне визначення військово-політичного місця України «як учасника спільної європейської системи безпеки», проте вони підтримували й не розрив стосунків із Російською Федерацією [159, с. 655].

Більш сміливі кроки на шляху до становлення відносин, а точніше інтеграція України в міжнародні організації, у систему колективної безпеки, розпочали здійснювати починаючи з 1993 року, зокрема, коли було ухвалено Постанову Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» [116]. Важливим етапом налагодження взаємовідносин був семінар Північноатлантичної асамблеї «Україна і європейська безпека», який відбувся 20-23 червня 1993 року у Києві [129, с. 149]. На семінарі одним із ключових питань була внутрішня та зовнішня політика України, питання ядерної зброї, розміщеної на її території тощо [142, с. 54].

Реальна участь нашої держави у діях НАТО розпочалася з 1994 року, коли Україна приєдналася до програми «Партнерство заради миру» [95]. У рамках програми почали відбуватись консультації між Україною та НАТО задля налагодження спеціального партнерства. 14 вересня цього ж року на спеціальному засіданні Північноатлантичної Ради НАТО була офіційно схвалена перша індивідуальна програма партнерства (ІПП) між нашою державою та НАТО. Також у розвитку співробітництва України з НАТО вагомою подією виступило започаткування 3 березня 1994 року безпосередніх консультацій з НАТО у форматі «16+1» задля вивчення умов налагодження особливих відносин, а також встановлення «спеціального партнерства» між нашою країною та Альянсом [81, с. 165].

Починаючи з 1994 року нашу державу було залучено до започаткованого «Процесу планування та оцінки сил» задля надання можливостей підготовки Збройних Сил для спільних дій із членами Альянсу та участі в обміні інформацією щодо оборонного й бюджетного планування. 20 березня 1997 року були проведені офіційні двосторонні консультації стосовно формалізації особливого партнерства між Україною та НАТО, в результаті чого співпраця

утверджувалася на взаємовигідних основах, причому Україна брала участь у миротворчих операціях й врегулюванні кризових ситуацій під проводом НАТО. Мала місце реалізація ряду вагомих програм й ініціатив. У січні-березні 1996 року було ухвалено спільний між Україною та НАТО документ «Реалізація розширення та поглиблення відносин між Україною й НАТО», при цьому вже 3 квітня цього ж року проведено перше засідання Політичного комітету альянсу й нашої держави з приводу питань вироблення архітектури загальноєвропейської безпеки й безпеки України, збереження миру в регіоні, а також розвитку співпраці з Альянсом. Більшість з пропозиції України стосовно розширення відносин між нашою країною та НАТО було 10 грудня 1996 року відображено у завершальній ноті засідання Північноатлантичної ради на рівні міністрів закордонних справ, а також було підтверджено створення Інформаційного центру НАТО в Україні [1, с. 131].

Регулярний діалог на рівні Україна – НАТО розпочався з 1997 року. Складовою нового рівня співпраці став документ «Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору» [153], завдяки якому було затверджено інструменти й принципи зміцнення взаємодії між нашою країною та Альянсом. Особливо вагомою подією стало відкриття українського представництва в Альянсі 7 травня 1997 р., а також Центру інформації та документації Північноатлантичного договору в Києві. В наступні роки співпраця поглиблювалася, було відкрито в Києві Офіс зв'язку НАТО в Україні [1, с. 132]. Хартія почала бути юридичним підґрунтям для безпекових консультацій між Україною та НАТО щодо урегулювання криз, запобігання конфліктів, підтримки миру, гуманітарних операцій. Базуючись на останній було утворено Комісію Україна – НАТО, у рамках якої почали працювати спільні робочі групи з різноманітних питань. Деякі вчені додержувались думки, що «такий консультативний механізм ... і виступав одним із основних досягнень Хартії, а також і всієї співпраці між Україною і НАТО. Він надавав теоретичну змогу Україні консультуватись з НАТО відразу під час загострення зовнішньої загрози у будь-який момент, коли Україна

відчує таку небезпеку» [141, с. 93]. Комісія Україна – НАТО виявилась дієвим органом. Збираючись щонайменше 2 рази на рік, остання й досі управляє діяльністю співпраці і забезпечує форум для консультацій між союзниками й нашою країною з приводу питань безпеки, які складають спільний інтерес. Геополітичні трансформації, які мали місце після 1991 року, створення у наступному році Організації договору про колективну безпеку й продовження діяльності останньої після 1999 року, до того ж й розширення НАТО на схід, – усе зазначене перетворювало нашу державу у провідну країну для європейської безпеки [141, с. 94]. У кінці 1998 року український президент Л. Кучма затвердив програму співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору [107], а 23 квітня наступного року Верховною Радою України було ухвалено постанову «Щодо відносин України і Організації Північноатлантичного договору (НАТО)» [165]. І в першому і в другому документі вказувалося, що стратегічною метою України є цілеспрямована інтеграція до європейських та євроатлантичних структур, а також повноправна участь у системі загальноєвропейської безпеки [107; 165].

Також було активізовано взаємні офіційні й робочі візити. 25-28 червня 1998 року в Україні знаходилась делегація НАТО на чолі з К.-П. Кляйбером. 29-30 червня цього ж року відбувся перший візит експертів спільної робочої групи з питань військової реформи до Києва, тоді як 8-9 липня з офіційним візитом на запрошення Л. Кучми з нагоди першої річниці підписання Хартії прибув генсек НАТО Х. Солана. 24 квітня наступного року президент України в межах саміту глав держав та урядів альянсу у Вашингтоні взяв участь у першому засіданні комісії Україна – НАТО на найвищому рівні, що сприяло зближенню двосторонніх відносин [1, с. 133].

У 2001 році співпраця України та НАТО охоплювала двадцять три різні напрями, в рамках чого відбулось орієнтовно 500 заходів [129, с. 151]. 22 квітня наступного року на засіданні комісії Україна – НАТО в рамках Празького саміту НАТО плану дій Україна – НАТО, а також річного цільового плану на 2003 р. було встановлено ключові напрями й державні завдання для розвитку

співпраці у подальшому. Вказана подія ознаменувала новий та більш ефективний режим відносин, таким чином, була сформована пріоритетна програма внутрішньої трансформації України до стандартів НАТО, і не лише у військовій справі, проте й у реформуванні судової та правоохоронної систем, свободи слова, економіки, прав людини та ін. Указом Президента запроваджувалась система державних координаторів співпраці з НАТО на рівні заступників міністра, з'явились нові громадські організації, що підтримують євроатлантичний курс. Наміри України стосовно інтеграції у НАТО, іншими словами, у євроатлантичний безпековий простір, було підтверджено Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року [115], а також підписаною президентом України 15 червня 2004 року Воєнною доктриною України, в якій йшлось про те, що: «Зміцнення довіри між країнами, послідовне зменшення загрози застосування військової сили, проведення політики євроатлантичної інтеграції, кінцевою метою якої є вступ до НАТО як основи загальноєвропейської безпеки ... пов'язане з цим глибоке реформування оборонної сфери держави відповідно до європейських стандартів відносяться до найбільш важливих критеріїв як зовнішньої, так і внутрішньої політики» [31].

З того часу, як Україною вперше у травні 2002 року було заявлено про вступ до НАТО, наша країна впевнено працювала у вказаному напрямку. Тодішній президент України Л.Д. Кучма поволі сприяв процесу зближення України та НАТО, у зв'язку з чим, Україна дуже тісно наблизилась до підписання плану дій щодо членства, але у 2004 році він різко загальмувався. Після саміту в Стамбулі теза стосовно вступу України до Організації Північноатлантичного договору була вилучена [31].

Так, саме у 2004 році відбулось перше «перезавантаження» відносин між нашою країною та НАТО. Новий рівень відносин почав формуватися за часів президентства В. Ющенка. Так, у 2005 році новий глава держави В. Ющенко стратегічною метою військової доктрини визначив – повноцінне членство в Альянсі. Указом Президента від 21 квітня 2005 року було поновлено першу

редакцію Воєнної доктрини, де мова йшла про те, що «Україна готується до повноправного членства в НАТО та ЄС» і «активізація євроатлантичної інтеграції України з орієнтацією на вступ до НАТО... належить до найважливіших пріоритетів як зовнішньої, так і внутрішньої політики» [98].

Бар'єром була політична криза України, що власне блокувала не стільки розвиток взаємовідносин та співробітництво, як власне, сам вступ до Альянсу. В. Ющенко у континуумі відносин Україна – НАТО було підписано Укази № 215/2006 «Про національну систему координації співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору» [112], а також № 295/2006 «Про затвердження цільового плану Україна – НАТО в рамках плану дій Україна – НАТО» [110], в яких було визначено пріоритети співпраці у подальшому й пришвидшення динаміки політичного діалогу й практичного співробітництва у сфері безпеки й оборони, а також в економічній сфері, науці та охороні довкілля в рамках Ради євроатлантичного партнерства. Всі дії В. Ющенка свідчили про готовність дій у напрямку членства, проте ці прагнення зіткнулись з відсутністю бажання їх реалізації у більшої частини населення. Зокрема, відкат мав місце у 2006 році, коли в Україні відбувались політичні ігри у ході формування нового уряду в результаті парламентських виборів. Після того як було сформовано антикризову коаліцію, яку очолював прем'єр-міністр В. Янукович, було пригальмовано євроатлантичну інтеґрацію й розпочався курс на зближення з Росією, яка неоднозначно озвучувала тезу стосовно потенційної ціни вступу України в НАТО [86, с. 109].

У 2008 році на саміті в Бухаресті наша країна так і не одержала план дій стосовно членства в НАТО, тільки обіцянку про «відкриті двері». З часом на сайті Wikileaks було опубліковано секретні документи дипломатичної переписки США, в яких йшлось про те, що саме Німеччина й Франція блокували надання Україні і Грузії Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ), оскільки не мали наміру «заганяти в глухий кут Росію» [41].

Однозначно, позитивному рішенню щодо України зашкодила також негативна позиція Російської Федерації щодо членства нашої країни в Альянсі.

Перешкодами для інтеграції лишалась недостатня поінформованість населення про важливість членства в НАТО, а, відтак, і недостатній відсоток підтримки курсу Президента. В кінці 90-х ХХ ст. та на початку 2000-х ХХІ ст. питання НАТО не належало до тих явищ, з якими люди стикаються у повсякденному житті.

У подальшому «перезавантаження» відносин між Україною та НАТО відбувалась у тісному зв'язку з перебігом подій, які мали місце у внутрішньополітичному житті нашої держави.

Так, за президентства В. Януковича стратегія вступу України в Альянс була заморожена. В. Янукович 2 квітня 2010 року власним указом здійснив ліквідацію комісію з питань підготовки України до вступу у НАТО. Він також розпустив Міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу в НАТО, здійснив ліквідацію Національного центру із питань євроатлантичної інтеґрації, а у законі України «Про основні напрями внутрішньої і зовнішньої політики» було визначено позаблоковий статус, у зв'язку з чим, законодавчі засади щодо членства в Альянсі було знято [108].

Проте, навіть не зважаючи на таку позицію тодішнього президента, Україна продовжувала співпрацювати з Альянсом, але в значно повільнішому темпі. 19 квітня 2011 р. було підписано Указ Президента № 273/2012 «Про затвердження річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2012 р.», у відповідності до положень якого передбачалася співпраця з Альянсом у напрямі підтримки стабільності й безпеки в регіоні, визначалися пріоритети щодо оптимальних механізмів у координації зусиль, які становили спільний інтерес [109].

У той же час, В. Янукович у 2010 р. підписав угоду з питань перебування Чорноморського флоту Росії на території України, подовживши іноземну військову присутність до 2042 року в обмін на зниження ціни на поставок російського газу [144]. В результаті цього вплив Росії на Україну став ще більшим у зв'язку з чим вона намагалась завадити підписанню угоди про асоціацію з ЄС. В результаті такої політики В. Янукович змушений був втікати

з України, проте його попередня діяльність вплинула на те, що Росія, маючи намір упокорення нашої країни, вдалась до окупації Криму й розпочала воєнні дії на Сході України.

«Перезавантаження» відносин між нашою державою та НАТО, а також оголошення «позаблоковості» (у 2004 році та у 2010 році) трактується, як здійснення пошуку балансу інтересів у питаннях гарантування власної національної безпеки з найбільш партнерами й країнами-сусідами, як втілення в життя відсутності прагнення більшості населення до вступу в НАТО. Спочатку позаблоковий статус не надавав нашій державі ніяких гарантій безпеки й захисту, а в умовах послідовної політики Росії стосовно України у вигляді держави, що відноситься до сфери російських життєвих інтересів, спроба декларувати останній виступила «відтермінуванням поглинання». Вченими було доведено, що елементи «гібридної» війни Росії проти нашої держави у 2009 році та 2013 році, а також втілення Російською Федерацією «плану аншлюсу» в життя України у 2013-2014 роках [42, с. 74-76].

2014 рік приніс чимало змін для України та повне перезавантаження її національної безпеки. Усталені порядки, які мало коли піддавалися трансформації, були вщент знищені і поставили нашу державу перед жорстким вибором: здатися або боротися. Україна обрала другий варіант, чим змінила не лише власну самосвідомість, але і думку світової громадськості. Внаслідок російського вторгнення в східні та південні області, анексію Кримського півострова, Україна опинилася в стані неоголошеної війни з Росією. Ситуація обумовила природне домінування безпекового аспекту як у зовнішній, так і у внутрішній політиці нашої держави.

У межах відповіді на агресію Росії, НАТО здійснила посилення власної підтримки з метою розбудови безпекових можливостей нашої держави. Було оголошено про підтримку територіальної цілісності й суверенітету нашої країни, засуджено анексію Криму й дій на Сході України та призупинено співробітництво з країною-агресором [54].

Співпраця й діалог активізувались, які до 2014 року базувались на основі «Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору», «Рамкового документу «Партнерство заради миру»», «Декларації про доповнення Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО», згідно якої «Комісія НАТО – Україна скликатиметься на вимогу України у відповідності до параграфу 8 Рамкового документа Партнерства заради миру, якщо Україна відчуватиме пряму загрозу своїй територіальній цілісності, політичній незалежності чи безпеці» [49]. Саме цей механізм і був застосований у березні 2014 року у штаб-квартирі НАТО. Результатом виступила Заява Північноатлантичної Ради про ситуацію в Україні [182]. Через посилення воєнних дій, зокрема у ході боротьби за Іловайськ, наша країна ще раз вдавалась до цього механізму й 29 серпня цього ж року [47, с. 143]. З вересня по березень 2014 року пройшли низка зустрічей різних рівнів й форматів, а також засідань України з НАТО, під час яких країни-члени НАТО визнали дії Росії актом агресії проти нашої держави [72, с. 237-238].

НАТО після подій і Україні згорнула всі програми з Росією і суттєво обмежила політичний діалог з країною-агресором. Було ініційовано переговорний процес у різноманітних напрямах. Альянсом також були запроваджені санкції, але вони тільки обмежили можливості Росії, нічого не давши напряму нашій державі. За 8 років останні істотно не вплинули ні на характер агресії Росії, ні на ситуацію в Україні. У зв’язку з цим безпрецедентні у відповідності до значень рішень стосовно надання допомоги нашій державі були ухвалені 4-5 березня 2014 року на Уельському саміті. Саме тут країнами-членами було прийнято рішення про зміну характеру відносин з нашою державою у зв’язку з чим було засновано 5 нових цільових фондів з метою допомоги Україні у критично вагомих сферах: Цільовий фонд управління, контроль, зв’язок та комп’ютеризація (С4); Цільовий фонд логістика і стандартизація; Цільовий фонд кібернетична безпека; Цільовий фонд перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців; Цільовий фонд медична реабілітація [54].

Співробітництво у галузі протидії кіберзагрозам між Україною та НАТО було започатковано ще у 2010 році. Але за результатами домовленостей на вищезгаданому саміті, у вересні 2014 року заснувався з кіберзахисту, завданням якого було надати нашій країні допомогу у розробленні технічних засобів й сил з метою забезпечення кібербезпеки [54]. Вже у жовтні цього ж року було підписано Міжвідомчу декларацію про співробітництво України з країнами Організації Північноатлантичного договору у сфері кібербезпеки, у контексті реалізації якої було підписано Угоду про реалізацію Трастового фонду Україна – НАТО з питань кібербезпеки між Службою безпеки України та Румунською службою інформації [145].

25 листопада 2015 року Парламентською Асамблеєю НАТО було засуджено агресію Російської Федерації проти України [27, с. 12].

У грудні 2014 року Верховною Радою України було підтримано законопроєкт щодо відмови від позаблокового статусу [106]. В цьому ж місяці генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг заявив, що якщо Україна подасть заявку на членство в Альянс, НАТО її розгляне, наголошуючи про відповідність України до стандартів організації [181]. Таким чином, з однієї сторони, Україна отримувала перспективи набуття майбутнього членства, тоді як з іншої – була поставлена перед вимогою привести свої внутрішні інститути у відповідність стандартам НАТО.

Події 2014 року надали ідеї вступу до НАТО нового значення в самій Україні. З одного боку, погляд українців на членство в Альянс в більшій мірі змінився на позитивний, але з іншого, ці події унеможливлюють членство в НАТО, адже однією з головних вимог вступу – є не бути задіяним у воєнних конфліктах. Якщо до подій 2014 року, більшість українського населення була переконана, що можлива інтеграція до Атлантичного договору може мати негативні наслідки для країни, пам’ятаючи військові кампанії НАТО в Югославії, США в Афганістані та Іраку, а також зважаючи на вимогу відповідати стандартам (зокрема, таким як, скорочення чисельності збройних сил України, загострення соціальних проблем серед військових; значні

капіталовкладення в структури НАТО; трансформація військово-промислового комплексу з традиційного в модернізований, а значить частина підприємств не витримають конкуренції військово-промислового комплексу високо розвинутих країн ринкової економіки і змушені будуть закритися тощо), то війна на Сході держави змінила думку більшості.

У 2015 році на прохання України НАТО погодилась започаткувати 6-й цільовий фонд для боротьби із саморобними вибуховими пристроями та утилізації вибухонебезпечних предметів [54].

Верховною Радою України 27 січня 2015 року було ухвалено Звернення до світової спільноти, у якому було зазначено, що Донбас – це окуповані території, а Російська Федерація – це країна-агресор [61], що стало першим кроком нашої держави у напрямку офіційного визнання агресії Російської Федерації та окупації Сходу України, який згодом отримав підтримку від інших країн.

Одним із важливих напрямків співробітництва з НАТО для нашої країни було партнерство у військовій сфері. Збільшення оборонно-технічного співробітництва з нашою країною виступило одним з найбільш вагомих аспектів взаємодії. 21-22 вересня 2015 року у ході візиту Є. Столтенберга – Генерального Секретаря НАТО до нашої країни, відбулось підписання Угоди між Кабінетом Міністрів України та НАТО про статус Представництва НАТО в Україні, Дорожньої карти Партнерства зі стратегічних комунікацій між РНБО України та Міжнародним секретаріатом НАТО [143] та оголошення Спільної декларації щодо посилення оборонно-технічного співробітництва України з НАТО. 17 грудня 2015 року також було розроблено і підписано «Дорожню карту Україна – НАТО з оборонно-технічного співробітництва» з акцентуванням в ній співробітництва у обороно-технічній галузі [23].

Також важливим було співробітництво і підтримка НАТО в межах Дорожньої карти оборонно-технічного співробітництва, річних національних програм, спільних проєктів, воєнних навчань та ін. За умов «гібридної» агресії

Росії матеріальна, воєнно-технічна, експертна, фінансова допомога НАТО були дуже вагомими для нашої держави [23].

У червні 2016 р. Президент України своїм Указом схвалив Стратегічний оборонний бюлетень України [119]. Останній повинен був слугувати тісній взаємодії з НАТО, запровадженню стандартів Альянсу в усіх сферах військової діяльності. У Постанові Верховної Ради «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Актуальні питання зовнішньої політики України», що відбулися 7 грудня 2016 р., було підкреслено доцільність активізації законотворчого процесу, направленого на реалізацію стратегічного курсу України стосовно членства в НАТО та ЄС [117].

Варто зазначити, що на Варшавському саміті НАТО 2016 року заходи Альянсу на підтримку України було оформлено у вигляді Комплексної програми допомоги Україні (КПД). У рамках КПД НАТО впродовж років в Україні провадилась трансформація національних структур безпеки та оборони. Нашій державі надавалася дорадча допомога на стратегічному рівні [181].

У грудні 2017 року було ухвалено рішення щодо підписання Угоди про партнерство з Центром передового досвіду НАТО з енергетичної безпеки [23]. У 2018 році цільових фондів діяло дев’ять [54]. 11-12 липня 2018 року на Брюсельському саміті держави підтвердили надання допомоги нашій країні у напрямку реалізації порядку денного реформування національних структур безпеки і оборони, зокрема, у межах другої Комплексної програми допомоги, з тим, щоб наша держава мала змогу більш ефективно забезпечувати власну національну безпеку. Було активізовано співпрацю у межах Платформи Україна – НАТО з протидії гібридним загроза [54].

Протягом 2014-2019 безпекове партнерство та співпраця між Україною і НАТО проходило в межах як програм і Цільових фондів, які були затверджені раніше, так і в рамках нових 22 [54].

В червні наступного року Верховною Радою України було прийнято закон, у відповідності до якого членство в Альянсі було визначено

стратегічним пріоритетом національної зовнішньої, а також безпекової політики нашої країни. У 2019 році відповідна поправка до Конституції України набула чинності. Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [112] було встановлено, що головними засадами зовнішньої політики виступає поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору задля набуття членства у вказаній організації. У відповідності до Закону України «Про національну безпеку України», основоположними національними інтересами виступають інтеграція України в європейський економічний, політичний, правовий, безпековий простір, набуття членства в Європейському Союзі, а також в Організації Північноатлантичного договору [11].

З огляду на вищезазначене, можна говорити про те, що з часів президенства П. Порошенка інтеграційні процеси в напрямку Північноатлантичного Альянсу значно пожвавилися, вони стали не лише темою для дискусій, а перспективним курсом, таким необхідним для держави.

Все вище окреслено посприяло розвитку і поглибленню партнерства України з НАТО. Окремо доцільно виділити вагомість співпраці з таким членом Альянсу як США. Найбільшою була допомога США у галузі постачання нелетальної зброї. Взагалі США дуже активно підтримувала Україну як у безпековому, так і воєнному співробітництві [166].

Практично всі країни-члени Альянсу надавали різноманітну допомогу нашій країні. Проте, внутрішньополітичні рішення й заходи Києва, які були направлені на обмеження втручання Росії в українські справи, загострили вже наявні проблеми стосунків з найближчими сусідами [54].

За президенства В. Зеленського зовнішньополітичні напрямки не були змінені. Так, новообраний Президент України вже 4 червня 2019 року здійснив свій перший закордонний візит у якості Глави Держави до Брюсселю, де заявив, що курс на набуття повноправного членства у Європейському Союзі й НАТО лишається незмінним зовнішньополітичним пріоритетом нашої держави [29].

У 2019 році у ході візиту Д. Кулеби – Віце-прем'єр-міністра до штаб-квартири НАТО було досягнуто домовленостей стосовно:

– активізації дій робочої групи Україна – НАТО щодо військової реформи;

– взяття до уваги пропозицій нашої країни у ході розроблення програми НАТО «Одна країна – один план»;

– продовження стажування моряків України на кораблях НАТО;

– консультацій з НАТО під час розроблення Стратегії національної безпеки України та ін. [149, с. 12].

Потужним сигналом підтримки України виступив візит Північноатлантичної ради НАТО на чолі з Генеральним секретарем Є. Столтенберґом до Києва 30-31 жовтня 2019 року, а також виступ останнього на засіданні Верховної Ради [28]. Підсумками зустрічі стало розширення спільних заходів й проєктів, активізація роботи Платформи Україна – НАТО з протидії гібридним загрозам, проведення спільних навчань у Чорному морі Coherent Resilience 2020, оновлення Комплексного пакета допомоги Україні у галузях бойового командування, медичної реабілітації та ін. [126, с. 3].

Загалом, у відносинах Україна – НАТО протягом 2019-2020 років прослідковувалось поглиблення. На високому й вищому рівнях проходили Контакти з НАТО, було досягнуто низку домовленостей, в тому числі стосовно стажувань й спільних навчань українських військових. Але протягом довготривалого часу мали місце спалахи конфлікту з Угорщиною, що блокувала засідання Комісії [126, с. 4].

Партнерство з НАТО у 2020 році посприяло пришвидшенню оборонної реформи та структурним змінам Збройних Сил України: відбувся вагомий етап трансформації системи управління. Вказані зміни підтвердили наближення системи управління Збройних Сил України до стандартів НАТО [126, с. 6].

Відомо, що вже у вересні 2020 року Президентом України було ухвалено нову Стратегію національної безпеки України, що забезпечує основу задля поглиблення особливого партнерства між Україною і НАТО з метою набуття

нашою країною членства в Альянсі [118]. Згодом було ухвалено Закон України «Про розвідку» [121], а далі Закон України «Про оборонні закупівлі» [113], який оновив Закон України «Про службу зовнішньої розвідки», що їх підтримала Міжнародна консультативна група, до складу якої входять Посольство США і Представництво НАТО в Україні [140].

23 липня 2021 року Глава держави підписав Указ, яким у дію було введено рішення Ради національної безпеки і оборони України (РНБО) від 4 червня 2021 року «Про невідкладні заходи щодо поглиблення інтеграції України до Організації Північноатлантичного договору» [120]. Цим самим було ще більше наближено ідею інтеграції України до Організації Північноатлантичного Альянсу.

Нове перезавантаження національної безпеки України відбулось через повномасштабне вторгнення Російської Федерації, що безумовно вплинуло на партнерство України та НАТО.

Внаслідок широкомасштабного вторгнення Росії в Україну, на Мадридському саміті НАТО було ухвалено рішення щодо розширення Комплексної програми допомоги та подальше збільшення підтримки України. Уже з березня 2022 року в рамках Цільового фонду Комплексної програми допомоги Україні, Альянсом було впроваджено ряд проєктів, за якими надано сприяння у різноманітних галузях таких, як бойові пайки, паливні матеріали (в тому числі, авіаційне пальне), армійське взуття, предмети медичного призначення (в тому числі, фармацевтичні препарати й аптечки), військове навчальне обладнання та обладнання для знешкодження вибухонебезпечних предметів. Інші проєкти, в тому числі, надання Україні додаткової підтримки у галузі «С4» (командування, управління, зв’язок і комп’ютеризація), нині знаходяться на різних стадіях розробки та виконання. Альянс по сьогодні є активним прибічником української сторони. Розширена КПД включає ініціативи, що є покликаними сприяти вдосконаленню й модернізації структур безпеки і оборони України у подальшому. Держави-члени Альянсу також вирішили підтримати Україну у провадженні переходу від обладнання й

техніки радянського зразка до осучаснених обладнання й техніки НАТО, що буде сприяти підвищенню оперативної сумісності зі збройними силами Альянсу. До того ж, держави-члени істотно збільшили двосторонню підтримку й надають велику кількість зброї і техніки нашій державі. Окрім того, виділяється й фінансова підтримка, гуманітарна допомога тощо [161, с. 211].

Однак, попри активну підтримку України, ряд країн-членів НАТО все ще не готові надати нашій державі можливість набути членства в Альянсі. Великі надії українського народу та вищого керівництва покладалися на саміт Альянсу у Вільнюсі, який відбувся 11-12 липня 2023 року. Президент В. Зеленський очікував нових пакетів допомоги, чітких безпекових гарантій, а також запрошення України до НАТО. Однак, у підсумку наша держава одержала нову зброю, програму тренування пілотів на F-16, новий орган – Раду Україна-НАТО, а також скасування ПДЧ до вступу в Альянс [19]. Варто зазначити, що ще у квітні 2023 року генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг запевнив, що всі члени Альянсу згодні, щоб Україна доєдналася до НАТО. За 3 дні до початку саміту у Вільнюсі було вже двадцять три країни, які підтвердили вказане офіційно. Проти були Німеччина, Угорщина й США. Зокрема, Дж. Байден зазначив, що «Україна ще не готова до вступу». По завершенні Єнс Столтенберг хоча і запевнив журналістів, що Україна набуде членства в Альянсі коли «погодяться усі союзники й будуть виконані умови» [19], проте, такі і не зміг чітко сказати про які саме умови йдеться. За словами радника президента США з національної безпеки Дж. Саллівана приєднання України до НАТО зараз буде означати війну Альянсу з Росією і «є розуміння, що зараз війна НАТО з Росією немає сенсу» [19]. На саміті було затверджено Раду Україна-НАТО, яка має запрацювати замість Комісії Україна-НАТО. Метою Ради є покращити політичний діалог, взаємодію та співробітництво між Україною та НАТО. Важливою відмінністю Ради від Комісії є те, що як НАТО, так Україна посідають місце у вигляді рівноправних членів [19]. Саміт у Вільнюсі був продуктивним з точки зору того, що декілька країн-членів НАТО оголосили про нову військову допомогу Україні.

12 липня 2023 року країнами G7 було погоджено «Спільну декларацію про підтримку України». Зазначений документ є відкритим для підписання будь-якими країнами. Серед компонентів гарантій безпеки — постачання зброї, підтримка ОПК, співпраця в галузі розвідки та кібербезпеки, допомога українській економіці й енергетиці, підтримка у притягненні Росії до відповідальності. Важливим пунктом Декларації є те, що реальними в недалекому майбутньому є двосторонні безпекові угоди між Україною, а також окремими країнами. Провідною тезою Декларації виступає підтвердження того факту, що безпека України виступає складовою безпеки Євроатлантичного регіону [137].

Сьогодні НАТО надає підтримку для нашої країни, а також робить низку з метою припинення війни й встановлення миру і стабільності в Україні. У той же час, укладання договорів щодо стратегічного партнерство, не гарантує безпеку, так як стратегічне партнерство відмінно від союзницьких відносин, не передбачає юридично жорсткої системи зобов'язань безпекового характеру. Для нашої держави єдиною гарантією може виступати участь у вигляді повноправного партнера в системі колективної безпеки Альянсу. Досвід країн Центральної й Східної Європи демонструє, що євроатлантична інтеграція виступає найшвидшим шляхом до процвітання й демократії. Для України вказаний вибір відкриває нові перспективи співробітництва із розвинутими країнами, надає можливості економічного й безпекового розвитку, зміцнення позицій України у світовій системі міжнародних відносин [137].

Отже, варто зазначити, що НАТО із перших років українського суверенітету налагоджує стосунки із Україною. На різних самітах, НАТО обговорює можливості операції з підтримання миру, реформування структур безпеки і оборони в Україні, безпосереднє військове співробітництво, в тому числі спільні навчання українських військових із військами НАТО, розвиток оборонної промисловості та подібні актуальні питання пов'язані із Україною. Події 2014 та 2022 року особливо вплинули на характер співробітництва. У 2022 році через прагнення країни-агресора провести незаконну анексію

територій України, нашою державою знову було висловлено прохання щодо вступу до НАТО. Проте й донині це питання є відкритим.

2.2. Діяльність НАТО в Україні через цільові фонди та їх дієвість у модернізації національної безпеки України

Беззбройна, обмежена в кількості та якості українська армія в 2014 році перетворилася за дев'ять років в одну із найбільш дієвих, найефективніших армій світу. Хто б міг подумати, що маленька Україна зможе стримати наступ «другої» армії світу – армії Російської Федерації. Але ж змогла. Україна завзято бореться за свою свободу, і для того, щоб отримати таку омріяну та бажану перемогу здійснює перетворення у всіх своїх сферах та галузях. Найважливішою сферою, яка потребує модернізації є безсумнівно національна безпека. Зазначену сферу вдається оновлювати та осучаснювати завдяки допомозі європейських та євроатлантичних структур. Зважаючи на досить тривале партнерство України та НАТО, наша держава чимало переймає в Організації Північноатлантичного договору. Саме ж НАТО надає активну підтримку в даному питанні Україні, і часто Організація сама ініціює ті чи інші проєкти.

НАТО – це організація, яка здійснює свою діяльність з метою встановлення та підтримки миру і безпеки. Значення організації важливе не лише для її членів чи потенційних країн, які інтегруються, а і для всього демократичного світу.

Маючи значний потенціал та можливості, НАТО заснувала спеціальні цільові (трастові) фонди, які спрямовані на надання допомоги певній країні у тій чи іншій сфері. Цільові фонди виступають невід'ємною частиною політики НАТО щодо розвитку практичного співробітництва з партнерами у сфері безпеки.

Окремі країни-члени НАТО та партнери створюють цільові фонди для надання ресурсів для допомоги країнам-партнерам у реалізації практичних проєктів у сферах демілітаризації, оборонної трансформації чи нарощування потенціалу. Будь-яка держава-партнер, яка має індивідуальну програму партнерства та співпраці з НАТО, може попросити про допомогу. Після цього може бути створений спеціальний цільовий фонд, щоб дозволити іншим країнам надавати фінансову підтримку на добровільній основі або робити внески в натуральній формі, наприклад, обладнання чи експертизу [194].

Проєкти можуть бути ініційовані як державами-члени НАТО, так і державами-партнерами. Кожен проєкт очолюється на добровільній основі провідною державою, яка відповідає за збір політичної та фінансової підтримки для проєкту, а також за вибір виконавчого агента проєкту. Керівних країн може бути кілька, і країна-партнер також може взяти на себе цю роль. Очікується, що приймаюча країна-бенефіціар надасть максимальну підтримку проєкту в межах своїх можливостей. Неформальні обговорення з Міжнародним секретаріатом НАТО допомагають визначити масштаби проєкту. У проєктних пропозиціях детально викладено роботу, яку необхідно виконати, пов’язані витрати та графік реалізації. Офіційний запуск проєкту є тригером для початку збору коштів. За умови завершення офіційних юридичних угод, роботи можна розпочати після отримання достатньої кількості коштів [124].

Загалом, цільові фонди представляють інструменти, які НАТО винайшла з метою допомоги державам-партнерам, членам програми Партнерство заради миру [124].

Багато цільових фондів допомагають країнам у безпечному знищенні надлишкових і застарілих наземних мін, зброї та боєприпасів, а також нарощують потенціал у таких сферах, як розмінування та управління запасами боєприпасів. Іншим пріоритетом є підтримка ширшої оборонної трансформації за допомогою таких проєктів, як спрощення переходу колишніх військовослужбовців до цивільного життя, переведення військових баз на

цивільне використання та сприяння прозорості, підзвітності та врахуванню гендерних питань. Механізм Цільового фонду також використовується для підтримки пакетів з розбудови оборонного потенціалу для певних країн, які стикаються зі значними викликами безпеці, з метою зміцнення їхніх інститутів і можливостей у сфері оборони та безпеки [194].

Цільові фонди вперше були створені в рамках програми НАТО «Партнерство заради миру» (ПЗМ), яка сприяє двосторонньому співробітництву з країнами, що не є членами НАТО, у Європі, на Південному Кавказі та в Центральній Азії. Проте, протягом багатьох років використання механізму Цільового фонду НАТО/ПЗМ було відкрито для всіх партнерів НАТО, включаючи країни південного Середземномор'я та ширшого регіону Близького Сходу, а також партнерів з інших куточків світу. Деякі партнери є бенефіціарами трастових фондів, інші роблять внески як донори. Цільові фонди НАТО/ПЗМ, які були започатковані на початку осені 2000 року, мали на меті надати Альянсу практичний механізм допомоги партнерам у безпечному знищенні протипіхотних мін, які були накопичені. Це допомогло країнам виконати свої зобов'язання за Оттавською Конвенцією про заборону використання, накопичення, виробництва та передачі протипіхотних мін та їх знищення [75]. Перший зазначений проєкт було запущено в Україні, далі в ряді балканських країн, а також в інших країнах європейського регіону.

В нашій державі першим став Трастовий фонд з утилізації легких озброєнь, стрілецької зброї, звичайних боєприпасів та протипіхотних мін типу ПФМ-1. Останній був запроваджений у 2002 році в межах програми «Партнерство заради миру». У 2011 був започаткований Трастовий фонд з утилізації радіоактивних відходів, які утворилися в результаті військових програм Збройних сил СРСР задля безпечного перезахоронення радіоактивних відходів [164].

Для України цільові фонди є надзвичайно важливими, в особливості в час війни. З 2014 року Україна остаточно стала на шлях євроатлантичної та європейської інтеграції. Відносини з НАТО набули нового змісту. Після

трагічних подій у серпні в Іловайську, допомога з інших держав значно збільшилася.

У вересні 2014 року в Уельсі проходив один з найбільших самітів Організації. В останньому взяли участь орієнтовно шістдесят вищих посадових осіб та високоповажних представників тридцяти трьох країн-партнерів, зокрема міжнародних організацій (ОБСЄ, МВФ, ООН, МВФ, Світовий банк). Це був перший саміт НАТО після того як закінчилась «холодна війна», на якому не було делегації з Російської Федерації. На саміті обговорювалася значна кількість питань, не оминула уваги і проблема російсько-української війни. Ще до офіційного засідання комісії Україна-НАТО Петро Порошенко – президент України у той період провів кілька неформальних зустрічей з лідерами Великої Британії, Сполучених Штатів Америки, Італії, Німеччини і Франції, на яких обговорювалися шляхи розв'язання ситуації, яка склалась в нашій державі. Лідерами держав-членів НАТО було заявлено стосовно готовності надати Україні гуманітарну допомогу та зброю, а також вони одноголосно підтримали «мирний план дій», який був запропонований президентом Петром Порошенко [104].

Глави держав й голови урядів держав-членів НАТО на засіданні комісії Україна – НАТО виступили із заявою стосовно підтримки суверенітету та територіальної цілісності нашої держави в межах кордонів, визнаних на міжнародному рівні. Комісією було визнано, що Росія продовжує порушувати територіальну цілісність, суверенітет, а також зазіхати на незалежність України, а також те, що російські війська є залученими до прямої військової операції в Україні, при цьому керівництво Російської Федерації продовжує постачати зброю для військових угрупувань на сході України та утримувати готові до бою підрозділи на кордоні з Україною. Комісія узагальнила, що окреслений розвиток подій підриває безпеку України й має серйозні наслідки для безпеки й стабільності всього євроатлантичного простору [50].

По завершенню засідання Комісії, лідери держав й голови урядів держав-членів НАТО у спільній Декларації засудили анексію Криму Російською

Федерацією й умисну дестабілізацію на сході України, що триває, порушуючи міжнародне право, а також закликали владу Російської Федерації скасувати договір щодо прийняття самопроголошеної Республіки Крим до складу Російської Федерації, який члени НАТО не визнають й ніколи не визнають. До того ж, останні звернулися до Російської Федерації з вимогою припинити надавати підтримку сепаратистам на східному кордоні України й утриматися від агресивних дій проти цієї держави у подальшому [50].

На Уельському саміті НАТО країнами-членами організації було прийнято рішення заснувати 5 нових цільових фондів для допомоги нашій державі. До того ж, на прохання України, в 2015 році Альянс підтримав започаткування шостого цільового фонду – для боротьби із саморобними вибуховими пристроями та утилізації вибухонебезпечних предметів [164].

З вище окресленого випливає, ще з початку співпраці України та НАТО, Альянс розпочав надавати допомогу Україні різними шляхами, в тому числі і через цільові фонди. Фонди направлені на надання підтримки системам логістики й запровадження стандартів НАТО в Збройних силах України, на розвиток систем кіберзахисту згідно найбільш прогресивних стандартів держав-членів НАТО, на осучаснення можливостей систем зв'язку й автоматизації управління військами Збройних Сил України у відповідності до сучасних стандартів, на задоволення потреб соціальної й психологічної адаптації військовослужбовців у зоні Антитерористичної операції в Україні та на допомогу у фізичній реабілітації (протезування) військовослужбовців, які були поранені та створення системи реабілітації для поранених військовослужбовців в Україні. На думку пана Столтенберга, зазначені дії виступають конкретним сигналом підтримки НАТО України. Останні допоможуть зробити Збройні сили більш сучасними та ефективними. А також нададуть допомогу тим, хто постраждав через конфлікт [155].

З 2014 року по 2023 р. цільові фонди удосконалювалися, створювалися нові. Усі ці фонди є важливою підтримкою для України під час російської агресії.

Отже, в рамках підтримки обороноздатності та підтримки національної безпеки України, Альянс створив низку трастових фондів, зокрема такі:

- NSPA – Знешкодження вибухонебезпечних боєприпасів (EOD) і протидія саморобним вибуховим пристроям (C-IED);
- Проєкт Цільового фонду НАТО – Фаза 2 – Знищення стрілецької зброї та легкого озброєння;
- Цільовий фонд НАТО Україна – Медична реабілітація;
- Цільовий фонд НАТО Україна – Командування, управління, зв'язок і комп'ютери (C4);
- Цільовий фонд НАТО Україна – Кіберзахист;
- Цільовий фонд НАТО Україна – Логістика та стандартизація;
- Цільовий фонд НАТО в Україні – Зміна військової кар'єри [180].

Охарактеризуємо як НАТО провадить діяльність в Україні через ці цільові фонди і визначимо їх дієвість у модернізації національної безпеки України .

Знешкодження вибухонебезпечних боєприпасів (EOD) і протидія саморобним вибуховим пристроям (C-IED). Головуюча країна – Словаччина. Інші учасники: Данія, Люксембург, Чорногорія, Норвегія, Румунія, Швеція, Велика Британія, США. Орієнтовний бюджет проєкту становить 610 000 євро. Цей проєкт є частиною затвердженого та схваленого Комплексного пакету допомоги НАТО Україні [168]. Він безпосередньо підтримує та реалізує рекомендації НАТО з Плану допомоги Україні щодо знешкодження вибухонебезпечних боєприпасів (EOD) і протидії саморобним вибуховим пристроям (C-IED). Проєкт ретельно узгоджений з доктриною та політикою НАТО щодо вибухонебезпечних боєприпасів (EOD) і саморобних вибухових пристрої (C-IED) і вибірково підтримує цивільну гуманітарну діяльність із очищення від вибухонебезпечних предметів, включаючи вибухові пристрої IED. Штаб-квартира SACT є військовим органом НАТО, який керує координацією та впровадженням рекомендацій Плану допомоги EOD та C-

IED. Цей проєкт узгоджується з окремими рекомендаціями, але не стосується всіх 46 рекомендацій. Паралельно з цим проєктом, головуюча країна заснувала Радника з вибухонебезпечних боєприпасів (EOD) і саморобних вибухових пристрої (C-IED) в Офісі зв'язку НАТО в Україні на основі добровільного національного внеску. Це дозволить українським старшим співробітникам координувати діяльність з двосторонніми офісами та повідомляти про хід виконання всіх рекомендацій. Проєкт має сприяти створенню основ для трансформації EOD та розвитку C-IED в Україні на основі досвіду та підходів НАТО. Також було визначені три головні ініціативи [184]:

1) Доктрина. Проєкт сприятиме розробці спеціального українського підходу до EOD та C-IED. Вказане забезпечить узгодження з підходами НАТО до EOD та C-IED і розпочнеться зі словника для необхідної загальної термінології. Зазначене також сприятиме розробці чітких фундаментальних принципів для подальшого розвитку можливостей C-IED. Він сприятиме перегляду Стратегії українських операцій з EOD та сприятиме розробці національного підходу до C-IED, структурованого за моделлю НАТО. У рамках проєкту буде надано звіт про оцінку стану кожного активатора C-IED і готовності до майбутнього вдосконалення.

2) Сумісність. Важливою є підтримка керівництва та основа спільної сумісності. Проєкт підтримуватиме інформування та демонстрацію спільних підходів до можливостей C-IED:

– обізнаність про EOD НАТО. Проєкт забезпечить освіту для створення ширшого розуміння підходу НАТО до EOD через початкову підготовку штабних офіцерів з EOD НАТО, а також розробку та надання пакету інструктажів НАТО щодо EOD.

– обізнаність персоналу C-IED. Проєкт забезпечить освіту для глибшого розуміння керівництвом щодо підходу НАТО до C-IED,а також розробку та надання пакету інструктажів для ширшого оперативного ознайомлення з C-IED НАТО.

– пошук і реакція на загрозу EOD шляхом ідентифікації, локації та уникнення є новою можливістю НАТО. Для сектору безпеки та оборони важливо розуміти пошукові можливості та те, як це планується та контролюється на вищих регіональних рівнях;

– Post Bomb Scene. Проєкт сприяє спільному співробітництву на тактичному рівні та демонструє необхідність повного спектру заходів C-IED.

3) Цивільна підтримка. У підготовці з гуманітарного розмінування існує прогалина у можливостях, пов'язана з активізацією діяльності в містах і населених пунктах. Військова пошукова підготовка включає такі заходи, як підвищення обізнаності, що підвищить безпеку цивільного населення та стане частиною післяопераційних заходів. Проєкт забезпечить ресурси, які дозволять державним установам тренувати знання та навички, щоб мати негайний вплив на населення. Проект підтримуватиме розробку та проведення пошуку будівель і міських територій для цивільних відомств щодо очищення від загрози IED. Проєкт підтримуватиме розробку та реалізацію міжнародної моделі національної ініціативи з підвищення обізнаності служб реагування, щоб допомогти захистити міста та громади [184].

Проєкт Цільового фонду НАТО – Фаза 2 – Знищення стрілецької зброї та легкого озброєння. Головуюча країна – США. Інші учасники: Бельгія, Фінляндія, Німеччина, Ірландія, Італія, Люксембург, Норвегія, Швейцарія, Туреччина, ЄС. Орієнтовна вартість Фази 2 становить 25 млн євро протягом 9 років. Фаза 2 проєкту Цільового фонду НАТО в Україні започаткувала наступні ініціативи, які покращать регіональну безпеку, покращать безпеку населення та підтримають Україну у виконанні зобов'язань за Оттавською конвенцією:

– підтримка знищення 366000 одиниць стрілецької та легкої зброї (SALW);

– підтримка знищення 46800 тонн звичайних боєприпасів (CA), включаючи 5000 тонн протипіхотних наземних мін PFM1 і касетних боєприпасів;

– підтримка знищення приблизно 5,7 мільйонів протипіхотних мін PFM1, по суті, усіх українських запасів;

– забезпечення електронної системи управління звичайними боєприпасами, стрілецькою та легкою зброєю [174].

Цільовий фонд НАТО Україна – Медична реабілітація. Головуюча країна – Болгарія. Інші учасники: Естонія, Фінляндія, Франція, Угорщина, Японія, Литва, Нідерланди, Португалія, Словаччина, Словенія, Швеція, Туреччина, США. Орієнтовний бюджет становить 2,25 млн євро на 2 роки. На саміті в Уельсі глави держав та урядів Комісії Україна-НАТО визначили медичну реабілітацію як одну з ключових сфер розвитку практичної співпраці з Україною. Згодом було створено Трастовий фонд НАТО в цій сфері, який має на меті:

1) Надати підтримку пацієнтам, тобто діючим і звільненим українським військовослужбовцям і жінкам, а також цивільному персоналу сектору оборони та безпеки, щоб забезпечити їм швидкий доступ до медичної реабілітаційної допомоги та довгострокових медичних послуг. Було запроваджено три ініціативи:

Ініціатива 1: Доступ до послуг медичної реабілітації та допоміжних пристроїв поза межами країни. У партнерстві з Міністерством соціальної політики (МСП) субсидуються витрати на проїзд, проживання та харчування, а також витрати на лікування, фізичну реабілітацію та забезпечення протезами/ортезами. Бенефіціарами є обслуговуючий персонал, обраний українською комісією за прозорими та неупередженими процедурами. Фінансові ресурси використовуються для підтримки якомога більшої кількості обслуговуючого персоналу.

Ініціатива 2: Доступ до послуг професійної реабілітації. Ці послуги призначені для того, щоб дати бенефіціарам змогу отримати навички, ресурси, ставлення та очікування, необхідні для конкуренції в процесі співбесіди, отримання роботи та збереження роботи.

Ініціатива 3: Доступ до послуг спортивної реабілітації.

2) Надати підтримку системі медичної реабілітації в Україні, щоб забезпечити, щоб система мала засоби для надання довгострокових стійких послуг діючим і звільненим військовослужбовцям України і жінкам, а також цивільному персоналу сектору оборони та безпеки. Включає три ініціативи:

Ініціатива 1: Забезпечення відповідним обладнанням 5 відділень медичної реабілітації в лікарнях для покращення якості послуг, що надаються пацієнтам.

Ініціатива 2: Надання обладнання та передача технологій до центру протезування.

Ініціатива 3: Розвиток компетенцій професійного персоналу для забезпечення якості та стабільності медичних послуг. Зазначене включає навчання без відриву від роботи, наставництво, участь у конференціях, візити експертів, підготовку тренерів, дистанційне навчання, а також розробку та проведення короткострокових курсів для оновлення та вдосконалення навичок і знань у сфері управління [69; 177].

Цільовий фонд НАТО Україна – Командування, управління, зв’язок і комп’ютери (С4). Головуючі країни – Канада, Німеччина, Велика Британія. Інші учасники: Данія, Ісландія, Латвія, Литва, Польща, Туреччина, США. На саміті в Уельсі 2014 року країни-члени НАТО розробили комплексний і спеціалізований пакет заходів на підтримку України. Цільовий фонд С4 допомагає Україні модернізувати її структури та можливості С4 шляхом підвищення здатності України забезпечувати власну безпеку. Він сприяє взаємодії цих структур з Альянсом, сприяючи участі та внеску України в операції та навчання під проводом НАТО. Практична підтримка включає: оцінку, вступ та впровадження сучасної архітектури С4; закупівлю обладнання С4 та забезпечення відповідного навчання й може розширитися до придбання сучасних комунікаційних та інформаційних послуг (CIS) і технологій, обміну знаннями та розвитку можливостей оперативної ситуаційної обізнаності. Агентство НАТО зі зв’язку та інформації (NCIA) було обрано виконавчим агентом Цільового фонду С4. Щоб відповісти на найбільш нагальний

пріоритет України С4, такий як відсутність сучасного та захищеного зв'язку для використання в тактичній сфері, проєкт спрямований на забезпечення України захищеним тактичним обладнанням радіозв'язку та комерційними супутниковими телефонами (Iridium). Регіональна програма безпеки повітряного простору спрямована на транскордонну координацію можливостей України для врегулювання інцидентів безпеки повітряного простору та сприяння регіональному співробітництву в повітряному просторі, покращуючи внутрішню цивільну/військову координацію. Він спрямований на забезпечення постійного зв'язку в режимі реального часу з сусідніми країнами для забезпечення раннього сповіщення та координації щодо загроз повітряному простору, інцидентів безпеки та підозрілих літаків. Крім того, це дозволяє обмінюватися зображеннями з радарів, забезпечує пряму голосову координацію та прийняття спільних процедур обробки. У лютому 2016 року була проведена успішна демонстрація RASP Pathfinder у м. Вінниця, завдяки чому було встановлено тимчасовий зв'язок з існуючими підрозділами в Анкарі та Варшаві. Демонстрація Pathfinder проілюструвала обмін інформацією про повітряний рух між Польщею, Туреччиною та Україною, а також забезпечила прямий голосовий зв'язок [175].

Цільовий фонд НАТО Україна – Кіберзахист. Головуюча країна – Румунія. Інші учасники: Албанія, Естонія, Угорщина, Італія, Португалія, Туреччина, США. Цільовий фонд з кіберзахисту для України має на меті надати Україні потрібну підтримку для розвитку її суто оборонних технічних можливостей CSIRT-типу, включаючи лабораторії для розслідування інцидентів кібербезпеки. Проєкт також має навчальний і консультативний вимір із адаптивним підходом, який ґрунтується на інтересах як членів Альянсу, так і України та випливає з вимог інституцій сектора безпеки та оборони України. Цей підхід забезпечує конкретні та відповідні результати в короткостроковій перспективі, залишаючись масштабованим відповідно до наявності коштів і гнучким, щоб забезпечити можливість адаптації до відповідних уроків, виявлених у ході реалізації TF CD. Цільовий фонд також

враховує Цілі партнерства щодо кіберзахисту, які були узгоджені членами Альянсу та Україною в рамках процесу планування та перегляду Партнерства заради миру (PARP) у 2012 році. Головуючою державою є Румунія, яка діє через Службу розвідки Румунії. Діючи через RASIROM R.A., румунську державну компанію з багатим досвідом у сфері кіберзахисту, як виконавчий агент, Румунія також несе відповідальність за реалізацію проєкту. Вартість основного проекту була оцінена Lead Nation у 560 000 євро. Програма буде масштабована залежно від отриманих внесків і може бути продовжена, якщо буде вважатися доцільною [179].

Цільовий фонд НАТО Україна – Логістика та стандартизація. Головуючі країни – Чехія, Нідерланди, Польща. Інші учасники: Бельгія, Канада, Данія, Туреччина. На саміті в Уельсі глави держав і урядів Комісії Україна-НАТО визначили логістику та стандартизацію як одну з ключових сфер розвитку практичної співпраці з Україною. Згодом було визначено проєкт Цільового фонду НАТО у цій сфері, який мав на меті підтримати реформу системи матеріально-технічного забезпечення та стандартизації в Україні для Збройних Сил України, а також інших національних військових формувань, включаючи Національну гвардію, Службу безпеки тощо. Проєкт базується на результатах Аналізу розбіжностей на рівні стратегії, проведеного Офісом зв'язку НАТО впродовж 2015 року. Було визначено три ініціативи:

Ініціатива 1: Розширення національних можливостей кодифікації.

Ініціатива 2: Покращення можливостей управління ланцюгом постачання.

Ініціатива 3: Покращення можливостей управління стандартизацією

Вказаний проєкт виступає одним із головних засобів НАТО для досягнення цілей у сферах матеріально-технічного забезпечення, стандартизації та кодифікації в рамках Комплексного пакету допомоги [176].

Система кодифікації НАТО (NCS) дає можливість національним компонентам обладнання та частинам систем військового постачання отримати однакові назви, опис, класифікацію та присвоєння інвентарного

номера НАТО. Ефективне управління ланцюгом постачання є ключовим фактором економії часу, рентабельних запасів, точної операційної картини та підзвітності. Цілі проєкту: підтримувати підвищення ефективності логістики шляхом тестування удосконалень логістичного ланцюга поставок у невеликих масштабах, зосереджуючись на удосконаленій та модернізованій системі управління ланцюгом постачання (C2S), управління складом, розподілом і (повторним) постачанням матеріальних засобів, щоб надати Україні базову лінію та модель для майбутнього відтворення в інтегрованій системі логістики. Стандартизація є ключовим засобом взаємодії в Альянсі, а також у співпраці з країнами-партнерами, завдяки підвищенню ефективності використання наявних ресурсів, зміцненню оборонних можливостей Альянсу та підвищенню оперативної ефективності Альянсу [176].

Цільовий фонд НАТО в Україні – Зміна військової кар'єри. Головуюча країна – Норвегія. Інші учасники: Албанія, Хорватія, Греція, Люксембург, Португалія, Туреччина. На засіданні Північноатлантичної ради 5 березня 2014 року члени Альянсу вирішили активізувати співпрацю з Україною в рамках Особливого партнерства Україна-НАТО. 1 квітня міністри закордонних справ узгодили Заходи щодо підтримки України в рамках Особливого партнерства (NUC(C) D(2014)0003). Ці заходи передбачали «надання додаткової підтримки у перепідготовці звільнених військовослужбовців та допомогу Україні в подоланні соціально-економічних наслідків оборонної реформи» [178]. Надійна та ефективна система зміни кар'єри визнана фундаментальною опорою кадрової підтримки Збройних Сил. Ефективний підхід до зміни кар'єри військового персоналу, інтегрований у загальну стратегію людських ресурсів, може стати значним чинником у розбудові спроможності оборонного сектору виконувати свої місії. Збройні Сили України у своїй кадровій політиці визначили цю тему як одну з чотирьох основних пріоритетів у сфері управління людськими ресурсами. В умовах повномасштабної війни Російської Федерації проти України зазначене додатково підкреслює важливість ефективної системи підтримки реінтеграції тих, хто залишив

службу, у цивільне життя. Система враховує існуючі закони, нормативні акти та інституції з акцентом на професійному навчанні. Вона також включає пріоритети та обмеження, породжені швидко мінливим середовищем. Проєкт покращує розуміння українськими посадовцями основних організаційних та управлінських концепцій систем соціальної адаптації, розвиває їхні професійні навички, визначає параметри для створення 1-ї та 2-ї лінії допомоги. Порівняльне дослідження існуючих моделей соціальної адаптації в окремих країнах-членах НАТО підтримує формулювання рекомендацій щодо Збройних сил України. Експертна допомога надає підтримку визначенню інструментів і процедур для визначення регулювання на рівні підрозділу. Навчання тренерів підготовлює ключових співробітників до розгортання системи. Проєкт допоможе Збройним Силам України в аналізі та розробці нормативних текстів або поправок на основі оцінки існуючої законодавчої бази, забезпечення нормативно-правової бази для створення кар'єрного переходу. Проєкт також підтримуватиме відповідний законодавчий процес, якщо це доцільно. Також проєкт зосереджений на консультуванні Збройних Сил України щодо конкретних процесів, які застосовуються до тих, хто звільнився зі служби через стан здоров'я. Для цієї конкретної категорії бенефіціарів проєкт проаналізує міжнародний досвід, організує поїздки для підвищення кваліфікації та перегляне існуючі правила для оптимізації підтримки [178].

Відзначимо, що сьогодні діючими є такі фонди як Цільовий фонд НАТО Україна – Медична реабілітація; Цільовий фонд НАТО Україна – Командування, управління, зв'язок і комп'ютери (С4) та Цільовий фонд НАТО в Україні – Зміна військової кар'єри (Програма професійного розвитку). При цьому, завершились проєкти Цільових фондів, за якими нашій державі було надано сприяння й модернізація у таких галузях, як утилізація стрілецької зброї і легкого озброєння, звичайних озброєнь і протипіхотних мін; утилізація вибухових боєприпасів і боротьба з саморобними вибуховими пристроями; організація безпечного зберігання боєприпасів; безпечна утилізація

радіоактивних відходів і рекультивація земель; кіберзахист; а також логістика і стандартизація [23].

Підсумовуючи, можна нагадати, що НАТО розвиває в Україні не менше шести цільових фондів, які від запровадження і до сьогодні діють задля реформування України під цінності НАТО та Європейського Союзу. Завдяки цільовим фондам НАТО, Україна має можливості реалізовувати з допомогою країн-членів Альянсу чимало важливих проєктів, які спрямовані не лише на вирішення нагальних проблем у державі, а в першу чергу на модернізацію національної безпеки та оборони, які на сьогодні є найголовнішим питанням. Дані фонди посилюють спроможність України забезпечувати власну безпеку шляхом реорганізації та модернізації вказаних вище структур, реформувати систему логістики та стандартизації українських Збройних Сил, розвинути оборонні технічні можливостей у боротьбі із кібернетичними загрозами, створити систему переходу з військової кар'єри на цивільну, покращити надання медичної допомоги важко пораненим бійцям та протидіяти саморобним вибуховим пристроям. В умовах війни продовжується діяльність НАТО в Україні через цільові фонди з метою осучаснення медичної реабілітації, напрямків командування, управління, зв'язку і комп'ютерів та напрямку професійного розвитку. Ефективність цього механізму, що поєднує практичну допомогу країнам та високий рівень публічної дипломатії є беззаперечним і підтверджується десятиліттями співпраці.

2.3. Програми НАТО на підтримку України: функції задля безпеки

Співпраця НАТО з Україною налічує понад 30 років і серйозно прискорилася після анексії Криму та початку війни на Донбасі. Широкомасштабна програма оборонної реформи, оголошена Києвом у 2015 році та рішуче підтримана НАТО, призвела до серйозних покращень можливостей та оперативної сумісності українських збройних сил. Сам Альянс сьогодні описує свої відносини з Україною як одне зі своїх

«найістотніших» партнерств. Співробітництво України та Організації Північноатлантичного договору принесло чимало користі для нашої держави. Не лише цільові фонди, а і різноманітні програми НАТО реалізуються в Україні. Усі програми спрямовані на розвиток певних сфер, а також на зближення України та Альянсу.

НАТО надає Україні не лише політичну підтримку, а і практичну, яка представлена, як в цільових фондах, які характеризувалися в попередньому питанні, так і в Програмах. Одразу після агресивної та незаконної анексії Кримського півострова та початку російських воєнних дій на Сході України, лідери країн-членів НАТО узгодили низку заходів, направлених на підвищення спроможності України гарантувати власну національну безпеку. Ними, до того ж, було ухвалено рішення щодо подальшого розширення практичної допомоги Україні зі сторони НАТО завдяки істотному зміцненню поточних програм співробітництва, а також запровадженню нових суттєвих ініціатив [58, с. 117].

Програми, які були започатковані і які характеризуватимуться в даному питання роботи особливо ефективно посприяли вдосконаленню потенціалу та підвищенню стійкості структур безпеки та оборони України.

Однією із перших програм НАТО до якої долучилася Україна стала Програма «Партнерство заради миру». Офіційною основою зазначеної Програми виступає Рамковий документ, який був оприлюднений Альянсом в 1994 році. В рамках даного проєкту Україна активно співпрацює з Організацією. Бере участь у різних механізмах (програмах, сферах та напрямках) Партнерства заради миру [95]. Навіть після початку війни, Україна продовжила активну участь у проєктах Організації, адже головною метою України з 2014 року є євроатлантична та європейська інтеграція, а з метою досягнення цього необхідно постійно наближувати свої інститути до стандартів Альянсу. Так, нині наша держава приймає участь у наступних програмах «Партнерства заради миру», які окреслено нижче [95].

Процес планування та огляд сил ПМЗ (ППОС). Вказане виступає вагомим процесом в межах Програми «Партнерство заради миру» для тих

держав-партнерів, що мають брати участь в останньому, іншими словами, на добровільній основі. Головним завданням Процесу планування та огляду сил виступає надання країнам-партнерам змоги у підготовці сил, які будуть спроможні діяти разом з країнами-членами НАТО, а також формування механізму з метою обміну інформацією щодо питань бюджетного і оборонного планування. З метою розв'язання питань досягнення взаємосумісності на кожному з етапів Процесу планування та огляду сил здійснюється розробка спеціальних цілей партнерства, що пропонуються партнерам у вигляді напрямів в роботі. Процес досягнення зазначених цілей переглядається на постійній основі. 5 червня 2018 року Північноатлантичною Радою було ухвалено новий пакет Цілей партнерства для нашої держави, а саме: 1) (ЦП I 0013) гендерна політика; 2) (ЦП I 0304) планування та бюджетування; 3) (ЦП I 7302) кіберзахист [125]. Процес планування та огляд сил також виступає інструментом планування й оцінки прогресу з модернізації та трансформації військової й оборонної сфери. Нашою країною та НАТО було погоджено нові Цілі партнерства, до того ж й обговорено Проєкт оцінки участі України в Процесі планування та огляду сил. Документ включає ряд спільних заходів з найбільш вагомих напрямків реформування сектору безпеки та оборони, запровадження стандартів НАТО в Міністерстві оборони України [54]. Загалом, участь України у Процесів планування та огляду сил посприяла нашій державі реалізації таких функцій задля безпеки:

– визначенні й реалізації амбітних, проте досяжних цілей реформування структур безпеки і оборони, трансформації останніх, а також розбудови потенціалу;

– підвищення змоги національних збройних сил взаємодіяти з військами Альянсу і країн-партнерів у ході проведення операцій з врегулювання криз й підтримки миру;

– бути ліпше спроможною приймати на власній території військові формування Альянсу, а також країн-партнерів з метою проведення тренувань та навчань [23].

Програма оцінювання і зворотного зв'язку у рамках Концепції оперативних можливостей. Збройні Сили України, починаючи з 2004 року беруть участь у заходах зазначеної Програми (Operational Capabilities Concept Evaluation and Feedback Programme (OCC E&F). Згадана Концепція була утворена задля підвищення рівня взаємосумісності між підрозділами країн-партнерів, які виступають учасниками програми НАТО «Партнерство заради миру», а також держав-членів НАТО, посилення оперативних спроможностей останніх за рахунок застосування стандартів та процедур держав-членів НАТО в навчально-бойовій роботі. З-поміж іншого, зазначений механізм дає можливість підрозділам приймати участь у місіях, навчаннях й операціях під проводом НАТО, до того ж й залучатись до оперативного чергування у складі багатонаціональних військових формувань високої готовності (під проводом НАТО, ООН та ЄС) [23]. Активна участь нашої держави у цій програмі сприяє розбудові її збройних сил у подальшому, при цьому надаючи можливість Альянсу більш ефективно формувати контингенти, які будуть спроможні залучатись до майбутніх операцій, а також й місій під проводом НАТО [23].

Індивідуальна програма партнерства (ІПП) представляє такий вид партнерства між постійними членами альянсу НАТО й третіми країнами, які до нього не входять, за яким передбачаються союзницькі взаємини і стратегічне військове партнерство. Індивідуальна програма партнерства між Україною й НАТО складається із заходів міжнародного співробітництва, які були запропоновані країнами-членами й країнами-партнерами Північноатлантичного Альянсу у форматі Робочого плану євроатлантичного партнерства. У 2023 році активно діяла вказана Програма, в рамках якої було затверджено перелік заходів, у яких брали й беруть участь зацікавлені структури сектору безпеки і оборони, включаючи Міністерство оборони України. Програма включає обширний список семінарів, робочих зустрічей, навчальних курсів та засідань комітетів НАТО [20].

Програма вдосконалення військової освіти (ПВВО/DEEP). Зазначена програма діє з 2013 року. Цілями останньої виступають покращення системи

професійної військової освіти й підготовки; допомога у формуванні нового офіцерського та сержантського корпусу у відповідності до стандартів Альянсу. Перший етап Програми вдосконалення військової освіти був спрямований на інституційну і організаційну адаптацію, до того ж й на базовий розвиток. Заклади системи професійної військової освіти і підготовки України налагодили робочі відносини з головними академіями і університетами держав-членів Альянсу, окрім того й провели адаптацію власної навчальної структури у відповідність до вимог навчальних методів підготовки офіцерів-інструкторів на сучасному етапі. Розпочинаючи від 2017 року, фокус у наданні допомоги було перенесено на розроблення навчальних програм у розрізі наступних напрямків: управління персоналом, цивільний демократичний контроль, стратегічні комунікації, управління якістю, керівництво, логістика й оперативне планування [54]. У рамках даної Програми до широкомасштабного російського вторгнення делегації військових радників Програми НАТО з удосконалення військової освіти DEEP на регулярній основі відвідували військові ЗВО України. Внаслідок початку масштабних бойових дій, українські військові в рамках Програми приймають участь поза межами держави. У межах реалізації програми НАТО з удосконалення військової освіти, представник Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут на запрошення Представництва НАТО в Україні взяв участь у курсі лідерства L-1C, що проходив на базі Військової академії Литовської Республіки імені генерала Йонаса Жемайтіса у м. Вільнюс у період від 7 серпня до 15 вересня 2023 року. До головних питань, що розглядались у ході проведення заходу відносяться те, що учасників ознайомили з модернізованими практиками й методиками викладання курсів лідерства; сфокусували увагу на поглибленому розумінні процедур планування у відповідності до стандартів НАТО, підвищенню рівня компетентності фахівців, що залучаються до розроблення (проведення) L-курсів тактичного рівня [155]. Можна говорити про те, що DEEP з Україною виступає найбільш масштабною освітньою програмою, що нині реалізується Альянсом з-поміж

держав-членів і партнерів Беручи до уваги той факт, що широкомасштабна війна внесла значні корективи, все ж протягом 2022 року в рамках програми НАТО DEEP – Ukraine було реалізовано сто заходів, у яких прийняли участь орієнтовно 900 представників Збройних Сил України [99]. З вищезазначеного випливає, що головною метою DEEP – Ukraine виступає підвищення ефективності, сумісності й професіоналізму військових фахівців України з військовими стандартами НАТО. Зазначена Програма сприяє забезпеченню сучасної і якісної освіти для військовослужбовців України й поліпшенню управлінських навичок на всіх рівнях командування. До провідних аспектів DEEP – Ukraine відносяться наступні: розвиток лідерських якостей; забезпечення сумісності; партнерство та обмін досвідом; адаптація навчальних програм; підвищення готовності. DEEP – Ukraine відкриває нові перспективи для військових з України й сприяє поліпшенню професійних здібностей і готовності останніх. Розглянута Програма є важливою, оскільки надає нашій державі змогу більш ефективно інтегруватися у міжнародному оборонному співробітництві й спільній діяльності з державами-членами НАТО [123]. Окрім того, завдяки Програмі було вдосконалено системи військової освіти та професійної підготовки України, включаючи 8 закладів вищої військової освіти й 5 центрів підготовки сержантського і старшинського складу. Крім того, НАТО в рамках Програми надає дорадчу підтримку стосовно питань управління закладами військової освіти, надаючи допомогу викладацькому складу стосовно питань методики викладання та розроблення курсів із розвитку навичок лідерства й процесів прийняття рішень [23]. У час війни ця програма є надзвичайно важливою та ефективною.

Програма професійного розвитку цивільного персоналу була започаткована у жовтні 2005 року у ході консультацій Україна-НАТО високого рівня у м. Вільнюсі в Литві. Основною метою Програми виступає професійна підготовка цивільних фахівців, які будуть спроможними сприяти ефективному функціонуванню сектору безпеки й оборони, а також системи державного управління задля зміцнення громадянського контролю над оборонними й

силовими структурами, а також для підвищення потенціалу останніх. У відповідності до Програми, передбачається не тільки практична підготовка фахівців, проте й конкретна фінансова допомога від країн-членів НАТО [55].

Важливою для України є Програма розвитку доброчесності, цілісності, прозорості та зниження корупційних ризиків у роботі оборонних та безпекових інституцій (Building Integrity Program), яка була започаткована у листопаді 2007 року. Її головним завданням є допомогти зацікавленим державам запроваджувати в їх національних безпекових й оборонних інституціях доброчесний, ефективний в прозорий менеджмент, зміцнювати механізми запобігання й протидії корупції, покращувати систему керування матеріальними й фінансовим ресурсами. Офіційно наша держава приєдналася до Програми 21 травня 2008 року [122]. Протягом 2017-2018 років орієнтовно 2000 представників сектору оборони та безпеки, до того ж й особового складу, прийняли участь у заходах, спрямованих на розвиток спроможності щодо передбачуваності, доброчесності, прозорості і боротьби з корупцією. До головних задіяних інституцій належать: Міністерство внутрішніх справ, Міністерство оборони України, Державна прикордонна служба, Національна гвардія, Національна поліція, Національне антикорупційне бюро, Служба безпеки України, Національне агентство з питань запобігання корупції, Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету міністрів України [54]. У жовтні 2019 року 9 оборонних й безпекових установ нашої країни закінчили цикл самооцінки та експертного оцінювання ПД, завдяки чому було вироблено всебічний аналіз їх потреб і вразливостей, а також викладено ряд галузевих рекомендацій для управлінців стосовно шляхів покращення справедливого управління й продовження сталих реформ задля викорінення корупції в оборонних структурах, а також таких, що мають зв’язок з безпекою. З огляду на зазначене, продовжується впровадження індивідуально розробленої дворівневої програми заходів допомоги із розвитку спроможностей, а точніше: обмін практичним досвідом з українськими інституціями з питань забезпечення справедливого управління і використання

оборонних ресурсів (в тому числі кадрових, матеріально-технічних та фінансових), а також заходи освіти й підготовки для розвитку особистих навичок й просування доброчесності у вигляді організаційної культури [23]. Програма розвитку доброчесності ефективно демонструє свою результативність і сприяє подальшому удосконаленню даної сфери.

Програма НАТО «Наука заради миру і безпеки» реалізується в нашій державі, починаючи від 1991 року. Спільна робоча група з питань науки і довкілля сприяє визначенню ключових галузей практичного наукового співробітництва у межах Програми. Її головною метою є сприяти налагодженню практичної співпраці між експертами й науковцями держав-членів Альянсу і країн-партнерів; підтримка міжнародних зусиль у напрямку протидії новим викликам безпеці й поліпшення системи раннього попередження й прогнозування з метою запобігання катастрофам і кризам. Наша країна виступає найбільшим бенефіціаром зазначеної Програми з 2014 року [54]. Якраз з цього року, внаслідок української кризи було активізовано співпрацю з нашою державою у сфері, яка має зв'язок з безпекою цивільної науки і технологій, і з тих часів вона виступає найбільшим одержувачем грантів НАТО за цією Програмою. До провідних сфер наукового співробітництва з нашою країною у межах Програми відносяться наступні: боротьба з тероризмом, захист від хімічних, біологічних, радіоактивних та ядерних (ХБРЯ) речовин, передові технології, а також енергетична безпека й безпека довкілля. Слід в особливості відмітити внесок України до програми «DEXTER» під егідою Програми НАТО «Наука заради миру і безпеки», направленої на розроблення інтегрованої системи виявлення вибухівки та вогнепальної зброї у громадських місцях [23].

Програма планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру діє задля сприяння Державній службі України з надзвичайних ситуацій у розбудові її потенціалу й можливостей у галузі цивільного захисту і гуманітарної допомоги, реалізуючи заходи під егідою ЄКЦ; ЄКЦ теж

виступає як центр задля координації запитів й пропозицій стосовно надання допомоги у випадку техногенних й природних катастроф [135].

Програма психологічна реабілітація для колишніх учасників АТО стала однією із найбільш необхідних починаючи з 2014 року. Програма стала діяти в Україні з 2014 року та мала на меті сприяти реінтеграції колишніх учасників АТО до цивільного життя; запобіганню й подолання наслідків посттравматичного синдрому через визначення персональних особливостей посттравматичної поведінки, а також сприяння розвитку стійкої системи психологічної реабілітації військовослужбовців Збройних сил і Національної гвардії України [54]. З 2022 року програма стала надзвичайно актуальною з огляду на значне збільшення кількості тих хто потребує реабілітації. У 2023 році у відповідь на запити Збройних Сил України і МВС України, а також за підтримки Програми НАТО з переходу з військової кар'єри на цивільну, в межаї Комплексного пакету допомоги Україні, розпочалася реалізація проєкту з психологічної реабілітації, а також поновлення психологічної стійкості і боєздатності військовослужбовців. Протягом липня-вересня 2023 року у межах проєкту НАТО психологічна реабілітація й відновлення психологічної стійкості та боєздатності військовослужбовців – учасників бойових дій, пройшов тридцять один навчальний тренінг для військовослужбовців з України [88].

На фоні початкових етапів війни Російської Федерації проти України, при цьому не тільки незаконної анексії Криму у 2014 році, проте й застосування кібернападів, дезінформації та інших гібридних заходів у подальшому, у липні 2016 року на Варшавському саміті НАТО було впроваджено Платформу Україна-НАТО із протидії гібридній війні, що забезпечує механізм більш ефективного виявлення гібридних загроз й розвитку спроможності визначати вразливості, а також й зміцнювати стійкість суспільства і держави [23]. Програма «Платформа НАТО-Україна з протидії гібридним загрозам» стала реалізовуватися з 2017 року. Головним завданням Програми виступає збільшення спроможностей нашої країни та Альянсу

здійснювати ідентифікацію гібридних загроз; нарощування потенціалу державних інституцій з метою забезпечення ліпшої готовності протидіяти гібридним загрозам й збільшення стійкості у галузі цивільного захисту, захисту стратегічних комунікацій, критичної інфраструктури, цивільного населення, кібербезпеки й протидії тероризму. Перший робочий семінар «Кризовий та стратегічний менеджмент в умовах гібридної війни» відбувся в жовтні 2017 року у Варшаві. Учасниками були сто представників з двадцяти двох держав-членів НАТО й держав-партнерів. У ході семінару був проведений аналіз безпекових умов з точки зору вразливості до гібридних загроз, а також можливі заходи протидії, включаючи посилення цивільного захисту та стійкості. Наступний семінар «Співробітництво у сфері стратегічних комунікацій для протидії гібридним загрозам» відбувся у квітні наступного року у Вільнюсі, на якому присутніми були дев'яносто учасників з двадцяти держав-членів й держав-партнерів Альянсу. Для України тема гібридної війни стала актуальна з 2014 року і по сьогодні тема залишається відкритою [54]. Тому й донині в рамках Програми «Платформа НАТО-Україна з протидії гібридним загрозам» продовжуються проєкти на підтримку досліджень, підготовки й консультацій, першочергово присвячуючи увагу аналізу набутого досвіду, протидії дезінформації, а також підвищенню стійкості [23].

З тих часів як Російська Федерація здійснила незаконну анексію Криму, а також дестабілізувала ситуацію на сході нашої країни у 2014 році, фахівці надавали для України дорадчу допомогу щодо того, як країні ліпше підготуватись до можливих непередбачуваних ситуацій, а також яких заходів доцільно вжити з метою реагування на кризи, які можуть загрожувати життєво важливій енергетичній інфраструктурі та галузі захисту цивільного населення. Сьогодні співпрацю сфокусовано на покращенні спроможності забезпечувати захист цивільного населення, а також стійкості. Дорадча група з питань стійкості у 2019 році видала рекомендації для установ нашої країни стосовно напрямків підвищення стійкості на національному рівні. На початку 2022 року, напередодні початку війни, на прохання України пройшли подальші

консультації Дорадчої групи на рівні експертів, у межах яких було сформульовано рекомендації задля забезпечення державних заходів у сфері стійкості й готовності населення у довготерміновій перспективі. Наша держава також на регулярній основі приймає участь у заходах Євроатлантичного центру координації реагування на катастрофи і неодноразово на своїй території приймала навчання із ліквідації наслідків катастроф [23].

Також наша держава у липні 2006 року приєдналася до Програми Обміну даними про повітряну обстановку. Головним завданням зазначеної Програми виступає підвищити обізнаність й авіаційну безпеку через взаємний обмін даними щодо повітряного руху, який сприяє ліпшій оперативній ефективності протиповітряної оборони за допомогою ідентифікації, класифікації й запобігання потенційним інцидентам між повітряними суднами. Вказана спроможність отримала особливу оперативну значущість й забезпечила суттєві переваги після повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році. НАТО з тих часів тісно співпрацює з нашою державою задля забезпечення якомога більш точної інформації в зазначеному сенсі [23].

Участь нашої держави у широкому спектрі військових заходів й навчань у межах Робочого плану Військового комітету з Україною повинно сприяти підвищенню рівня оперативної сумісності та покращення оперативного потенціалу Збройних Сил України, водночас суттєво просуваючи поточний процес національної оборонної й безпекової реформи [23].

За винятком Програм, зазначених вище, наша держава також приймає участь в інших чисельних ініціативах за сприяння дорадчої місії Представництва НАТО в Україні, а точніше [23]:

- НАТО сприяє виконанню нашою державою Резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 з питань жінок, миру і безпеки;
- з метою забезпечення розвитку оперативного співробітництва між Україною і НАТО у подальшому було вироблено правову базу, що включає Угоду «Партнерства заради миру» (ПЗМ) стосовно статусу збройних сил на території іноземної країни [185], що набула чинності у травні 2000 року, Угоду

про надання підтримки з боку країни дислокації військ, ратифіковану у березні 2004 року, а також Угоду про стратегічні авіаперевезення, ратифіковану у жовтні 2006 року;

- починаючи з червня 2020 року наша держава почала бути партнером НАТО із розширеними можливостями. Зазначений статус надається учасникам Ініціативи оперативної сумісності партнерства за в особливості суттєвий внесок до операцій під проводом НАТО, а також інших завдань Альянсу. Статус партнера, який має розширенні можливості сприяє співробітництву, гарантуючи нашій державі пріоритетний доступ до набору інструментів оперативної сумісності НАТО, зокрема, таких як тренування, навчання, обмін інформацією, а також спільна обізнаність з ситуацією. За винятком нашої держави, партнерами НАТО з розширеними можливостями є Йорданія, Грузія, Австралія та Швеція;
- наша держава також працювала над розбудовою потенціалу й поліпшенням оперативної сумісності з НАТО, приймаючи участь у Силах реагування НАТО. У відповідь на повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну в лютому 2022 року, НАТО вперше розгорнуло елементи високої готовності Сил реагування НАТО для стримування та оборони. Союзники привели тисячі додаткових військовослужбовців разом із бронетехнікою, кораблями та літаками у стан високої готовності для Сил реагування НАТО, гарантуючи, що вони й надалі мають швидкість, здатність реагувати та здатні захищати територію та населення НАТО [173].

Також не можна не відзначити Співробітництво між Україною і НАТО у сфері реформування структур безпеки й оборони, що є досить масштабним у порівнянні з будь-якою іншою державою-партнером. Спільна робоча група Україна-НАТО з оборонної реформи (СРГОР) виступає центральним органом у зазначеній галузі співробітництва. Вона була започаткована у 1998 році під егідою Комісії Україна-НАТО. Спільна робоча група Україна-НАТО з оборонної реформи запроваджує ініціативи у сфері цивільно-військових відносин, демократичного контролю й цивільного управління Збройними

силами, а також іншими структурами безпеки, оборонного планування, вироблення політики, концепцій і стратегії національної безпеки. Наша держава завдяки діяльності цієї Робочої групи володіє можливістю скористатись суттєвим досвідом й фаховими знаннями країн–членів Альянсу. Спільна робоча група Україна-НАТО з оборонної реформи також виступає каналом передачі допомоги нашій державі зі сторони держав–членів НАТО. У засіданнях приймають участь представники усіх країн-членів НАТО й України, а за конкретних обставин до засідань можуть долучатись й представники зацікавлених держав-партнерів, а також громадськості [23].

Спільна робоча група Україна – НАТО з оборонно-технічного співробітництва, розпочинаючи з 2004 року теж забезпечує розвиток співробітництва у наступних аспектах: процеси закупівлі військового обладнання й техніки, вироблення технічних стандартів. Мова йде про кодифікацію, стандартизацію, логістику та управління життєвим циклом, а також співпрацю під егідою Наради національних керівників НАТО у сфері озброєнь і Організації НАТО з питань науки та технологій. Вказана Спільна робоча група також виступає форумом для обговорення зусиль у сфері реформування оборонно-промислового комплексу України [23].

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України допомога зі сторони Альянсу стала лише посилюватися та примножуватися. Важливим для України став Мадридський саміт, який проходив 29-30 вересня 2022 року. На цьому саміті держави-члени Альянсу ухвалили рішення щодо розширення Комплексної програми допомоги (КПД) і подальше збільшення підтримки нашої держави [23].

Таким чином, НАТО зміцнювало свій авторитет в Україні впроваджуючи нові та корисні Програми для розвитку та підтримки. Серед них виділяються програма з психологічної реабілітації військових, програма з розвитку доброчесності, програми з професійного розвитку, програма з розвитку потенціалу стратегічних комунікацій та програма з реформування сектору безпеки та оборони України. Отож, можна стверджувати, що НАТО

зацікавлене у сильній Україні не лише у своїх заявах, вони доводять це своїми діями. Вкладаючи немаленькі кошти на покращення в Україні тих чи інших галузей, НАТО в черговий раз показує, що приймає до свого кола всіх бажаючих та залишає свої двері відкритими.

Висновки до ІІ розділу

Процес співробітництва між Україною та НАТО триває уже понад тридцять років. Весь зазначений період не був одноманітним, він мав різний характер та різні цілі. Аналіз стану дослідження проблеми відносин між НАТО та незалежною Україною переконливо демонструє доволі високий рівень публікацій, присвячених євроатлантичній інтеграції нашої країни, еволюції партнерства з Альянсом в історичному контексті.

Беручи до уваги динаміку й зміни змісту дослідження проблеми в рамках згаданого періоду, предметності й науковості теми, можна умовно виділити три етапи: перший етап – початок 1990-х – кінець 1990-х років; другий етап – початок 2000-х рр. – до повномасштабного вторгнення Росії; третій етап – з 24 лютого 2022 року – до сьогоднішніх днів.

Щодо першого етапу, то більшість дослідників традиційно аналізували загальні проблеми зовнішньої політики України й міжнародні відносини у нових геополітичних умовах, до того ж, й здійснювали спроби неупереджено обґрунтувати євроатлантичну інтеграцію нашої держави. Саме так наукові роботи фахівців заклали науково-теоретичні фундаментальні основи для майбутнього предметного вивчення досліджуваного питання.

Другий етап розпочався з 2000-х років. Він безпосередньо ґрунтувався на дослідженні зародження й розвитку відносин України з НАТО, трансформації останніх згідно умов в викликів, впливу НАТО на забезпечення обороноздатності України, зміцнення безпеки, а також збереження стабільності й миру у європейських країнах. Науковці вийшли на суттєво новий рівень критичного розуміння історичної співпраці України з Альянсом,

тому більш різноманітними почали бути методи і підходи до наукового пізнання, більш об’єктивними почали бути оцінки, базуючись на теоретико-методологічних основах сучасності.

Третій етап, який розпочався з 24 лютого 2022 року внаслідок широкомасштабного російського вторгнення Російської Федерації в Україну, є найкоротшим, але водночас – найбільш дієвим і продуктивним. За півтора роки Україна зуміла налагодити тісні контакти з НАТО, наша держава активно інтегрується в лави євроатлантичної організації, що безперечно не може відбуватися без належної підтримки наших євроатлантичних партнерів.

РОЗДІЛ 3
МІСЦЕ НАТО В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

3.1. Реакція НАТО на військове вторгнення РФ на територію України

Наприкінці лютого 2022 року сталося те, чого так довго зі страхом чекали всі українці. Російська Федерація все ж зважилася на повномасштабне вторгнення на терени України. Міжнародна розвідка зробила все можливе, щоб Україна була готовою до цього. Тому варто пригадати, як країни-члени НАТО, окрім вже звичної для нас словесної підтримки та співпереживань, надали нам справжню військову поміч у боротьбі із російським агресором.

Та все ж, варто почати ще з подій окупації кримського півострова. Організація Північноатлантичного договору ще в 2014 році засудила агресивну війну Росії проти України. Позиція НАТО не була мовчазною і не складалася виключно зі співчуття чи занепокоєння. З того часу як Росія здійснила незаконну анексію Криму, а також розпочала агресію на Сході нашої держави, НАТО неухильно додержувалось позиції повної підтримки суверенітету, а також територіальної цілісності України у межах міжнародно визнаних кордонів, включаючи територіальні води.

Держави-члени НАТО рішуче засуджують та не визнають нелегітимну й незаконну анексію Криму та висловлюють осуд тимчасової окупації останнього. Також вони засудили російську агресію та дестабілізуючі дії на сході й у Чорноморському регіоні у зв’язку з чим було збільшено присутність НАТО у Чорному морі та активізовано співпрацю у військово-морській галузі. Вже у липні 2016 року на Варшавському саміті НАТО було запроваджено Платформу Україна – НАТО із протидії гібридній війні, що забезпечила механізм більш ефективнішого виявлення гібридних загроз та розвитку спроможності визначати вразливості й зміцнювати стійкість держави та суспільства. До того ж, фахівці НАТО регулярно надавали дорадчу допомогу

стосовно питань підготовки до непередбачуваних ситуацій. Дорадча група з питань стійкості у 2019 році видала рекомендації для українських установ стосовно шляхів підвищення стійкості на національному рівні. На прохання України на початку 2022 року, напередодні повномасштабного вторгнення Росії, відбулися подальші консультації Дорадчої групи на рівні експертів, у рамках яких було сформульовано технічні рекомендації задля забезпечення державних заходів у сфері стійкості та готовності цивільного населення у довготерміновій перспективі [181].

Понад 30 років НАТО намагалася побудувати партнерські відносини з Росією. Незважаючи на це, протягом останнього десятиліття Російська Федерація на постійній основі постійно порушувала норми та принципи, які сприяли передбачуваному й стабільному порядку безпеки в Європі. Жорстока і незаконна агресивна війна Росії проти України в лютому 2022 року порушила мир і серйозно змінила безпекове середовище у зв'язку з чим Росія перестала бути партнером НАТО [193].

З моменту початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, країни-члени НАТО, як і більшість цивілізованих держав світу висловили засудження. Проте, очікуваної багатьом безпосередньої воєнної допомоги Україні, НАТО так і не надало. Є. Столтенберг – генеральний секретар НАТО з першого дня війни заявив про те, що натівські війська не стануть допомагати Україні і миротворчих місій не буде. Усі заклики української влади про допомогу залишаються без відповіді по сьогодні. Є. Столтенберг, відмовляючи Україні, завірив країни-члени НАТО в тому, що у випадку агресії на якусь одну державу об'єднані сили НАТО стануть на її захист.

Відповідь НАТО на жорстоку війну Росії проти України ґрунтувалось на двох основних принципах:

– по-перше, гарантувати безпеку всіх членів Альянсу та діяти відповідально, щоб уникнути прямої конфронтації між НАТО та Російською Федерацією;

– по-друге, підтримка невід'ємного права України на самооборону, яке базується на статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй і на твердому переконанні, що безпека та незалежність України є ключовими для євроатлантичної безпеки [193].

24 лютого 2022 року Північноатлантична рада провела консультації згідно зі статтею 4 Північноатлантичного договору та оприлюднила заяву, в якій засудила російське вторгнення, висловивши підтримку Україні та наголосивши на твердій відданості членів Альянсу статті 5 установчого договору НАТО [190].

В перший день широкомасштабної війни більшість лідерів країн-членів НАТО висловили власне бачення щодо дій Російської Федерації.

Так, наприклад, президент США Джо Байден зазначив, що «Путін вибрав навмисну війну, що принесе катастрофічні людські жертви й страждання. Лише Росія є відповідальною за смерть і руйнування» [189].

Прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон заявив, що «обурений жахливими подіями в Україні». Велика Британія разом з іншими країнами висловила обіцянку ввести масштабний пакет економічних санкцій щодо Російської Федерації. Борис Джонсон закликав до колективної відмови від російської нафти та газу, що «занадто довго давали Путіну важіль тиску на західну політику» [195].

Неоднозначною була позиція Німеччини. З одного боку, канцлер О. Шольц зазначив, що західні санкції забезпечать «гірку ціну» для Росії через напад на Україну й дадуть зрозуміти, що президент Росії В. Путін зробив «серйозну помилку» [188]. Проте, з іншого боку, Німеччина ще довгий час не могла чітко визначитися на якому вона боці. Міністр закордонних справ Італії Л. Ді Майо засудив широкомасштабне вторгнення й висловив обіцянку Україні стосовно надання спільної з союзниками підтримки [169]. Президент Франції Е. Макрон, проводячи розмову з В. Зеленським висловив обіцянку щодо надання фінансової, економічної підтримки, а також оборонного обладнання. Згадана розмова мала місце незадовго до того, як Росія вторглась в Україну. З

часом, після засідання Ради з питань оборони та національної безпеки, президент Франції звернувся до французького народу, де у своєму виступі зазначив, що Франція стоїть поряд з Україною, оскільки свобода України – це свобода Франції [170].

Уряд Польщі закликав НАТО зміцнити власні сили на східному фланзі після того, як війська Росії завдали ракетних ударів по містах України. Польща одразу заявила про готовність приймати у своїй державі українських біженців [187].

Такі держави-члени НАТО як Естонія, Польща, Латвія і Литва ініціювали консультації щодо 4 статті Альянсу у зв'язку з загрозою безпеці союзників. Г. Науседа – президент Литви зазначив, що підписує декрет про запровадження надзвичайного стану в країні у зв'язку з ситуацію в нашій державі. Лідер Литви теж засудив вторгнення Росії в Україну й закликав Захід до рішучих дій [186].

Так, 24 лютого 2022 року країни-члени НАТО провели консультації по ст. 4 Вашингтонського договору та прийняли рішення зробити додаткові кроки у напрямку подальшого посилення стримування й оборони по всьому Альянсу [181].

25 лютого 2022 року було скликано термінове засідання НАТО на якому країни-члени розпочали активну роботу щодо допомоги Україні.

25 лютого 2022 року глави держав і урядів Альянсу провели віртуальний саміт, до якого приєдналися лідери Фінляндії, Швеції та Європейського Союзу. У заяві лідери НАТО засудили російське вторгнення в Україну. Вони оголосили про економічні санкції та внесли зміни в позицію НАТО, зокрема, активізувавши оборонні плани НАТО. Президент України Володимир Зеленський звернувся до глав держав і урядів, поінформувавши членів Альянсу про ситуацію на місці та зусилля України щодо самооборони [193].

З цього часу позиція Альянсу щодо підтримки України стала незмінною і базується на допомозі українській державі та її армії. На початковому етапі повномасштабної війни – навесні-влітку 2022 року, НАТО надавало Україні

нелетальну військову допомогу (зокрема, йдеться про одяг, медикаменти, паливо). Також, генеральний секретар Є. Столтенберг назвав дії Російської Федерації «серйозним порушенням міжнародного права» [189].

24 березня 2022 року глави держав і урядів 30 країн-членів НАТО, зустрілися, щоб обговорити агресію Росії проти України, яка стала найбільшою загрозою євроатлантичній безпеці за останні десятиліття. На зустрічі було погоджено усіма державами-членами, що війна Росії проти України порушила мир у Європі, а також спричинила величезні людські страждання та руйнування. Члени НАТО закликали Росію припинити свої дії та призупинити військові операції. Також, Альянс звернувся і до союзниці Росії Білорусі та закликав її припинити свою співучасть відповідно до Резолюції про агресію проти України, прийнятої на Генеральній Асамблеї ООН 2 березня 2022 року.

У квітні 2022 року за лідерства Сполучених Штатів Америки було утворено контактну групу з питань оборони України (формат «Рамштайн»), то НАТО виступило вагомим майданчиком задля проведення переговорів між союзниками. Так, декілька «Рамштайнів» відбулося в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі [189].

На зустрічі міністрів закордонних справ НАТО в Брюсселі 6 і 7 квітня члени Альянсу погодилися продовжувати та посилювати підтримку Україні та активізувати співпрацю з партнерами, вразливими до зловмисного впливу Росії. НАТО також засудило жахливі вбивства мирних жителів, які були скоєні в Бучі та інших місцях до того, як вони були звільнені з-під російського контролю. Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба приєднався до міністрів закордонних справ Альянсу для консультацій щодо сталої підтримки Альянсу Україні [193].

У своїй новій Стратегічній концепції, схваленій на саміті в Мадриді в червні 2022 року, НАТО визначила Росію як найбільш значну та пряму загрозу безпеці членів Альянсу, а також миру та стабільності в євроатлантичному регіоні [172]. У світлі політики та дій Російської Федерації, члени Альянсу

погодилися, що НАТО не може вважати Російську Федерацію партнером і що будь-які трансформації у відносинах між НАТО та Росією знаходяться в залежності від того, чи Росія припинить власну агресивну поведінку та повністю дотримуватиметься міжнародного права. Президент Зеленський виступив з віртуальним зверненням на саміті, і країни Альянсу схвалили подальшу термінову підтримку України [193].

Війна, яку розпочала Росія, здійснила суттєвий вплив на довкілля, енергетичну, ядерну й продовольчу безпеку, світову економіку та добробут мільярдів людей в усьому світі. Країни-члени НАТО й Україна суворо засуджують рішення Росії вийти з Чорноморської зернової угоди та цілеспрямовані дії останньої задля перешкоджання експорту української сільськогосподарської продукції. Країни-члени НАТО у співпраці з ЄС та ООН, докладають зусиль задля відновлення зернової угоди та забезпечення експорту українського зерна морем і суходолом у подальшому. НАТО також засуджує незаконні спроби Росії провести анексію 4-х тимчасово окупованих територій у Луганській, Донецькій, Херсонській та Запорізькій областях України. Також Альянс засудив безвідповідальну ядерну риторику Росії [181].

Зустрічі міністрів закордонних справ і оборони Альянсу з їхніми українськими колегами посилили політичну та практичну підтримку НАТО з боку України, яка захищається від жорстокої агресивної війни Російської Федерації. Тоді як поставки зброї та боєприпасів організовувалися членами Альянсу через двосторонні та спеціальні механізми, НАТО також створила механізми для надання Україні нелетальної оборонної підтримки [193].

Отож, для більшості українського населення позиція НАТО була незрозумілою, і чимало українців чекали миротворчих військ. Але ні в 2014, ні в 2022 роках НАТО не прагне воювати з Росією, а введення своїх військ в Україну означатиме прямий виклик Росії, що обов’язково призведе до військового протистояння. Тому, ні сьогодні, ні завтра не варто очікувати миротворчої військової допомоги від НАТО – її не буде. Але країни-члени за час війни по-іншому почали сприймати Україну, сьогодні вони відкривають

перед нашою державою великі можливості, а після війни готові прийняти в свої лави. Особливо важливою подією стало скасування Плану дій щодо членства для України на шляху до вступу в Альянс. Вказане значно скорочує шлях України до НАТО. 10 липня 2023 року держави-члени НАТО досягли домовленості стосовно питання, яке стосувалось скасування статусу ПДЧ для України. До 2023 року Україна так і не зуміла отримати ПДЧ, хоча члени НАТО неодноразово натякали, що наша держава має всі шанси отримати його. Після скасування ПДЧ – шлях нашої держави до НАТО починає бути відкритим. У той же час, вимогу «не бути у стані війни» ніхто не скасовував, тому в найближчому майбутньому Україна навряд чи зможе стати повноправним членом Організації Північноатлантичного договору.

3.2. Вплив НАТО на хід російсько-української війни

З початком російської війни Україна опинилася у надзвичайно складних умовах. Немає сумнівів, що нашій країні було б надзвичайно важко встояти проти такого значного ворога як Російська Федерація за відсутності підтримки союзників.

Одним із таких союзників є НАТО, роль якого є надзвичайно великою у забезпеченні безпеки євроатлантичного регіону. Північноатлантичний Альянс, як уже було вказано вище, негативно відреагував на жорстокі та агресивні дії Російської Федерації в перші дні війни, надавши допомогу Україні. З огляду на те, що внесок НАТО у напрямку безпеки України є вагомим, то можна з впевненістю стверджувати, що роль Альянсу у цій війні є надзвичайно високою.

Безперечно, українці та еліта нашої держави розраховували на те, що натівські війська увійдуть в Україну та допоможуть відбивати напад, але так не сталося і не буде в подальшому. Насправді НАТО не зобов’язане воювати за інтереси своїх партнерів, а тільки за країни, які є членами організації. Ст. 5 Договору передбачає, що напад на одного учасника НАТО є нападом на усіх

його членів [74]. Так як наша держава не є членом НАТО, остання не буде надсилати війська на нашу територію. Тому допомогу від НАТО Україна отримує найрізноманітнішу, але не миротворців.

Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг взяв участь у віртуальному міністерському засіданні Контактної групи з питань оборони України у Брюсселі у листопаді 2022 року. На саміті НАТО в Мадриді 2022 року члени Альянсу погодилися зміцнити Комплексний пакет допомоги та надати ще більше підтримки Україні. Посилений пакет для України включав ініціативи щодо посилення довгострокової підтримки НАТО з боку України та надання країні негайної, короткострокової, нелетальної військової допомоги. У рамках Комплексного пакету допомоги Україні Трастовий фонд з березня 2022 року НАТО надає підтримку в багатьох сферах, включаючи:

– бойові пайки;

– паливо (в тому числі, авіаційне паливо);

– армійське взуття;

– медичне забезпечення (в тому числі, фармацевтичні препарати й аптечки);

– військову підготовку обладнання та обладнання для знешкодження вибухонебезпечних предметів [193].

Додаткові проєкти, перебувають на різних стадіях розробки та реалізації. Зокрема, йдеться про: додаткову підтримку нашої країни у сфері «С4» (командування, управління, зв'язок і комп'ютеризація), зимовий одяг, шини, бензовози і перекачувальні цистерни, мобільні пральні, укриття і генератори, мобільні душові, обладнання харчоблоків, автомобілі швидкої допомоги і пожежні автомобілі, водовози, акумулятори тощо [26; 193].

Члени НАТО значно активізували двосторонню підтримку та надання зброї та обладнання, допомагаючи Україні відстоювати своє право на самооборону. Члени Альянсу також надають значну фінансову та гуманітарну допомогу, зокрема приймаючи мільйони біженців з України у країнах Альянсу.

Члени НАТО погодилися посилити та підтримувати свою підтримку стільки, скільки буде необхідно, щоб Україна перемогла [193].

НАТО надає поміч нашій державі захистити себе перед обличчям агресії Російської Федерації, координуючи запити щодо надання підтримки й сприяючи забезпеченню гуманітарної та нелетальної допомоги союзниками. Країни-члени НАТО зобов'язались передати 500 мільйонів євро через Альянс на невідкладні потреби нашої країни такі, включаючи транспортні засоби, предмети медичного призначення, захищений зв'язок, бронежилети, зимовий одяг, паливні матеріали, бойові пайки, спорядження для розмінування тощо. Окрім того, країни-члени НАТО зобов'язались продовжувати підтримку України у межах програми допомоги, що полегшить перехід України від систем радянського зразка до стандартів, підготовки й доктрин НАТО; буде сприятиме відбудові безпекового сектору України; і надалі забезпечуватиме невідкладні потреби держави. НАТО також піднесла політичні зв'язки з Україною на новий рівень, започаткувавши Раду Україна – НАТО, що складає форум для кризових консультацій й прийняття рішень, у межах якого усі країни-члени НАТО й Україна засідають на засадах рівності [26].

У більш ширшому сенсі, завдячуючи Ст. 5 НАТО й залізному зобов'язанню надавати гарантію колективної оборони усіх членів, країни-члени НАТО можуть бути впевнені, що у випадку поставок зброї в нашу державу, їх безпека не постраждає [74].

Деякі країни-члени Альянсу постачають в нашу державу боєприпаси, озброєння та різноманітні види важкої й легкої військової техніки, включаючи протитанкові комплекси й системи ППО, безпілотні апарати, гаубиці, винищувачі та танки [26].

Станом на 21 березня 2023 року (за останніми офіційними даними), з моменту початку повномасштабного війни, країни-члени НАТО надали Україні військову, гуманітарну і фінансову допомогу, яка оцінюється у орієнтовно 120 мільярдів доларів. При цьому, орієнтовно половину від цієї

допомоги забезпечили США, тоді як іншу половину – європейські члени НАТО і Канада [97].

Окрім того, військові інструктори Альянсу вчать військових з України застосовувати надану військову техніку. День у день, вказане насправді змінює розстановку сил на полі бою й сприяє тому, щоб наша держава була спроможна реалізувати власне право на самооборону, що є закріпленим у Статуті Організації Об'єднаних Націй [26].

Разом з іншими зацікавленими міжнародними партнерами й союзниками, країн-члени НАТО докладають зусиль з метою притягнення усіх винних у воєнних злочинах до відповідальності, включаючи сексуальне насильство у контексті російсько-українського конфлікту. Країни-члени НАТО також тісно співпрацювали у межах зусиль міжнародної спільноти, щоб забезпечити експорт українського зерна й сприяти розв'язанню глобальної продовольчої кризи [26].

Країни-члени НАТО й партнери вжили безпрецедентних заходів проти Російської Федерації, включаючи суворі санкції задля того, аби позбавити Москву ресурсів, що спрямовуються на фінансування воєнної машини. Країни-члени НАТО й у подальшому будуть посилювати санкції задля підвищення тиску на уряд Росії. Російській Федерації завдяки окресленим зусиллям буде все більш складно ремонтувати власні танки, виробляти ракети й фінансувати війну [26]. Рішення Президента Путіна напасти на Україну є жахливою стратегічною помилкою, за яку Росія дорого розплачуватиметься протягом багатьох років, як економічно, так і політично.

Також НАТО організовує зустрічі у форматі Рамштайн, які представляють серію дипломатичних зустрічей міністрів оборони декількох десятків держав світу. Головне завдання Рамштайну полягає у обговоренні, синхронізації й пришвидшенні надання зброї, військової допомоги й спорядження нашій країні. 26 квітня 2022 року на авіабазі «Рамштайн» пройшло засідання міжнародної Консультативної групи з питань оборони України й протидії Росії, що її скликав Л. Остін – міністр оборони США з

метою координації й синхронізації військової допомоги нашій державі у війні з Російською Федерацією. У заході участь взяли керівники оборонних відомств сорока двох держав світу. Держави-учасниці підтримали рішення про фінансову допомогу нашій країні й постачання «важкої» зброї. Також вони дозволили Україні завдавати удари західною зброєю по стратегічних об'єктах Росії [127].

Станом на листопад 2023 року вже відбулось 17 зустрічей у форматі Рамштайн. За підсумками даних зустрічей Україна отримала значну кількість зброї та техніки, завдяки якій має можливості відбивати наступ ворога.

Окрім того, відколи Росія розпочала загарбницьку війну, Програма професійного розвитку Україна – НАТО продовжує підтримувати реалізацію Комплексного пакету допомоги та робить внесок у довгострокові проекти у сфері інституційної розбудови та стійкості. Протягом 2022 року Програма зміни військової кар'єри підтримувала інституційну спроможність і стійкість Міністерства ветеранів України у сферах стійкості психічного здоров'я та зміцнення інституційної спроможності. У рамках Програми було організовано спеціалізовані тренінги для МВС та СБУ та низку семінарів, спрямованих на розвиток психологічної стійкості командирів Сил територіальної оборони Збройних Сил України в бойових умовах. Програма вдосконалення оборонної освіти НАТО проводила навчання в таких сферах, як стандарт НАТО щодо процесу прийняття військових рішень і доктрини планування, а також доктрини планування спільних операцій НАТО. У липні 2022 року Євроатлантичний координаційний центр реагування на катастрофи організував ознайомлювальну програму для українських високопосадовців. Програма ознайомлення покращила координацію гуманітарної допомоги між Євроатлантичним координаційним центром та Україною та збільшила спроможність міжнародних механізмів реагування на катастрофи. Після виконання Програми, Україна надала зведений перелік своїх першочергових гуманітарних потреб від кожного міністерства до Євроатлантичного координаційного центру реагування на катастрофи, який розповсюдив список

членам НАТО та партнерам через міжнародний запит про допомогу. У листопаді 2022 року Євроатлантичний координаційний центр і Румунія почали координувати навчальну програму для 197 українських парамедиків, щоб підвищити медичний потенціал України та стійкість до нападів Росії, жорстоких зимових умов, пошкодженої критичної інфраструктури та триваючих викликів пандемії COVID-19 [193].

У 2023 році країни-члени Альянсу на Вільнюському саміті погодили надати подальшого розвитку КПД, перетворивши останню на багаторічну програму допомоги нашій країні і забезпечивши передбачуване й стале і фінансування. Допомога, яка буде надаватись, буде сприяти відбудові структур безпеки і оборони нашої країни, а також й подальшому досягненню Україною повної оперативної сумісності з НАТО, включаючи перехід від радянських зразків до стандартів, підготовки й доктрин НАТО. Країни-члени НАТО також будуть допомагати Україні подолати соціальні й фізичні наслідки російсько-української війни, включаючи підтримку у сфері розмінування й надання злагодженої медичної допомоги. Альянс й наша держава також будуть докладати зусиль з метою узагальнення бойового досвіду [26].

Отже, роль та вплив НАТО на хід російсько-української війни складно переоцінити. Повставши перед вагомим ворогом 24 лютого 2022 року, Україна не змогла б протистояти останньому без сторонньої допомоги, в тому числі зі сторони Альянсу. Надаючи нашій країні фінансову, гуманітарну та військову допомогу, НАТО допомагає Україні йди до свого переможного шляху. Запровадивши санкції до Російської Федерації, НАТО зменшує можливість останньої спонсорувати військову машину проти нашої країни. Тому, окрім діяльності нашої влади та ЗСУ, безпосередній вплив на перетікання російсько-української війни має допомога від НАТО.

Загалом, можна стверджувати, що НАТО підтримує народ України та її законно обраних демократичним шляхом президента, парламент та уряд. Альянс завжди підтримуватиме територіальну цілісність і суверенітет України в її міжнародно визнаних кордонах.

Висновки до ІІІ розділу

Не дивлячись на те, що на пряму НАТО не має права озброювати Україну, зважаючи на свій Статут, де прописується про неможливість надавати військову допомогу країнам, які не є членами Альянсу, країни-члени НАТО самі передають новітню зброю для боротьби із російськими загарбниками. Більше того, країни-члени НАТО прийняли рішення про нерозповсюдження інформації щодо передачі військових комплексів для України задля збереження цих даних у повній таємниці від РФ. Крім того, країни-члени НАТО невдовзі можуть узгодити рішення про передачу винищувачів для того, щоб Україна могла сама контролювати свій повітряний простір. Такі дії, з боку країн-членів НАТО, показують повну підтримку не лише на регулярних зустрічах та прес-конференціях, а і на реальному полі бою, в якому Альянс показує, що і надалі залишається вірним своїм демократичним принципам.

Роль та вплив НАТО на хід російсько-української війни складно переоцінити. Повставши перед вагомим ворогом 24 лютого 2022 року, Україна не змогла б протистояти останньому без сторонньої допомоги, в тому числі зі сторони Альянсу. Надаючи нашій країні фінансову, гуманітарну та військову допомогу, НАТО допомагає Україні йди до свого переможного шляху. Запровадивши санкції до Російської Федерації, НАТО зменшує можливість останньої спонсорувати військову машину проти нашої країни. Тому, окрім діяльності нашої влади та ЗСУ, безпосередній вплив на перетікання російсько-української війни має допомога від НАТО. Світові лідери добре розуміють, що у випадку перемоги Росії у війні з Україною вона не зупиниться та продовжуватиме наступ на Захід, тому світові зацікавлені в перемозі України і будуть продовжувати надавати свою допомогу. Геополітика завжди була розрахована на те, щоб бойові дії відбувалися на чужій території, але в інтересах певних країн. На сьогодні, в України немає вибору, вона мусить воювати на своїй території, але підтримка Заходу значно підсилює українську сторону.

ВИСНОВКИ

Таким чином, на початку роботи у вступній частині були поставлені завдання, на які можемо дати наступні відповіді:

Труднощі у визначенні поняття національної безпеки характеризується тим, що існуючі підходи до цього явища дуже великі і походять зі сфери таких наук, як соціологія, політологія, економіка, військова наука. Робляться спроби дати визначення феномену національної безпеки також із боку дослідників, які реалізують комплексне вивчення даного поняття, з прикладною метою для вирішення проблем удосконалення системи забезпечення національної безпеки України. Сьогодні існує багато новітніх наукових підходів до вивчення питань національної безпеки України, які однаковою мірою розглядають ті чи інші аспекти національної безпеки. Проте, який би підхід ми не розглядали, важливо акцентувати увагу на тому, що для кожної держави один підхід не можна застосовувати, адже кожна країна має свої особливості, своїх «друзів» та своїх «ворогів». Дослідження поняття національної безпеки неможливе без застосування комплексного інтегрального підходу до синтезу аналізу основних компонентів, що формують це явище в науці. Використання міждисциплінарного підходу до визначення сутності та структуроутворюючих компонентів явища національної безпеки в Україні дозволить розширити знання про об’єкт дослідження, пройти шлях від абстрагування даного поняття до конкретних характеристик зазначеного явища. Міждисциплінарне дослідження феномену національної безпеки здійснюється у формі синтезуючого аналізу теоретичних та емпіричних результатів дослідження, що походить від приватного до загального, від окремих аспектів життєдіяльності людини, долаючи діалектику взаємозв’язку цих галузей. Комплексне вивчення поняття національної безпеки дозволить охарактеризувати найбільш значущі соціальні закономірності, і навіть виділити ті тенденції розвитку, які є найбільш актуальними для національної безпеки України у структурі сучасних умов. Притримуємось думки, що під національною безпекою України

доцільно розуміти стан захищеності особистості, суспільства та держави від різного роду зовнішніх й внутрішніх загроз, за якого забезпечується реалізація конституційних прав і свобод громадян, якісний і гідний рівень їх життя, захищається територіальна цілісність, державний суверенітет, демократичний конституційний лад, а також інші національні інтереси й цінності України.

Процес співробітництва між Україною та НАТО триває уже понад тридцять років. Весь зазначений період не був одноманітним, він мав різний характер та різні цілі. Аналіз стану дослідження проблеми відносин між НАТО та незалежною Україною переконливо демонструє доволі високий рівень публікацій, присвячених євроатлантичній інтеграції нашої країни, еволюції партнерства з Альянсом в історичному контексті. Внаслідок того, що в світі міжнародні відносини з кожним роком все більше загострюються, а російсько-українська війна, яка триває дев'ять років, стає ще більш загрозливою, питання відносин між Україною та НАТО спонукають науковців до наукового дискурсу вказаної проблеми та осмислення тенденцій й пріоритетів взаємодії нашої країни з НАТО, аби детально з'ясувати шляхи оптимального виміру реалізації європейсько-атлантичного курсу України на поглиблення партнерства з Організацією Північноатлантичного договору, що виступає найбільш потужною системою колективної безпеки, збереження стабільності та миру. Спеціальні наукові дослідження відносин між НАТО та незалежною Україною 1991–2023 років надають можливість прослідкувати тенденції та виявити специфічні прикмети розвитку останніх, встановити місце у контексті безпекової діяльності України в нинішніх умовах. Беручи до уваги динаміку й зміни змісту дослідження проблеми в рамках згаданого періоду, предметності й науковості теми, можна умовно виділити три етапи: перший етап – початок 1990-х – кінець 1990-х років; другий етап – початок 2000-х рр. – до повномасштабного вторгнення Росії; третій етап – з 24 лютого 2022 року – до сьогоднішніх днів. Щодо першого етапу, то більшість дослідників традиційно аналізували загальні проблеми зовнішньої політики України й міжнародні відносини у нових геополітичних умовах, до того ж, й

здійснювали спроби неупереджено обґрунтувати євроатлантичну інтеграцію нашої держави. Саме так наукові роботи фахівців заклали науково-теоретичні фундаментальні основи для майбутнього предметного вивчення досліджуваного питання. Другий етап розпочався з 2000-х років. Він безпосередньо ґрунтувався на дослідженні зародження й розвитку відносин України з НАТО, трансформації останніх згідно умов в викликів, впливу НАТО на забезпечення обороноздатності України, зміцнення безпеки, а також збереження стабільності й миру у європейських країнах. Науковці вийшли на суттєво новий рівень критичного розуміння історичної співпраці України з Альянсом, тому більш різноманітними почали бути методи і підходи до наукового пізнання, більш об'єктивними почали бути оцінки, базуючись на теоретико-методологічних основах сучасності. Третій етап, який розпочався з 24 лютого 2022 року внаслідок широкомасштабного російського вторгнення Російської Федерації в Україну, є найкоротшим, але водночас – найбільш дієвим і продуктивним. За півтора роки Україна зуміла налагодити тісні контакти з НАТО, наша держава активно інтегрується в лави євроатлантичної організації, що безперечно не може відбуватися без детального наукового погляду. Детальне вивчення історіографії проблеми формування відносин між НАТО та незалежною Україною свідчить про те, що це питання займає вагоме місце у вітчизняній науковій думці. Окрім того, прослідковується тенденція до посилення уваги до дослідження зазначеного питання.

Стан національної безпеки України впливав на характер партнерства нашої держави з НАТО протягом усього періоду становлення, розвитку й донині. Події 2014 та 2022 року особливо вплинули на характер співробітництва. Події 2014 року надали ідеї вступу до НАТО нового значення в самій Україні. З одного боку, погляд українців на членство в Альянс в більшій мірі змінився на позитивний, але з іншого, ці події унеможливлюють членство в НАТО, адже однією з головних вимог вступу – є не бути задіяним у воєнних конфліктах. Протягом 2014-2019 безпекове партнерство та співпраця між Україною і НАТО проходило в межах як програм і Цільових фондів, які були

затверджені раніше, так і в рамках нових. Внаслідок широкомасштабного вторгнення Росії в Україну, на Мадридському саміті НАТО було ухвалено рішення щодо розширення Комплексної програми допомоги та подальше збільшення підтримки України. Уже з березня 2022 року в рамках Цільового фонду Комплексної програми допомоги Україні, Альянсом було впроваджено ряд проєктів, за якими надано сприяння у різноманітних галузях таких, як бойові пайки, паливні матеріали (в тому числі, авіаційне пальне), армійське взуття, предмети медичного призначення (в тому числі, фармацевтичні препарати й аптечки), військове навчальне обладнання та обладнання для знешкодження вибухонебезпечних предметів. Інші проєкти, в тому числі, надання Україні додаткової підтримки у галузі «С4» (командування, управління, зв'язок і комп'ютеризація), нині знаходяться на різних стадіях розробки та виконання. Держави-члени істотно збільшили двосторонню підтримку й надають велику кількість зброї і техніки нашій державі.

Маючи значний потенціал та можливості, НАТО заснувала спеціальні цільові фонди, які спрямовані на надання допомоги певній країні у тій чи іншій сфері. Цільові фонди виступають невід'ємною частиною політики НАТО щодо розвитку практичного співробітництва з партнерами у сфері безпеки. Цільові фонди представляють інструменти, які НАТО винайшла з метою допомоги державам-партнерам, членам програми Партнерство заради миру Цільові фонди є особливо цінними та важливими у час, коли Україна самостійно не може вирішити свої проблеми. Завдяки цільовим фондам НАТО, Україна має можливості реалізовувати з допомогою країн-членів альянсу чимало важливих проєктів, які спрямовані не лише на вирішення нагальних проблем у державі, а в першу чергу на модернізацію національної безпеки та оборони, які на сьогодні є найголовнішим питанням. Діяльність НАТО в Україні через цільові фонди є дієвою, оскільки завдяки різноманітним заходам відбувалась модернізація у таких сферах: утилізація мін, зброї та вибухових пристроїв, кіберзахист, а також логістика і стандартизація. В умовах війни продовжується діяльність НАТО в Україні через цільові фонди з метою осучаснення медичної

реабілітації, напрямків командування, управління, зв'язку і комп'ютерів та напрямку професійного розвитку. Ефективність цього механізму, що поєднує практичну допомогу країнам та високий рівень публічної дипломатії є беззаперечною і підтверджується десятиліттями співпраці.

НАТО надає Україні не лише політичну підтримку, а і практичну, яка представлена, як в цільових фондах, які характеризувалися в попередньому питанні, так і в Програмах. Одразу після агресивної та незаконної анексії Кримського півострова та початку російських воєнних дій на Сході України, лідери країн-членів НАТО узгодили низку заходів, направлених на підвищення спроможності України гарантувати власну національну безпеку. Ними, до того ж, було ухвалено рішення щодо подальшого розширення практичної допомоги Україні зі сторони НАТО завдяки істотному зміцненню поточних програм співробітництва, а також запровадженню нових суттєвих ініціатив. Програми, які були започатковані особливо ефективно посприяли вдосконаленню потенціалу та підвищенню стійкості структур безпеки та оборони України.

Організація Північноатлантичного договору ще в 2014 році засудила агресивну війну Росії проти України. Позиція НАТО не була мовчазною і не складалася виключно зі співчуття чи занепокоєння. Держави-члени НАТО рішуче засуджують та не визнають нелегітимну й незаконну анексію Криму та висловлюють осуд тимчасової окупації останнього. Також вони засудили російську агресію та дестабілізуючі дії на сході й у Чорноморському регіоні у зв'язку з чим було збільшено присутність НАТО у Чорному морі та активізовано співпрацю у військово-морській галузі. З моменту початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, країни-члени НАТО, як і більшість цивілізованих держав світу висловили засудження. Для більшості українського населення позиція НАТО була незрозумілою, і чимало українців чекали миротворчих військ. Але ні в 2014, ні в 2022 роках НАТО не прагне воювати з Росією, а введення своїх військ в Україну буде означати виклик Росії, що обов'язково призведе до військового протистояння. Тому, ні сьогодні, ні завтра не варто очікувати миротворчої військової допомоги від НАТО – її не

буде. Але країни-члени за час війни по-іншому почали сприймати Україну, сьогодні вони відкривають перед нашою державою великі можливості, а після війни готові прийняти в свої лави.

Роль та вплив НАТО на хід російсько-української війни складно переоцінити. Повставши перед вагомим ворогом 24 лютого 2022 року, Україна не змогла б протистояти останньому без сторонньої допомоги, в тому числі зі сторони Альянсу. Надаючи нашій країні фінансову, гуманітарну та військову допомогу, НАТО допомагає Україні йди до свого переможного шляху. Запровадивши санкції до Російської Федерації, НАТО зменшує можливість останньої спонсорувати військову машину проти нашої країни. Тому, окрім діяльності нашої влади та ЗСУ, безпосередній вплив на перетікання російсько-української війни має допомога від НАТО. Світові лідери добре розуміють, що у випадку перемоги Росії у війні з Україною вона не зупиниться та продовжуватиме наступ на Захід, тому світові зацікавлені в перемозі України і будуть продовжувати надавати свою допомогу. Геополітика завжди була розрахована на те, щоб бойові дії відбувалися на чужій території, але в інтересах певних країн. На сьогодні, в України немає вибору, вона мусить воювати на своїй території, але підтримка Заходу значно підсилює українську сторону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексієвець Л. М., Алексієвець М. М. Трансформація відносин України та НАТО в 1991–2019 рр.: історичниий аспект. Український історичний журнал. 2020. № 1. С.126-142.

2. Алексієвець М. М., Алексієвець Л. М., Знак В. М. Україна – НАТО: історіографія відносин (1991–2020). Сторінки історії : збірник наукових праць. 2022. Вип. 55. С. 315-337.

3. Альван А. Наукові підходи до системи понять «національна безпека»: міжнародно-правовий аспект. Аспекти публічного управління. 2019. Том 7. № 12. С. 70-77.

4. Андрущенко (Гринько) С. В. Україна в сучасному геополітичному середовищі. Київ: Логос. 2005. 288 с.

5. Артьомов І. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції. Ужгород: Ліра. 2008. 180 с.

6. Бадрак В. Випробування на сумісність: Україна намагається «підлаштуватися» під стандарти НАТО. День. 16 березня. 2006. URL: https://day.kyiv.ua/article/den-planety/vyprobuvannya-na-sumisnist (дата звернення: 03.11.2023)

7. Базив Д. Геополітична стратегія України. Київ. 2000. 192 с.

8. Белашов В. Три роки особливого партнерства: Про партнерство між Україною і НАТО. Голос України. 25 липня. 2000. URL : http://www.golos.com.ua (дата звернення: 03.11.2023)

9. Бень Я. О. Євроатлантична інтеграція України: темпоральна дискретність. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 5-6. С. 158–162.

10. Березний Л. Економічні наслідки розширення НАТО для України. Економічний часопис – XXI. 2004. № 11–12. С. 14–17.

11. Білоус Л. Україна і НАТО: до питання історіографії дослідження проблеми. Прикарпатський вісник НТШ. Думка. 2014. № 3 (27). С. 108–121.

12. Богданович В.Ю., Маначинский А.Я. Методологические основы системных исследований проблем военной безопасности и государства. Київ: НІСД, 2001. 172 с

13. Богданович В. Воєнна безпека України: методологія та шляхи забезпечення. Київ: Тираж. 2013. 322 с.

14. Боєцький Т. Доцільність вступу України до НАТО. Економічний часопис – XXI. 2006. Вип. 9–10. С. 8–9.

15. Борисенко Т. Теоретико-правове формування сучасного поняття національної безпеки. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. 2022. С. 116-117.

16. Борохвостов В. Деякі аспекти реалізації політики України у сфері військово-технічного співробітництва за умови євроатлантичної інтеграції. Стратегічна панорама. 2006. № 1. С. 131–138.

17. Брежнєва Т., Їжак О., Шевцов А. Євроатлантична інтеграція України: військово-політичні аспекти. Дніпропетровськ: Пороги. 2003. 160 с.

18. Брежнєва Т. Перспективи поглибленого особливого партнерства України з НАТО. Стратегічні пріоритети. 2010. ; 4. С. 183–190.

19. Брускова О. З чим Зеленський поїхав з Вільнюсу: Підсумки саміту НАТО. Ukraine World News. 12.07.2023 р. URL : https://uworld.news/news/z-chym-zelenskyi-poikhav-z-1003933.html (дата звернення: 12.11.2023).

20. В Україні стартувала щорічна Індивідуальна програма партнерства з НАТО. АрміяInform. 2023. URL: https://armyinform.com.ua/202 3/01/05/v-ukrayini-startuvala-shhorichna-indyvidualna-programa-partnerstva-z-na to/ (дата звернення: 04.11.2023).

21. Вагапов В. Про деякі економічні реформування НАТО. Економічний часопис – XXI. 2007. № 3–4. С. 21–25.

22. Василенко С. Україна: Геополітичні виміри в загальноєвропейському процесі. Одеса: ОДМА. 2000. 206 с.

23. Відносини з Україною. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm#response (дата звернення: 04.11.2023).

24. Віднянський С. Спроба осмислення минулого України в контексті всесвітньої історії. Україна – Європа – Світ : міжн. зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2008. Вип. 1. С. 257–269.

25. Віднянський С. Незалежна Україна: двадцять років між Європою та Євразією. Україна – Європа – Світ: міжн. зб. наук. праць. Серія: «Історія, міжнародні відносини». 2011. Вип. 6/7. С. 24–38.

26. Відповідь НАТО на вторгнення Росії в Україну. NATO. 2023. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_192648.htm (дата звернення: 04.11.2023).

27. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. Національна безпека і оборона. 2019. № 1-2 (177-178). С. 2-34.

28. Вінніков А. Україна–НАТО: Нові виклики й можливості. Тиждень. 01. 02. 2020. URL: https://m.tyzhden.ua/Politics/239076?fbclid=IwAR1A9Ky0_ih3dfRQlgEAfA51eYdW0547nJR0msdUJtU7tIQ18UR68OhVMXw. (дата звернення: 05.11.2023).

29. Власюк О., Бодрук О., Парахонський Б. Україна – НАТО: сучасний стан відносин та перспективи розвитку. Київ: Фоліант. 2015. 352 с.

30. Власюк О. Україна – НАТО: сучасний стан відносин та перспектива розвитку. Київ: Фоліант. 2008. 192 с.

31. Воєнна доктрина України. Народна армія. 2004. № 116. С.3.

32. Возняк Т., Пограничний О. Формування новітньої української системи національної безпеки. Незалежний культурологічний часопис «Ї». 2014. № 77. С. 238–244.

33. Гайдуков Л., Терешко С. НАТО: від образу ворога до порозуміння та співробітництва. Політика і час. 2005. № 7. С. 14–28.

34. Гайдуков Л. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980–2000 рр). Київ. 2001. 624 с.

35. Галик В. Україна в Європі і світі. Київ : Знання. 2013. 364 с.

36. Гальчинський А. Україна на перехресті геополітичних інтересів. Київ: Знання України. 2002. 178 с.

37. Геополітичні орієнтації населення і безпека України. За даними соціологів / упорядник м.О.Шульга. Київ: ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф» , 2009. 80 с.

38. Герасіна Л. М. Розвиток міжнародних політичних відносин за умов глобальної реконструкції світу. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 4. С. 88-98.

39. Глазов О. В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. : Політологія. 2011. Т. 155. Вип. 143. С. 42-46.

40. Голопатюк Л. Військові аспекти співробітництва України з НАТО: стан і перспективи розвитку. Національна безпека і сторона. 2004. № 8. С. 31–33.

41. Гомон Д. Україна – НАТО. Складна історія відносин. URL : https://espreso.tv/article/2017/02/02/ukrayina_nato_skladna_istoriya_vidnosyn (дата звернення: 07.11.2023).

42. Гончар М. Від «величі Росії» до «Великої Євразії»: війна гібридного типу як механізм геополітичної експансії РФ. Національна безпека і оборона. 2016. № 9-10 (167-168). С. 72-80.

43. Горбулін В. Національна безпека України та міжнародна безпека. Політична думка. 1997. № 1. С. 76–88.

44. Горбулін В. План дій Україна-НАТО: досягнення і проблеми. Україна-НАТО. 2009. № 1. С. 5–17.

45. Грицай С. НАТО вчора, сьогодні, завтра. Нова політика. 1999. № 2. С. 24–25.

46. Грицак Я. Подолати минуле. Глобальна історія України. Київ: Портал. 2021. 416 с.

47. Гунський Б. Євроатлантична інтеграція України. Київ: Логос. 2003. 328 с.

48. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 55-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text (дата звернення: 02.11.2023).

49. Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_021. (дата звернення: 06.11.2023).

50. Декларація Уельського саміту. 2014. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_112964.htm (дата звернення: 06.11.2023)

51. Демчук П. Міжнародні відносини та проблеми євроатлантичної інтеграції. Київ: ППП. 2004. 264 с.

52. Джердж С. Україна-НАТО: співробітництво заради безпеки. Київ : Знання. 2007. 96 с.

53. Джиджора В. Подолання стереотипів та спростування міфів про НАТО в українському суспільстві. Економічний часопис-XXI. 2007. № 3–4. С. 20–21.

54. Допомога НАТО Україні: стислий огляд. 2018. URL: https://www.ispc.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/NATO_support_UA_2018.pdf (дата звернення: 06.11.2023)

55. Досвід Грузії буде використано для впровадження програм професійного розвитку цивільного персоналу сектору безпеки і оборони. Урядовий портал. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/247488382 (дата звернення: 06.11.2023)

56. Євроатлантичний вектор України: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, І. О. Кресіна, А. І. Кудряченко, Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Національна академія наук України, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України 2019. 328 с.

57. Єременко С. Україна та євроатлантична спільнота. Молодь України. 19 листопада. 2002. URL: https://dir.meta.ua/siteinfo/680280/Газета_at_%22Молодь_at_України%22/ (дата звернення: 07.11.2023)

58. Ждамарова А. В., Білан С. О. Реакція НАТО на російську збройну агресію проти України. Відносини між Україною і НАТО на сучасному етапі: досягнення та виклики: зб. наук. праць (за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 2 червня 2022 р.). Київ, 2022. С. 116-117.

59. Жильцов С. Эволюция внешней политики Украины: современный этап (1991– 2013). Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2013. Вип. 20 (2). С. 13–23.

60. Зарубінський О. Україна і НАТО: від співробітництва до інтеграції. Голос України. 27 березня. 2003. URL: http://www.golos.com.ua (дата звернення: 07.11.2023)

61. Звернення до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором. Верховна Рада України. 27 січня 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19. (дата звернення: 07.11.2023)

62. Зленко В. Зовнішня політика України : від романтизму до прагматизму: Виступи. Промови. Інтерв'ю. Статті. Київ. 2001. URL: https://da.mfa.gov.ua/irc/knizhkovij-fond/virtualna-vystavka/ (дата звернення: 08.11.2023)

63. Знак В. Основні етапи співпраці України і НАТО (1991–2021). Гуманітарні студії : Історія та педагогіка. 2022. № 1. С. 64-68.

64. Знак В. Військова співпраця України з НАТО (1991–2019). Україна-Європа-Світ: міжн. зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2019. Вип. 23. С. 166–175.

65. Знак В. Пріоритети співпраці України з НАТО 1991–2019 рр. Наукові записки: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2019. Вип. 2. С. 89–96.

66. Знак В. Свобода і рівність України в НАТО. Україна-Європа-Світ: міжн. зб. наук. праць. Серія «Історія, міжнародні відносини». 2020. Вип. 24. С. 118–133.

67. Зуйко О. Основні пріоритети євроатлантичної інтеграції України. Економіч-ний часопис-XXI. 2006. № 9–10. С. 10–11.

68. Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: Історична ретроспектива та сучасний стан. Київ: РІЦ УАННП. 1997. 688 с.

69. Імплементаційна Угода між Кабінетом Міністрів України та Організацією НАТО з підтримки та постачання про реалізацію співпраці у сфері медичної реабілітації від 16.02.2016. № 950_034. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_034#Text (дата звернення: 08.11.2023)

70. Каденюк Л. Україна і НАТО: зобов'язання та ризики на тлі «позитивів» і стандартів. Київ: Бізнесполіграф. 2014. 31 с.

71. Киридон А. Євроінтеграційний курс України: адекватність реалій зовнішньополітичного вибору. Україна-Європа-Світ: міжн. зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2008. Вип. 1. С. 270–277.

72. Ковальова О. Стратегії євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України. Київ. 2003. 340 с.

73. Кокошинський О. Деякі актуальні питання дискусії щодо НАТО: подолати стереотипи. Економічний часопис-XXI. 2006. № 7–8. С. 16–17.

74. Колективна оборона – Стаття 5. NATO. 2023. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_110496.htm#:~:text=За%20Статтею%205%2C%20у%20разі,члену%20Альянсу%2C%20який%20зазнав%20нападу. (дата звернення: 09.11.2023)

75. Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення від 18.09.1997. № 995_379. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_379#Text (дата звернення: 04.11.2023)

76. Кордон М. Україна-НАТО: історія та сьогодення. Житомир: Полісся. 2008. 147 с.

77. Кордон М. Європейська та євроатлантична інтеграція. Київ: Центр. учб. літ. 2010. 171 с.

78. Кудряченко А., Рудич Ф., Храмов В. Геополітика. Київ: МАУП. 2004. 296 с.

79. Левицька Н. Історія України. Україна в світі: історія і сучасність. Київ. 2011. 418 с.

80. Лепявко С., Магомедов О. Співробітництво у військові сфері, як приклад практичної взаємодії на рівні «Україна — НАТО» в площині реальних загроз. Молодий вчений. 2014. № 6 (58). С. 60–63.

81. Ліпкевич С. Я. Правові аспекти співробітництва України з НАТО. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2008. № 634. С. 163-172.

82. Макар Ю. Зовнішня політика України: наміри та реалії. Україна-Європа-Світ: міжн. зб. наук. праць. Серія: «Історія, міжнародні відносини». 2008. Вип. 1. С 189–198.

83. Малик Я. Організація Північноатлантичного Договору: зміст і характер діяльності. Львів: ПАІС. 2006. 220 с.

84. Манчинський О., Соболєв А. Воєнна безпека України та вплив на неї геополітичних факторів. Київ: НІСД. 2016. 163 с.

85. Марчук Є. На шляху до НАТО. Київ: Київ-Париж-Дакар. 2016. 608 с.

86. Мелещенко Т., Волошин І. Шлях України до НАТО: основні проблеми, здобутки та перспективи євроатлантичної інтеґрації. Український історичний журнал. 2021. Ч. 4. С. 104-113.

87. Мельник Н. Безпековий вимір цивілізаційного вибору України. НАТО, Росія, нейтралітет. Економічний часопис-XXI. 2007. № 3–4. С. 28–30.

88. На запити ЗСУ та МВС розпочалася реалізація проєкту з психологічної реабілітації та відновлення військових. Портал МВС. URL: https://mvs.gov.ua/news/na-zapiti-zsu-ta-mvs-rozpocalasia-realizaciia-projektu-z-

psixologicnoyi-reabilitaciyi-ta-vidnovlennia-viiskovix (дата звернення: 11.11.2023)

89. НАТО — сила, що захищає мирних громадян / Т. Бакка, О. Волошенюк, О. Желіба, Р. Євтушенко, Т. Мелещенко, О. Мальований, О. Мокрогуз; за ред. О. Волошенюк, С. Дьоми. Київ : ВСВСДГО, 2019. 200 с.

90. Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади : монографія / за заг. ред. О. П. Дзьобаня. Харків : Право, 2021. 776 с.

91. Невідома Н. Економічні аспекти євроатлантичної інтеграції України. Євроатлантикінформ. Науково-аналітичний бюлетень Національного центру з питань євро-атлантичної інтеграції України. 2005. № 1. С. 21–22.

92. Павлюк М. Відносини Україна-НАТО у контексті міжнародних угод. Держава і право. 2009. Вип. 44. С. 626–632.

93. Палій О. Героїчна боротьба України проти повномасштабної агресії росії. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/31/Inform.materialy-HEROYICHNA.BOROTBA.UKR.31.08.2022.pdf (дата звернення: 12.11.2023)

94. Палій О. Навіщо Україні НАТО? Київ. 2006. 144 с.

95. Партнерство заради миру. Україна-НАТО. URL: https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/partnerstvo-zaradi-miru (дата звернення: 13.11.2023)

96. Перепелиця І. Без’ядерний статус і національна безпека України. НІСД, Київ. 1998. 107 с.

97. Перун В. Країни НАТО надали Україні військову, гуманітарну та фінансову допомогу на суму близько $120 млрд. LB.ua. 2023. URL: https://lb.ua/world/2023/03/21/549561_kraini_nato_nadali_ukraini.html (дата звернення: 14.11.2023)

98. Питання Воєнної доктрини України від 21.04.2005 р. № 702/2005. Дата оновлення: 26.09.2015 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/702/2005 #Text (дата звернення: 06.11.2023).

99. Північноатлантичний альянс готовий продовжити співпрацю з Україною над концепцією військової освіти в рамках програми DEEP.

Міністерство оборони України. URL: https://www.mil.gov.ua/special/news.html?article=39868 (дата звернення: 15.11.2023).

100. Піскунов В. Механізми адаптації переліку, змісту і структури оборонних програм процесу оборонного планування МО України до стандартів НАТО. Вісник Національного технічного університету України «КПІ». 2006. Вип. 44. С. 127–133.

101. Плохій С. Брама Європи. Харків. 2016. 496 с.

102. Полторацький О. НАТО в сучасних євроатлантичних відносинах. Київ. 2015. 218 с.

103. Полторацький О. Особливий випадок співпраці. Політика і час. 2015. № 1. С. 7–16.

104. Польовик С. Внески до бюджету НАТО — це ще не все. Борисфен Інтел: Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень. 2018. URL: https://bintel.org.ua/nash_archiv/arxiv-geopolitika/07-26-nato/ (дата звернення: 06.11.2023)

105. Поляков, Л. Україна — НАТО: 10 років співробітництва в ім'я безпеки та миру. Військо України. 2007. № 7. С. 6–9.

106. Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості : Закон України від 23.12.2014 р. № 35-VIII. Дата оновлення: 08.07.2018 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35-19#Text (дата звернення: 08.11.2023).

107. Про Державну програму співробітництва України з Організацією Північно-Атлантичного Договору (НАТО) на період до 2001 року від 04.11.1998 р. № 1209/98. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209/98#Text (дата звернення: 05.11.2023).

108. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України. Голос України. 2010. 20 липня.

109. Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО на 2012 рік : Указ Президента України від 19.04.2011 р. №

273/2012. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2012#Text (дата звернення: 07.11.2023).

110. Про затвердження цільового плану Україна – НАТО в рамках плану дій Україна – НАТО» : Указ Президента України від 07.04.2006 р. № 295/2006. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/295/2006#Text (дата звернення: 06.11.2023).

111. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. Дата оновлення: 31.03.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 16.11.2023).

112. Про національну систему координації співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору : Указ Президента України від 13.03.2006 р. № 215/2006. Дата оновлення: втрата чинності від 23.11.2010 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215/2006#Text (дата звернення: 06.11.2023).

113. Про оборонні закупівлі: Закон України від 17.09.2020 р. № 808-IX. Дата оновлення: 24.03.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-IX#Text (дата звернення: 17.11.2023).

114. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII. Дата оновлення: 15.04.2023 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 1932-12#Text (дата звернення: 03.11.2023).

115. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. Дата оновлення : втрата чинності від 08.07.2018 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text (дата звернення: 06.11.2023).

116. Про основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 р. № 3360-XII. Дата оновлення : втрата чинності від 20.07.2010 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text (дата звернення: 03.11.2023).

117. Про Рекомендації парламентських слухань: Постанова Верховної Ради України від 24.05.2017 р. № 2069-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2069-19 (дата звернення: 09.11.2023).

118. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n5 (дата звернення: 09.11.2023).

119. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»: Указ Президента України від 20.05.2016 р. № 240/2016. URL : https://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137 (дата звернення: 08.11.2023).

120. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 червня 2021 року «Про невідкладні заходи щодо поглиблення інтеграції України до Організації Північноатлантичного договору» : Указ Президента України від 23.07.2021 р. № 307/2021. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/307/2021#n5 (дата звернення: 10.11.2023).

121. Про розвідку: Закон України від 17.07.2020 р. № 912-IX. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text (дата звернення: 18.11.2023).

122. Програма НАТО з розбудови доброчесності є потужним інструментом реформ у секторі безпеки і оборони України, – Іванна Климпуш-Цинцадзе у Вашингтоні. Урядовий портал. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/programa-nato-z-rozbudovi-dobrochesnosti-ye-potuzhnim-instrumentom-reform-u-sektori-bezpeki-i-oboroni-ukrayini-ivanna-klimpush-cincadze-u-vashingtoni (дата звернення: 19.11.2023).

123. Програма удосконалення військової освіти. Україна до НАТО. URL: https://ukrainetonato.com.ua/osvita-ta-boyova-pidhotovka-za-standartamy-nato/prohrama-udoskonalennia-viyskovoi-osvity/ (дата звернення: 20.11.2023).

124. Проекти Трастового фонду: просуваючи безпеку та оборонну реформу. NATO. URL: https://www.nato.int/docu/trust/trust-ukr.pdf (дата звернення: 05.11.2023)

125. Процес планування та оцінки сил (ППОС). Портал МВС. URL: https://mvs.gov.ua/uk/ministry/projekti-mvs/jevroatlanticna-integraciya-ukrayini/proces-planuvannya-ta-ocinki-sil-ppos (дата звернення: 21.11.2023)

126. Рік діяльності Президента Володимира Зеленського: здобутки і прорахунки. Київ : Центр Разумкова, Видавництво «Заповіт». 2020. 124

127. Річниця «Рамштайну»: як світ допомагав Україні ставати сильнішою. АрміяInform. URL: https://armyinform.com.ua/2023/04/27/richnyczya-ramshtajnu-yak-svit-dopomagav-ukrayini-stavaty-sylnishoyu/ (дата звернення: 22.11.2023)

128. Семенишин М. М. Сутність поняття «національна безпека». Законодавство України: погляд молодих правників: матеріали щорічної Всеукраїнської наукової студентської конференції (30 квітня 2021 року). Івано-Франківськ, 2021. С. 62-65.

129. Смілянець В. Євроатлантична інтеграція України: становлення, розвиток і перспективи. Старожитності Лукомор'я. 2021. № 5. С. 147-155.

130. Смолянюк В. Національна безпека незалежної України: осягнення сутності. Політичні дослідження. 2021. № 1. С. 163-186.

131. Смолянюк В. Фактор НАТО у формуванні військової могутності української держави. Людина і політика. 2000. № 3. С. 24–33.

132. Собко В. Україна на шляху до євроатлантичної спільноти. Економічний часопис-XXI. 2006 № 7–8. С. 10–12.

133. Соболєв А. Міжнародна обстановка та виклики безпеки для України. Воєнна безпека України на межі тисячоліть. Київ: Стилос. 2012. С. 7–57.

134. Соскін О. Україна — органічна складова євроатлантичної цивілізації. Економічний часопис-XXI. 2006. № 9–10. С. 12–14.

135. Співробітництво у сфері планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру. Україна-НАТО. URL: https://nato.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-nato/spivrobitnictvo-u-sferi-planuvannya-na-vipadok-nadzvichajnih-situacij-civilnogo-harakteru (дата звернення: 23.11.2023)

136. Співробітництво Україна – НАТО у військовій сфері. Україна-Нато. URL: https://nato.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-nato/spivrobitnictvo-ukrayina-nato-u-vijskovij-sferi (дата звернення: 24.11.2023)

137. Спільна декларація про підтримку України від 12.07.2023 р. URL : https://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-pro-pidtrimku-ukrayini-84277 (дата звернення: 12.11.2023).

138. Стевенс Н. Становлення і розширення нормативно-правової бази у взаєминах між збройними силами України і НАТО. Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. 2008. С. 265–287.

139. Стужук Ю. П., Шпура М. І. Співробітництво України з НАТО: історична ретроспектива та сучасність. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. 2022. № 3 (76). С. 118-125.

140. США, НАТО, ЄС привітали ухвалення Україною Закону про розвідку. Голос Америки. 23 жовтня 2020 р. URL: https:// ukrainian.voanews.com/a/zakon-pro-rozvidku/5632856.html (дата звернення: 25.11.2023)

141. Тодоров І. Історичні, геополітичні та політико-правові засади співробітництва України і НАТО. Незалежний культурологічний часопис «Ї». 2014. № 77. 84–108 с.

142. Тодоров І. Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти. Донецьк: ДонНУ, 2006. 268 с.

143. Угода між Кабінетом Міністрів України та НАТО про статус Представництва НАТО в Україні, Дорожньої карти Партнерства зі стратегічних комунікацій між РНБО України та Міжнародним секретаріатом НАТО від від 04.02.2016. № 950_033. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_033#Text (дата звернення: 26.11.2023)

144. Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 27.04.2010 р. № 643-359. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_359#Text (дата звернення: 07.11.2023).

145. Угода про реалізацію Трастового фонду Україна - НАТО з питань кібербезпеки між Службою безпеки України та Румунською службою інформації від 23 липня 2015 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/642_063 (дата звернення: 27.11.2023)

146. Угода про створення Співдружності Незалежних Держав від 08.12.1991 р. № 997-077. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_077#Text (дата звернення: 03.11.2023).

147. Удод О., Юрій М. Цивілізаційний вимір України між Сходом і Заходом. Україна-Європа-Світ: міжн. зб. наук. Праць. Серія «Історія, міжнародні відносини». 2011. Вип. 5. Ч. 2. С. 12–29.

148. Удосконалення військової освіти: Участь у курсі лідерства L-1C за програмою DEEP НАТО. Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут. 2023. URL: https://www.viti.edu.ua/news/ 3453 (дата звернення: 28.11.2023).

149. Україна-2019: позитивні зміни та приводи для занепокоєння // Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати (аналітичні оцінки). Київ : Центр Разумкова, 2020. С. 3-87.

150. Україна: 30 років на європейському шляху / за ред. Ю.Якименко та ін. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Київ : Заповіт, 2021. 392 с.

151. Фанін В. Військово-технічне співробітництво України з країнами пострадянського простору та перспективи його розвитку. Стратегічна панорама. 2009. № 3. С. 182–191.

152. Хандогій В. Євроатлантична інтеграція України: реалії та перспективи. Україна-НАТО. 2007. № 1–2. С. 45–51.

153. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 09.07.1997 р. № 994-002. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text (дата звернення: 04.11.2023).

154. Хронологія відносин Україна-НАТО. Gov.ua. URL : https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/hronologiya-vidnosin-ukrayina-nato (дата звернення: 09.11.2023).

155. Цільові фонди НАТО – сигнал підтримки України. Урядовий кур'єр. URL: http://ukurier.gov.ua/uk/news/cilovi-fondi-nato-signal-pidtrimki-ukrayini/ (дата звернення: 07.11.2023)

156. Чаповська Л. Взаємовідносини Україна-НАТО: проблеми та перспективи. Політика і час. 2004. № 6. С. 23–29.

157. ЧекаленкоЛ. Зовнішня політика України. Київ. 2011. 157 с.

158. Черноусенко О. Партнерство Україна-НАТО: еволюція розвитку. Політика і час. 2003. № 10. С. 18–27.

159. Чорновіл В. Твори : в 10 т. Т. 7 : Статті, виступи, інтерв'ю (березень 1990- грудень 1992). Київ : Смолоскип, 2011. 744 с.

160. Шамко В. Рекомендації щодо побудови системи ППО в умовах переходу на сумісну з НАТО систему управління військами (силами) відповідно до концепції розвитку Повітряних Сил ЗСУ. Зб. наук. праць при Харк. ун-ту повітр. сил. 2006. Вип. 1. С. 16–19.

161. Шкеліберда А. В., Асатуров С. К. Поглиблення співпраці Україна-НАТО в умовах російської агресії. Трансформація системи міжнародних відносин в умовах російськоукраїнської війни (до дня спротиву окупації Автономної республіки Крим та м. Севастополя) : за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2023. С. 210-213.

162. Шутов О. Поступ України до НАТО: крок вперед чи рух на місці? Військо України. 2007. № 2. С. 4–7.

163. Щербак Ю. Україна: виклик і вибір: Перспективи України в глобалізованому світі XXI ст. Київ. 2003. 578 с.

164. Щербатюк Т. Трастові фонди НАТО. Допомога Альянсу українські армії. I-vin.Info. 2021. URL: https://i-vin.info/news/rastovi-fondi-nao--dopomoga-alyansu-ukrayinskiy-armiyi-(foo-infografika)-1211.html (дата звернення: 07.11.2023)

165. Щодо відносин України і Організації Північноатлантичного договору (НАТО) : Постанова Верховної Ради України від 23.04.1999 р. № 612-XIV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/612-14#Text (дата звернення: 05.11.2023).

166. 92 % всієї військово-технічної допомоги, отриманої Україною з 2014 року, надійшло зі США, - посольство. Цензор.нет. 14 серпня 2019 р. URL: https://censor.net.ua/ua/photo_news/3142764/92_vsiyeyi_viyiskovotehnichnoyi_dopomogy_otrymanoyi_ukrayinoyu_z_2014_roku_nadiyish lo_zi_ssha_posolstvo. (дата звернення: 29.11.2023).

167. Alexiyevets L., Alexiyevets M. Ukraine-the NATO: Mutual Relations and Partnerships Main States. East European Historical Bulletin. 2020. № 14. S. 175–189

168. Comprehensive Assistance Package for Ukraine. NATO. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_09/20160920_160920-compreh-ass-package-ukraine-en.pdf (дата звернення: 07.11.2023)

169. Council of Europe leaders make joint statement on the exclusion of the Russian Federation from the Council of Europe. Council of Europe. 2022. URL : https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/council-of-europe-leaders-make-joint-statement-on-the-exclusion-of-the-russian-federation-from-the-council-of-europe (дата звернення: 14.11.2023).

170. France’s Macron: Russia’s Putin alone chose war in Ukraine. Reuters. 2022. URL : https://www.reuters.com/world/europe/frances-macron-russias-putin-alone-chose-war-ukraine-2022-03-02/ (дата звернення: 14.11.2023).

171. Lipkan V. A. Conceptual Framework and Nature of the General Theory of National Security. Goal-int. 2015. URL: https://goal-int.org/conceptual-framework-and-nature-of-the-general-theory-of-national-security/ (дата звернення: 30.11.2023).

172. NATO 2022 Strategic Concept. NATO. 2023. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_210907.htm (дата звернення: 07.11.2023).

173. NATO Response Force. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm (дата звернення: 08.11.2023).

174. NATO Trust Fund Project – Phase 2 – Destruction of Small Arms and Light Weapons. NATO. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_10/20171025_1710-trust-fund-ukr-II-Ph2.pdf (дата звернення: 08.11.2023)

175. NATO Trust Fund Ukraine - Command, Control, Communications and Computers (C4). NATO. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160712_1606-trust-fund-ukr-c4.pdf (дата звернення: 10.11.2023)

176. NATO Trust Fund Ukraine - Logistics and Standardization. NATO. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160712_1606-trust-fund-ukr-log-stand.pdf (дата звернення: 09.11.2023)

177. NATO Trust Fund Ukraine - Medical Rehabilitation. NATO. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_10/20171025_1710-trust-fund-ukr-medical-reh.pdf (дата звернення: 08.11.2023)

178. NATO Trust Fund Ukraine - Military Career Transition. NATO. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160712_1606-trust-fund-ukr-mil-career.pdf (дата звернення: 11.11.2023)

179. NATO Trust Fund Ukraine – Cyber Defence. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_153288.htm (дата звернення: 08.11.2023)

180. NATO-Ukraine Trust Funds. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_153288.htm (дата звернення: 07.11.2023)

181. NATO. URL : https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm (дата звернення: 08.11.2023).

182. North Atlantic Council statement on the situation in Ukraine. NATO. 2014. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_107681.htm/. (дата звернення: 04.11.2023).

183. Novytskyi H. V, Shcherbyna L. I., Pyvovarov V. V, Kartamysheva O. Y., O. V. Lysodyed Ukraine's constitutional doctrine of national security. Revista Científica GeneralJoséMaría Córdova. 2022. № 20(38). PP. 387-406.

184. NSPA-Ukraine EOD & Counter IED. NATO. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_06/20180614_20180611-factsheet-ukraine-EOD-.pdf (дата звернення: 08.11.2023)

185. Partnership for Peace Status of Forces Agreement. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_50086.htm (дата звернення: 05.11.2023)

186. Poland and Baltic countries trigger consultations under NATO article 4. CNN. 2022. URL : https://edition.cnn.com/europe/live-news/ukraine-russia-news-02-23-22/h_e828bdb524147e7b3ca4a611b767d7b4 (дата звернення: 14.11.2023).

187. Poland’s answer to Ukrainians fleeing the Russian invasion. 2022. URL : https://www.ibanet.org/polands-response-to-ukrainians-fleeing-the-russian-invasion (дата звернення: 14.11.2023).

188. Scholz says Russia will pay bitter price for «Putin’s war». Reuters. 2022. URL : https://www.reuters.com/article/uk-ukraine-crisis-scholz-statement-idUKKBN2KT1KY (дата звернення: 13.11.2023).

189. Statement by President Biden on Russia’s Unprovoked and Unjustified Attack on Ukraine. The White House. 2022. URL : https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/02/23/statement-by-president-biden-on-russias-unprovoked-and-unjustified-attack-on-ukraine/ (дата звернення: 13.11.2023).

190. Statement by the North Atlantic Council on Russia's attack on Ukraine. NATO. URL : https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_192404.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 13.11.2023).

191. Sussex M., Clarke M., Medcalf R. National security: between theory and practice. Australian Journal of International Affairs. 2017. № 71:5. PP. 474-478

192. Taylor B. The Evolution of National Security Studies. URL: https://nsc.crawford.anu.edu.au/files/uploads/nsc_crawford_anu_edu_au/2017-05/occasional-3-taylor.pdf (дата звернення: 06.11.2023).

193. The Secretary General's Annual Report 2022. NATO. 2023. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/3/pdf/sgar22-en.pdf#page=87 (дата звернення: 07.11.2023).

194. Trust Funds: supporting demilitarization and defence transformation project. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50082.htm (дата звернення: 03.11.2023)

195. UK to announce «massive» sanctions package meant to «hobble the Russian economy». 2022. URL : https://www.aa.com.tr/en/economy/uk-to-announce-massive-sanctions-package-meant-to-hobble-the-russian-economy/2513060 (дата звернення: 13.11.2023).

SUMMARY

The qualification work of the second higher level of education (master's thesis) on the topic "National security of Ukraine in the context of NATO policy in the conditions of the Russian-Ukrainian war" reveals the importance and relevance of the topic today. After the declaration of independence, the young Ukrainian state began to form its internal institutions of power and foreign policy strategy. The implementation of the above was extremely difficult in view of the past experience of our state as part of the USSR. The huge problem was that those who shared the values of communist and not democratic society came to power, and therefore the reforms were not effective, not timely and did not solve urgent problems that needed quick and effective solutions. At the beginning of the 90s of the XX century. Ukrainian leaders did not put national security on the agenda, but began to fight for power. As a result, Ukraine experienced an acute domestic political and economic crisis, and on the international stage, our state, although recognized by the countries of the world, continued to be perceived as a part of the Russian Federation. And although the Ukrainian authorities adopted a significant part of the legislative documents related to national security, a significant number of blunders were made by the political elite, which made our state vulnerable and defenseless against a potential aggressor. The biggest mistake can be considered the rejection of nuclear weapons. Currently, the issue of Ukraine's cooperation with the North Atlantic Alliance occupies one of the leading places in the implementation of its foreign policy course.

The structure of the master's work is subject to the purpose of the research tasks. The master's thesis consists of an introduction, three chapters, seven subsections, conclusions and a list of used sources, which includes 195 items. The total volume of the work is 130 pages, of which 105 pages are the main text.

The first section of the master's thesis is characterized by the study of research methods in relation to the given problem. The difficulties in defining the concept of

national security are unique in that the existing approaches to this phenomenon are very extensive and come from the field of such sciences as sociology, political science, economics, and military science. Attempts are being made to define the phenomenon of national security also by researchers who implement a comprehensive study of this concept, with the applied goal of solving the problems of improving the system of ensuring Ukraine's national security. Today, there are many new scientific approaches to the study of Ukraine's national security issues, which equally consider certain aspects of national security. Nevertheless, I adhere to the opinion that the national security of Ukraine should be understood as the state of protection of the individual, society and the state from various external and internal threats, which ensures the realization of the constitutional rights and freedoms of citizens, a high-quality and dignified standard of living, the protection of territorial integrity, state sovereignty, democratic constitutional order, as well as other national interests and values of Ukraine.

The second section of the scientific work is characterized by the determination of the peculiarities of cooperation between Ukraine and the NATO military-political bloc in today's realities. The process of cooperation between Ukraine and NATO has been going on for over thirty years. The entire specified period was not uniform, it had a different character and different goals. Analysis of the state of research on the problem of relations between NATO and independent Ukraine convincingly demonstrates a fairly high level of publications devoted to the Euro-Atlantic integration of our country, the evolution of partnership with the Alliance in a historical context. As a result of the fact that international relations in the world are becoming increasingly tense every year, and the Russian-Ukrainian war, which has been going on for nine years, is becoming even more threatening, the issue of relations between Ukraine and NATO prompts scientists to engage in scientific discourse on this problem and to understand the trends and priorities of our country's interaction with NATO, in order to find out in detail the ways of the optimal measurement of the implementation of the European-Atlantic course of Ukraine to

deepen the partnership with the North Atlantic Treaty Organization, which acts as the most powerful system of collective security, preservation of stability and peace.

Special scientific studies of relations between NATO and independent Ukraine from 1991 to 2023 provide an opportunity to follow trends and identify specific signs of the latter's development, to establish a place in the context of Ukraine's security activities in the current conditions. Taking into account the dynamics and changes in the content of the research of the problem within the framework of the mentioned period, the objectivity and scientific nature of the topic, three stages can be conditionally distinguished: the first stage - the beginning of the 1990s - the end of the 1990s; the second stage - the beginning of the 2000s - before the full-scale invasion of Russia; the third stage - from February 24, 2022 - until today. As for the first stage, the majority of researchers traditionally analyzed the general problems of Ukraine's foreign policy and international relations in the new geopolitical conditions, and also made attempts to impartially substantiate the Euro-Atlantic integration of our state. This is how the scientific works of specialists laid the scientific and theoretical fundamental foundations for the future substantive study of the researched issue. The second stage began in the 2000s. It was directly based on the study of the origin and development of Ukraine's relations with NATO, the transformation of the latter according to conditions into challenges, NATO's influence on ensuring Ukraine's defense capabilities, strengthening security, as well as preserving stability and peace in European countries. Scientists reached a significantly new level of critical understanding of Ukraine's historical cooperation with the Alliance, therefore methods and approaches to scientific knowledge began to be more diverse, assessments began to be more objective, based on modern theoretical and methodological foundations. The third stage, which began on February 24, 2022 as a result of the Russian Federation's large-scale invasion of Ukraine, is the shortest, but at the same time the most effective and productive. In one and a half years, Ukraine managed to establish close contacts with NATO, our state is actively integrating into the ranks of the Euro-Atlantic organization, which certainly cannot happen without a detailed scientific view. A detailed study of the

historiography of the problem of the formation of relations between NATO and independent Ukraine shows that this issue occupies an important place in the national scientific opinion. In addition, there is a tendency to increase attention to the research of this issue.

The condition of Ukraine's national security has influenced the nature of our country's partnership with NATO throughout the entire period of its formation and development and to this day. The events of 2014 and 2022 particularly affected the nature of cooperation. The events of 2014 gave the idea of joining NATO a new meaning in Ukraine itself. On the one hand, the view of Ukrainians on membership in the Alliance has largely changed to a positive one, but on the other hand, these events make membership in NATO impossible, because one of the main requirements for joining is not to be involved in military conflicts. During 2014-2019, the security partnership and cooperation between Ukraine and NATO took place within the framework of programs and Target Funds, which were approved earlier, and within the framework of new ones. In particular of Russia's large-scale invasion of Ukraine, a decision was made at the Madrid NATO summit to expand the Comprehensive Assistance Program and further increase support for Ukraine. As of March 2022, within the framework of the Target Fund of the Comprehensive Assistance Program for Ukraine, the Alliance has implemented a number of projects, under which assistance was provided in various fields, such as combat rations, army footwear, medical items, military training equipment and equipment for the disposal of explosive objects. The member states have significantly increased bilateral support and are providing a large number of weapons and equipment to our country.

The third chapter of the master's thesis analyzes and describes the reaction, role and influence of NATO on the course of the Russian-Ukrainian war. It should be said right away that the North Atlantic Treaty Organization condemned Russia's aggressive war against Ukraine back in 2014. NATO's position was not silent, nor was it purely one of sympathy or concern. NATO member states strongly condemn and do not recognize the illegitimate and illegal annexation of Crimea and condemn the temporary occupation of the latter. They also condemned Russian aggression and

destabilizing actions in the east and in the Black Sea region, as a result of which NATO's presence in the Black Sea was increased and cooperation in the naval sector was intensified. Since the beginning of Russia's full-scale invasion of Ukraine, NATO member states, like most civilized countries in the world, have expressed their condemnation. For the majority of the Ukrainian population, NATO's position was unclear, and many Ukrainians were waiting for peacekeeping troops. But neither in 2014 nor in 2022, NATO wants to go to war with Russia, and the introduction of its troops into Ukraine will mean a challenge to Russia, which will inevitably lead to a military confrontation. Therefore, neither today nor tomorrow should we expect peacekeeping military assistance from NATO - it will not be there. But during the war, the member states began to perceive Ukraine in a different way, today they open up great opportunities for our country, and after the war they are ready to take Ukraine into their ranks.

Summarizing all of the above, the master's thesis examined the theoretical and methodological aspects of Ukraine's national security, the peculiarities of Ukraine-NATO cooperation, and the influence of NATO on the course of the Russian-Ukrainian war, which is difficult to overestimate. Facing a formidable enemy on February 24, 2022, Ukraine would not be able to resist the latter without outside help, including from the Alliance. By providing our country with financial, humanitarian and military aid, NATO helps Ukraine to go on its victorious path. By imposing sanctions on the Russian Federation, NATO reduces the latter's ability to sponsor a military machine against our country. Therefore, in addition to the activities of our government and the Armed Forces of Ukraine, assistance from NATO has a direct impact on the course of the Russian-Ukrainian war. World leaders are well aware that in the event of Russia's victory in the war with Ukraine, it will not stop and will continue to attack the West, therefore the world is interested in Ukraine's victory and will continue to provide assistance. Geopolitics has always been calculated so that hostilities take place on foreign territory, but in the interests of certain countries. Today, Ukraine has no choice, it has to fight on its territory, but the support of the West significantly strengthens the Ukrainian state.